

**TC. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**ES-SEYYİD EL-HÂCC MUHAMMED ŞÜKRÎ İBN AHMED
'ATÂ- MÜNTEHABÂT-I MESNEVÎ
(İNCELEME-METİN- SÖZLÜK)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBRAHİM İŞBİLİR

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET ÖZDEMİR

KOCAELİ 2019

TC. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ES-SEYYİD EL-HÂCC MUHAMMED ŞÜKRÎ İBN AHMED
'ATÂ- MÜNTEHABÂT-I MESNEVÎ
(İNCELEME-METİN- SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: İbrahim İŞBİLİR

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.06.2019/18

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

(.....)

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU

(.....)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Abdülmuttalip İPEK

(.....)

KOCAELİ 2019

ÖN SÖZ

Toplumlar tarihî, coğrafi, sosyokültürel etkileşimin neticesi olarak bir kültür birikimi oluşturmuşlardır. Kültür, sağladığı etki itibariyle tüm toplumlarda dinamik bir biçimde varlığını sürdürmüştür ve bu dinamik yapı günümüzde de etkisini sürdürmekte ve toplumlara dolayısıyla insanlara bir birikim sağlamaktadır. Bu birikimlerin devamlılığı toplumların yahut o toplumlara mensup insanların gereksinimleri, inançları, duyguları ve birtakım ilgileri sonucunda her topluma ait bir gönül haritası oluşturmuştur. Yüzyıllar boyunca bu harita gelişerek yeni kültürleri doğurmuştur. Bu haritanın tabir yerindeyse en kristalize olmuş halini ve en parlak bölgesini edebî mahsuller oluşturmuştur. Edebiyat, bu anlamda her toplumun bir kültür aynası görevini üstlenmiştir.

Edebiyat, yıllar boyunca her toplumu birbirine tanıtan, anlatan ve hatta yakınlaştıran bir konumda olurken aynı zamanda toplumlar ve insanlar arasındaki dil, tarih, kültür alışverişinin yaygınlaşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda edebî olan her şey yani yazınsal türler insanı ve toplumu, farklılıkları gözetmeksizin ortak bir paydada toplamıştır. Günümüzde dahi aynı dili bile konuşmadığımız toplumların edebî mahsullerini okuma ve artarak devam eden bir merak etme durumu söz konusudur. İşte tüm bu bahsettiğimiz hususiyetler edebî mahsullerin hem geçmişimizi anlamaya hem de geleceğimizi inşa etme yolunda bizlere birer kılavuz olma işlevlerinin ne denli önemli olduğunu anlatmaktadır. Dünyanın neresinde olursak olalım edebî olan her şey yahut en yalın bir yazı bile insanlara farklı kültürleri anlatan, tanıtan ve insanları onun üzerine düşünmeye sevk eden bir pozisyondadır. Eskilerin tabiriyle “*Sadırdadır kalmaz, satırdadır kalır.*” ifadesi netice itibariyle bu konunun özünü bize daha açık bir şekilde göstermektedir. Edebî olanın yani yukarıda da bahsettiğimiz gibi yazınsal türlerin varlığı insanlara, toplumlara ve kültürlere sonsuz birer ışık olmaya devam edecektir.

Önceki bölümlerde bahsetmeye çalıştığımız durumların yani edebî mahsullerin bizi geçmişten alıp geleceğe taşıyan işlevleri içerisinde hiç şüphesiz Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si çok önemli bir yere sahiptir. Dünyanın pek çok yerinde ve Türk edebiyatında çok özel bir yere sahip olan *Mesnevî*, Farsça yazılmasına karşın tüm edebî hatta tasavvufî meclislerinde oldukça önemli ve

vazgeçilmez bir klâsik yapıt olma özelliğine sahiptir. Bu muazzam eserin her noktasında hem evrensel ahlakî değerleri görmek hem de insanın yaşadığı çevre ve diğer insanlarla olan münasebetlerine kılavuzluk eden dersleri, öğütleri bulmak mümkündür. Bu özellikleri açısından Mesnevî, yüzyıllardan beri ilgiyi sürekli hak ettiği bir biçimde üzerinde tutmaktadır. Yapıt içerdikleri ve ifade ettikleri bakımdan insanlığın tamamına tek nazardan baktığı için etkisini geniş bir coğrafyaya taşımıştır. Birçok toplum için de akla ilk gelen başucu kitapları arasında yerini almıştır.

Mesnevî nin bu şöhreti tarih boyunca başta Türkçe olmak üzere çeşitli dillerde tercüme edilmesine ve şerh yoluyla derinlemesine anlaşılmasına vesile olmuştur. Tarihî süreçte hem manzum hem de mensur olmak üzere tercüme ve şerhleri yapılan *Mesnevî*, günümüzde de bu çalışmaların yapılmasına hatta artarak gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bunların yanında yapıtın nüshalarının oluşturulması hem oldukça zengin bir kaynağın oluşmasına hem de çeşitli meclislerde özellikle de Mevlevîhanelerde okutulması yaygınlığını, beğenilirliğini ve bilinirliğini arttırmıştır.

Bu çalışmayla, *Mesnevî* nin Türkçe'nin konuşulduğu ve üzerinde yaşadığımız topraklardaki kadim halka *Mesnevî* yi açıklamak ve daha detaylı bir biçimde anlatabilmek amacıyla yazılan, Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ'nın kaleme aldığı "*Müntehabât-ı Mesnevî*" adlı eserin incelemesini, çeviriyazıya aktarımını ve sözlüğünü naçizane ifade etmeye çalışacağız. Es-Seyyid el-Hac Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ bu şerhi özellikle Mevlânâ'dan ve hem öncesinde yapılan şerhlerden hem de çağdaşlarının yaptığı şerhlerden etkilenecek yapmaya karar vermiştir. *Mesnevî* den intihâb ettiği yani seçtiği beyitleri orijinal dili olan Farsça'ya sadık kalıp bu dille aktararak bu beyitlerin açıklamalarını Türkçe olarak yapmıştır. Bu durum diğer şarihlerin şerhlerinde olduğu gibi Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed Ata'nın da bir şerh metodu oluşturmasına vesile olmuştur. Bu açıklamaların yanında çeşitli ayetler, hadisler, Arapça ifadeler, mühim gördüğü kişilerin sözlerinden ve şiirlerinden yararlanarak bunlardan şerhine eklemeler yapmıştır. Tüm bunlar ışığında eseri izah etmeye çalışacağız ve biraz evvel dediğimiz gibi bu şerh metodu hakkında açıklamalar da yapacağız.

Çalışmamızın ilk bölümünde Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ'nın "*Dîbâce*" bölümü yer almaktadır. Daha sonra her işin başlangıcında olduğu gibi besmele ile başlayan şârih, Farsça beyitleri vererek açıklamalarını yani şerhlerini

yapmaktadır. Bizim burada yaptığımız çalışmaya konu olan eserin elimizde matbu harflerle basılmış olan hâli mevcuttur. Yaptığımız kütüphane taramaları sonucunda ise eserin el yazmasının olmadığını tespit ettik. Buradaki çalışmada, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Osm_K.06095 demirbaş numarasıyla ulaştığımız matbu eserin incelemesini yaptık. Burada sunacağımız çalışmada, birinci bölümde *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin incelenmesi, ikinci bölümünde metnin çeviriyazıya aktarımı yapılmıştır. Metin bu aktarımda elimizdeki metne sadık kalmıştır fakat gerekli gördüğümüz yerlere köşeli parantezlerle eklemeler yapılmıştır. Ayrıca elimizde el yazması metin bulunmadığı için çalışmamızda satır numaraları vermedik. Bunun yerine *Müntehabât-ı Mesnevî*'deki her sayfanın başlangıcını belli eden sayfa numaralarını çalışmamızda parantez içinde gösterdik. Çalışmamızda, yapılan diğer şerh çalışmalarından da mümkün olduğunca istifade edilmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise “Şerh Sözlüğü” başlığıyla eserde sözlük oluşturabilecek biçimdeki tespit ettiğimiz kelimelerin anlamlarını verdik. Çalışmamız, nihayetinde benzer çalışmaların yapılmasına vesile olmak eksiklerimizin görülmesine ortam hazırlamak maksadıyla “Sonuç” bölümüyle, diğer araştırmacılara ve alanımıza katkı sağlamak amacıyla “Kaynakça” bölümleriyle bitirilmiştir.

Eski Türk Edebiyatı Anabilim dalında derslere başladığım ilk günden beri *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin tez konusu olarak belirlenmesinde, çalışmamın her noktasında bilgisinden, deneyimlerinden yararlandığım ve öğretmen edasından çok kendisini kılavuz olarak gördüğüm ustam, değerli danışmanım Doç. Dr. Mehmet Özdemir'e minnettarım. Çalışmamın bana tecrübe kazandırmasındaemeği sonsuzdur. Teşekkürümü kendisine bir borç bilirim. Ayrıca kendilerini yüksek lisans eğitimim sırasında tanıdığım, akademik bilgilerinden yararlandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Gencay Zavotçu ve Prof. Dr. M. Esat Harmancı'ya da teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca desteklerini sonuna kadar hissettiğim canım ailem ve tezimin her adımına şahit olup bana sabır gösteren, desteklerini esirgemeyen, motive olmam konusunda beni sürekli güdüleyen İnci Simay Tekin'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	xi
ABSTRACT.....	xii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ES-SEYYİD EL-HÂCC MUHAMMED ŞÜKRÎ İBN AHMED ‘ATÂ’NIN YAŞAMI	2
1.1. ES-SEYYİD EL-HÂCC MUHAMMED ŞÜKRÎ İBN AHMED ‘ATÂ’NIN MÜNTEHABÂT-I MESNEVÎ’Sİ.....	3
1.2. MESNEVÎ’NİN TÜRKÇE ŞERHLERİ.....	4
1.2.1. <i>Mesnevî</i> ’nin Tamamına Yönelik Yapılan Şerhler	5
1.2.1.1. Şem’î Şem’ullâh, <i>Şerh-i Mesnevî</i>	5
1.2.1.2. İsmail Rusûhî-yi Ankaravî, <i>Mecmû’atü’l-Letâyif ve Matmûratü’l-Ma’ârif</i>	5
1.2.1.3. Muhammed Murâd Mollâ, <i>Hülâsatü’s-Şürûh</i>	6
1.2.1.4. Ahmed Avni Konuk, <i>Mesnevî-yi Şerîf Şerhi</i>	7
1.2.1.5. Tâhirü’l- Mevlevî, <i>Şerh-i Mesnevî</i>	7
1.2.1.6. Abdülbaki Gölpınarlı, <i>Mesnevî Tercümesi ve Şerhi</i>	7
1.2.2. <i>Mesnevî</i> ’nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Şerhler	8
1.2.2.1. <i>Mesnevî</i> ’nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Manzum Şerhler	8
1.2.2.1.1. Mu’înüddîn b. Mustafa, <i>Mesnevî-yi Murâdiyye</i>	8
1.2.2.1.2. Aydınlı Dede Ömer Rûşenî, <i>Çobannâme ve Neynâme</i>	8
1.2.3. <i>Mesnevî</i> ’nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Mensur Şerhler	9
1.2.3.1. <i>Mesnevî</i> ’nin İlk On Sekiz Beytine Yönelik Yapılan Şerhler	9
1.2.3.1.1. İsmail Rusûhî-yi Ankaravî, <i>Fatihü’l- Ebyât</i>	9
1.2.3.1.2. Ağazâde Mehmed Efendi, <i>Mesnevî Şerhi</i>	9
1.2.3.1.3. Bağdatlı Âsım, <i>Mesnevî Şerhi</i>	9
1.2.3.1.4. Rızâeddîn Remzî, <i>Lübb-i Mesnevî</i>	10
1.2.3.2. <i>Mesnevî</i> ’nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Diğer Mensur Şerhler ...	10
1.2.3.2.1. Ebussuûd b. Sa’dullâh b. Lütfullâh b. İbrahim Elhüseynî Elkayserî, <i>Mesnevî Şerhi</i>	10
1.2.3.2.2. Bosnalı Sûdî Efendi, <i>Mesnevî Şerhi</i>	11
1.2.3.2.3. Sivaslı Hacı İlyaszâde Ömer, <i>Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf</i>	11
1.2.3.2.4. Abdülmecîd-i Sivâsî, <i>Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf</i>	11
1.2.3.2.5. Pîr Muhammed Efendi, <i>Hazînetü’l- Ebrâr</i>	11

1.2.3.2.6. Sarı Abdullâh Efendi, <i>Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî</i>	12
1.2.3.2.7. Dervîş Muhammed Şifâyî, <i>Eşşerhu'l-Kitâbü'l- Mesneviyyi'l- Ma'neviyyi'l-Muhtasar</i>	12
1.2.3.2.8. Seyyid Mehmed Ali, <i>Mesnevî-yi Ma'nevî</i>	12
1.2.3.2.9. Tâlibî Hasan Efendi, <i>Yetîmü'ş-Şürûh</i>	13
1.2.3.2.10. İsmâil Hakkı Bursevî, <i>Rûhu'l-Mesnevî</i>	13
1.2.3.2.11. Âbidin Paşa, <i>Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf</i>	13
1.2.3.2.12. Kenan Rifâî, <i>Şerhli Mesnevî-yi Şerîf</i>	14
1.2.3.2.13. İbrahim Aczi Kendi, <i>Mevlana ve Rûh-ı Mesnevî</i>	14
1.2.3.2.14. Ziya Avşar, <i>Aşk Meclisi</i>	14
1.2.3.2.15. Hüseyin Top, <i>Mesnevî-yi Ma'nevî Şerhi</i>	14
1.2.4. <i>Mesnevî</i> 'den İntihâb Yoluyla Yapılan Şerhler	15
1.2.4.1. <i>Mesnevî</i> 'den İntihâb Yoluyla Yapılan Manzum Şerhler.....	15
1.2.4.1.1. İbrahim Bey, <i>Dîvân</i>	15
1.2.4.1.2. İbrahim Cevrî, <i>Hall-i Tahkîkât</i>	15
1.2.4.1.3. Adnî Receb Dede, <i>Nahl-i Tecellî</i>	15
1.2.4.2. <i>Mesnevî</i> 'den İntihâb Yoluyla Yapılan Mensur Şerhler.....	16
1.2.4.2.1. İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, <i>Câmi'u'l-Âyât, Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî, Tuhfetu'l-Berere</i>	16
1.2.4.2.2. Abdülmecîd-i Sivâsî, <i>Şerh-i Ba'zı Ebyât-ı Mesnevî</i>	16
1.2.4.2.3. Hacı Pîrî, <i>İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî</i>	16
1.2.4.2.4. Sabûhî Ahmed Dede, <i>İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf</i>	17
1.2.4.2.5. Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ, <i>Müntehabât-ı Mesnevî</i>	18
1.2.4.2.6. Muhammed Es'ad Dede, <i>Şerh-i Ebyât-ı Mesnevî</i>	18
1.2.4.2.7. Fazlullâh Rahîmî, <i>Gülzâr-ı Hakîkat</i>	18
1.2.4.2.8. M. Muhlis Koner, <i>Mesnevî'nin Özü</i>	19
1.2.4.2.9. Dervîş Orhan Kuntman, <i>Mevlânâ Mesnevî</i>	19
1.2.4.2.10. M. Fatih Çıtlak, <i>Mesnevî Şerhi Padişah Cariye Kıssası</i>	19
1.2.4.2.11. Mehmet Demirci, <i>Mesnevî Hikayeleri'nden Dersler</i>	20
1.2.5. <i>Cezîre-yi Mesnevî Şerhleri</i>	20
1.2.5.1. <i>Cezîre-yi Mesnevî'nin Manzum Şerhleri</i>	20
1.2.5.1.1. Abdullâh-ı Bosnâvî, <i>Şerh-i Manzûme-yi Cezîre-yi Mesnevî</i>	20
1.2.5.1.2. İbrahim Cevrî, <i>Aynü'l- Füyûz</i>	20
1.2.5.2. <i>Cezîre-yi Mesnevî'nin Mensur Şerhleri</i>	21
1.2.5.2.1. Mehmed İlmî Dede, <i>Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî</i>	21
1.2.5.2.2. Abdülmecîd-i Sivâsî, <i>Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî</i>	21
1.2.5.2.3. Ali Dervîş Efendi, <i>Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî</i>	21
1.2.5.2.4. Meknî Efendi, <i>Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî</i>	21
1.2.5.2.5. Şeyh Gâlib, <i>Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî</i>	22

İKİNCİ BÖLÜM

2.MÜNTEHABÂT-I MESNEVÎ'NİN METİN YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	23
2.1. METİN KURARKEN ÖZEN GÖSTERİLENLER	24
2.1.2. Çeviriyazıda İzlenen Yol.....	24
2.1.3. Varak, Satır ve Beyit Numaralarının Gösterimi.....	25
2.1.4. Metindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnotta Gösterimi	26
2.3. ŞARİHİN AMACI	26
2.4. METİN ŞERHİ YÖNTEMİ	28
2.4.1. Beyitlerin Şerhi	28
2.4.2. Beyitlerin Anlamı	29
2.4.3. Kelime Anlamı ve Murat Edilen Anlam	30
2.4.4. Muntehabât-ı <i>Mesnevî</i> 'nin Kaynakları.....	30
2.4.5. Başlık.....	32
2.5. METİNLE İLGİLİ DİKKAT ÇEKEN DİĞER HUSUSLAR.....	33
2.5.1. Metinde Geçen Beyitlerin Farklı Şekillerinin Gösterimi	33
2.5.2. Sözcük Yazımında Yapılan Yanlışlar	33
2.5.3. Hata ve Savab	34
2.5.4. " <i>Bişnev</i> " ve İfade Ettiği	35
2.5.5. Harf Açıklaması Yapılan Beyitler.....	37
2.5.6. Diğer <i>Mesnevî</i> Şerhlerinde Bulunmayan Beyit	38
2.5.7. Şerhi Yapılan Beyit Sayısı ve Sırası	38
2.5.8. Soru- Cevap.....	39
2.5.9. Uyarı ve Nasihat.....	41
2.5.10. Metin İçi Gönderme	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.MÜNTEHABÂT-I MESNEVÎ'NİN ÇEVİRİYAZISI.....	44
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ŞERH SÖZLÜĞÜ	143
SONUÇ.....	146
KAYNAKÇA	149
ÖZGEÇMİŞ.....	154

ÖZET

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin oldukça geniş bir coğrafyada tanınmış eseri olan *Mesnevî*, Türk-İslam kültür dairesinin içerik bakımından en zengin başyapıtlarından bir tanesidir. Geçmişten günümüze kadar *Mesnevî* hakkında pek çok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Bu münasebetle toplumların dünyasında büyük bir *Mesnevî* kültürü ve buna bağlı eserler oluşmuştur. Bu bağlamda oluşan eserlerden biri de altı ciltten oluşan *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçtiği beyitlerin şerhinden oluşan Es-Seyyid El-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ'nın *Müntehabât-ı Mesnevî* adlı eseridir. Bu çalışmada da bu eser incelenmiştir.

Çalışmada, "Giriş" bölümünde Es-Seyyid El-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ'nın yaşamı ve edebî kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir. "Birinci Bölüm"de Türkçe *Mesnevî* şerhleri konusu ile ilgilenilmiştir ve bu şerhlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflamadan sonra ilk bölümde *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin biçim ve içerik yönünden değerlendirilmesi yapılmıştır. Buradaki incelemede *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin diğer *Mesnevî* şerhleriyle benzer yönleri belirtilirken farklı olan ve dikkat çeken diğer hususlar da ayrı bir başlık altında incelenmiştir. "İkinci Bölümde" *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin çeviriyazı yöntemi ile çevirisine yer verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde ise "Şerh Sözlüğü" başlığıyla kelime ve kavramların anlamlarıyla şârihin verdiği anlamlar göz önünde bulundurularak şârihin ifade ettiği anlamlardan oluşan bir sözlük hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Es-Seyyid El-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ, *Müntehabât-ı Mesnevî*, *Mesnevî*, Şerh, Çeviriyazı.

ABSTRACT

Masnavi which is work of the Mevlana Celaleddin-i Rumi known in wide geography is one of the most contentful masterpiece of Turkish-Islamic World. From past to present, lots of examination and research have been done about *Masnavi*. For that reason; in the world of societies, composed a big *Masnavi* culture consequently, that culture is brought into being literary works. *Muntehabat-ı Masnavi* is one of the literary work which is composed in this context. It is written by Es-Seyyid El-Hacc Muhammed Şükri Ibn Ahmed Ata. It consists of explanations selected couplet from first volume of *Masnavi* which is formed in six volume. In this paper, *Muntehabat-ı Masnavi* is analysed.

At the entrance of this work explained life and literary identity of Es-Seyyid El-Hacc Muhammed Şükri Ibn Ahmed Ata. In the first chapter, explanation of Turkish *Masnavi* was identified and categorised. After this categorisation, *Muntehabat-ı Masnavi* was evaluated in terms of content and form. Evaluation consists of similarity and differences between explanation of other *Masnavis* and *Muntehabat-ı Masnavi*. In addition to this, other conspicuous points were added in the paper. Second chapter of the study was situated in translation of *Muntehabat-ı Masnavi*. When the work was translated, the translator's technique was used.

At the end of the study, a dictionary which consists meaning of words and terms was prepared while giving the meaning which was expressed by the descriptor. All meanings and words were collected under “Explanation Dictionary”.

Key Words: Es-Seyyid El-Hacc Muhammed Şükri Ibn Ahmed Ata, *Muntehabat-ı Masnavi*, *Masnavi*, Explanation, Transcription.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (آ)	ā	ص	s
ا (أ)	‘	ض	z, d
ب	b	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	s	غ	g
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	h	ك	g, k, ñ
خ	h	گ	g, ñ
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	o, ö; u; ü; v
ژ	j	ه	a, e; h
س	s	لا	lā
ش	ş	ی	ā, ı, i, î, y
		ء	’

KISALTMALAR

- bk. : bakınız
bs. : baskı
c. : cilt
çev. : çeviren
d. : Doğum
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
Ktp. : kütüphane veya kütüphanesi
No. : numara, sayı
ö. : Ölüm
ss. : Sayfalar
tk. : tıpkıbasım
t.y. : tarihi yok
vb. : ve bunun gibi, ve başkaları, ve benzeri
y. : yıl
yy. : yüzyıl

GİRİŞ

Tezimizin bu bölümünde ilk olarak çalışmamızı oluşturan *Müntehabât-ı Mesnevî* 'nin şarihi olan Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ'nın yaşamı ve edebî kişiliğinden bahsedilecektir. Burada şarihin detaylı bir biçimde yaşamı ve edebî kişiliği anlatılırken eserleri de ifade edilecektir. Daha sonra çalışmamıza konu olan *Müntehabât-ı Mesnevî* adlı eser hakkında bilgiler verilerek sonraki bölümlere geçiş yapılacaktır. Bizim buradaki amacımız, çalışmamızın ön sözünde de belirttiğimiz gibi *Mesnevî* şerhi üzerine yapılan çalışmaların artarak devam etmesi ve bu çalışmaların bizi böyle bir çalışmaya sevk etmesini ifade etmek olacaktır. Bu açıklamalardan sonra da son olarak günümüze kadar yapılmış olan *Mesnevî*'nin Türkçe şerhlerini bir sınıflama yaparak anlatmaya çalıştık. *Mesnevî*'nin Türkçe şerhlerini göstermeye çalışarak çalışmamıza konu olan *Mesnevî* şerhindeki benzer ya da farklı tutumları göstermeyi amaçladık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ES-SEYYİD EL-HÂCC MUHAMMED ŞÜKRÎ İBN AHMED 'ATÂ'NIN YAŞAMI

Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ'nın yaşamı hakkında bugüne kadar elimizde çok kısıtlı bilgiler mevcuttu. Örneğin Demirel'e göre XVII. yüzyılın önde gelen ilim adamlarından İsmail-i Gelenbevî'nin damadı olan Muhammed Şükrî'nin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır (Demirel, 2007a, s. 495). Eren'e göre de yaşamı hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Mehmed Şükrullah'ın Dâire-i Meşihât-ı İslâmiyye Sicil kayıtlarında kendi ifadesine göre tam adı, Mehmed Şükrullâh b. es-Seyyid Ahmed Atâ'ullâh Dâmad Gelenbevî şeklinde bir bilgi verildiğini ifade etmektedir (Eren, 2015: s. 140). Bu kısıtlı bilgiler başlarda bizi biraz da olsa karamsarlığa düşürse de yaptığımız yoğun araştırmalar sonucunda Sadık Albayrak'ın "*Son Devir Osmanlı Ulemâsı*" isimli eserine ulaştık. Bu eserde Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed Atâ hakkında "Mehmet Şükrü Efendi (İstanbul)" tabiriyle bahsedilmektedir (Albayrak, 1981, s.114). Bu şekilde bir isimlendirme yapılmasının sebebi ise Albayrak'ın eserinde adı geçen ve aynı isimde olan diğer zâtları birbirinden ayırmak içindir. Zira böylesi bir kategorize düzeni araştırmacılar için de kolaylık sağlamaktadır. Biz de çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde Es-Seyyid el-Hâcc Muhammed Şükrî İbn Ahmed 'Atâ'yı "Mehmet Şükrü Efendi" şeklinde ifade edeceğiz.

Mehmet Şükrü Efendi, Şeyhülislâm Mekkîzâde'nin arzuhalçisi es-Seyyid Ahmet Ataullah Efendi'nin oğlu olarak Recep ayının 1257 senesinde İstanbul'da Atik Ali Paşa Mahallesiinde Nureddin Cerrâhî Dergâhı yakınlarında bir evde doğmuştur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Muhammed Şükrü Efendi, dönemin önde gelen ilim adamlarından olan İsmail-i Gelenbevî'nin damadıdır (Demirel, 2007a, s. 495). Bu açıdan dönemin kalburüstü ailelerinden olan Gelenbevî'lere yakınlığı oldukça fazladır (Albayrak, 1981, s. 114). Ayrıca tarik-i ilmî defterlerinde "Ataullah Efendi" diye anılır.

Kur'an ve ilm-i hâl hıfzını bitirdikten sonra Saraçhane'deki rüştiyeye daha sonra da 1269 yılında Bâb Mahkemesine girmiştir. 1271 yılında İbtidâ-i Hariç Edirne müderrisliği reisliğine ulaşmıştır (İşbilir, 2018, s.79). Babasının vefatından sonra İstanbul'da ders vermeye devam eden Mehmet Şükrü Efendi, girdiği sınav neticesinde Mekteb-i Nüvvâb'a girerek orada üçüncü vekil belgesini almıştır. "Kaside-i Emali" adlı eseri üzerine 1302'de "Keşfü'l- Mealî fi Şerhi'l- Emali" adlı eseri basılmıştır. "Hızır Bey" in manzumesine Uryanîzâde'nin şerhini tercüme etmiştir. "Asar-ı Nur" adlı 184 sayfalık bir eseri de vardır. Matbaa-yı Osmaniye'de 1329'da basılmıştır (Albayrak, 1981, s.114). Mehmet Şükrü Efendi'nin buradaki çalışmamızın konusu olan "*Müntehabât-ı Mesnevî*" adlı eseri de 1328'de İstanbul'da Şems Matbaasında basılmıştır ve bir nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi No.4661'de bulunmaktadır. Bu eserlerin dışında "Tuhfetü'l-Fevâid Alâcevâhiri'l-Akâid" adlı bir eseri daha vardır (Demirel, 2007a, s. 495).

Devlet kademelerinin çeşitli bölümlerinde de uzun yıllar görev alan Muhammed Şükrü Efendi, 1308'de İstanbul Kadılığı, 1311'de Anadolu Kazaskerliği yapmıştır ve yine bu yıllarda kendisine Mecidî nişanı verilmiştir. Kazaskerlikten 1312 senesinde ayrılmıştır ve kaynaklara göre de 1314 (1914) tarihlerine kadar yaşadığı tahmin edilmektedir. Bir başka kaynağa göre de Mehmet Şükrü Efendi, XIX. yüzyılda ölmüştür (Demirel, 2007a: s. 495).

Yararlandığımız kaynakta Muhammed Şükrü Efendi'nin yaşamı hakkında bilgilere kaynakça teşkil etmesi bakımından "Dosya nu: 1157, sicil defteri, c.1, sh:183" şeklinde bir bilgi de verilmektedir (Albayrak, 1981, s. 115).

1.1. ES-SEYYİD EL-HÂCC MUHAMMED ŞÜKRÎ İBN AHMED 'ATÂ'NIN *MÜNTEHABÂT-I MESNEVÎ*'Sİ

Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nün BB22248/3 demirbaş numaralı nüshasıyla ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Osm_K.06095 demirbaş numarasıyla Muhammed Şükrü b. Ahmed 'Atâ adına kayıtlı olan *Müntehabât-ı Mesnevî*, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden seçilmiş 231 beytin şerhidir. Muhammed Şükrü, eserin mukaddimesinde *Mesnevî*'den seçtiği 270 beyti şerh ettiğini ifade etmiştir. Fakat yukarıda demirbaş numarası verilen ve 1328/ 1910 yılında Şems Matbaası tarafından basılan *Müntehabât-ı Mesnevî*'de 231 beytin şerhi

mevcuttur (Özdemir, 2016b, s. 487). Yaptığımız kütüphane ve katalog taramaları vesilesiyle Müntehabât-ı *Mesnevî*'nin el yazması hâline ulaşmaya çalıştık fakat yukarıda da ifade ettiğimiz gibi eserin basım tarihinden hareketle sadece matbu hâlinin mevcut olduğu sonucuna eriştik.

İncelediğimiz yapıtın çalışmamızın daha sonraki bölümlerde detaylı değerlendirmesini yaptığımızdan tekrara düşmemek adına bu yapıt hakkındaki biçim ve içerik özelliklerini şimdilik kısıtlı tutmayı uygun buluyoruz.

1.2. *MESNEVÎ*'NİN TÜRKÇE ŞERHLERİ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si oldukça geniş bir coğrafyada meşhur olan bir yapıttır. *Mesnevî* altı defterden oluşan, Farsça yazılmış, ahlakî ve tasavvufî konularıyla oluşmuş bir eserdir. *Mesnevî*, daha iyi ve derinlemesine anlaşılabilmesi için çok defa tercüme ve şerh çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar günümüzde de artarak devam etmektedir. Bunun yanında Mevlevîler arasındaki Farsça bilmeyenlere yönelik *Mesnevî* çözümlenmeleri de yapılmıştır (Er, 2018, s.3). *Mesnevî*'nin çeşitli dillerde özellikle de Farça ve Türkçe birçok şerhi yapılmıştır. *Mesnevî*'deki im ve ince anlamlı anlatımların çokluğundan ötürü *Mesnevî* sözlüğü diyebileceğimiz sözlükler de bulunur (Gündoğdu, 2005: s.105). Bu şerhlerin bir kısmı *Mesnevî*'nin tamamına yönelik şerhler, bir kısmı da *Mesnevî*'nin bir bölümüne yönelik olan şerhlerdir. Bu çalışmada incelediğimiz eser de *Mesnevî*'nin bir kısmına yönelik olan bir şerh çalışmasıdır. Bu tarz eserlerde genelde “intihâb” ya da “müntehab” mefhumlarıyla karşılaşırız. “İntihâb” (انتخاب) seçme, seçim, topluca bulunan bir şeyin arasından en iyi ve güzelini alma anlamına gelmektedir (Güneş, 2015: s. 1156; Şemseddin Sami, 1317: s. 171). “Müntehab” (منتخب) kelimesi de sözlüklerde, “seçilmiş, seçki” anlamına gelen ve Arapça çoğul eki ile “Müntehabât” şeklini almış olan bir ifadedir. Genel manada da “seçme yazı ve şiirler, bunlardan meydana gelen seçmeler mecmuası, antoloji.” şeklinde bilinen bir kavram olarak ifade edilmektedir. Çalışmamızda *Mesnevî*'nin Türkçe Şerhleri bir sınıflama dâhilinde verilecektir ve bu sınıflama Mehmet Özdemir'in çalışmasından hareketle yapılacaktır (Özdemir, 2016b: s. 461-502).

1.2.1. *Mesnevî*'nin Tamamına Yönelik Yapılan Şerhler

1.2.1.1. Şem'î Şem'ullâh, *Şerh-i Mesnevî*

Edebiyatımızda Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin tamamına Türkçe olarak ilk şerh yapan isim Şem'î Şem'ullâh'tır¹. Şem'î 16.yy'da yaşamış ve Fars edebiyatına ait olan önemli dinî-tasavvufî eserlere de şerhler yapmıştır (Çınarcı, 2015: s. 184; Er, 2018: s.4). Yapılan araştırmalarda Şem'î'nin *Mesnevî* şerhinin birinci cildine Abdülkadir Dağlar, ikinci cildine Turgut Koçoğlu, üçüncü, dördüncü ve altıncı cildine de Oğuzhan Şahin'in çalışmış olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Sait Yilter, beşinci cildin Zehra Gümüş tarafından çalışılmaya başlandığını, fakat bu çalışmanın nihayete eremediğini belirtir ve sonra da beşinci cildin ilk 110 varaklık kısmının tarafınca çalışıldığını da ifade etmektedir (Yilter, 2017: s.155).

Şem'î, *Mesnevî* şerhini klasik yöntemlerle yapmıştır. Beyitlerin tercümesini mısra mısra yapan Şem'î beyitleri şerh ederken beyti bir bütün olarak ele almış ve değerlendirmesini bütünlük içerisinde yapmıştır (Öztürk, 2016: s.467). Bunun yanında tercüme ettiği mısraların hemen sonrasında açıklama yaptığı bölümlerin de varlığından söz etmeliyiz. Şem'î beyitlerin şerhini yaparken kelimelerin gerek lügat anlamlarını gerekse metinde ifade edilen anlamlarını vermiştir aynı zamanda kelimeleri dilbilgisi yönünden de incelemiştir. Şerh çalışmasında Farsça şiir örneklerinden de sıkça yararlanan Şem'î, *Mesnevî*'nin diğer nüshaları ve şerhlerinden de istifade etmiştir. Ayrıca kendisinden önce *Mesnevî*'nin altı cildini şerh eden Surûrî'nin açıklamalarıyla kendi yorumlarını mukayeseli olarak vermiştir (Özdemir, 2016b: s.467).

1.2.1.2. İsmail Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif*

Mesnevî şerhi üzerine yapılan çalışmalar içerisinde İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî (ö.1041/1631) en çok karşılaşılan ve akla ilk gelen önemli isimlerden biridir.

---

¹ Ayrıca bu konuyla ilgili bk. : Dağlar, 2009: s. 79; Güleç, 2006: s. 137). Şem'î Şem'ullâh'ın yaşamı ve eserleri hakkında "*Mesnevî Şerhi*" üzerine yapılan çalışmalardan, diğer eserleriyle ilgili çalışmalardan ve genel olarak *Mesnevî* şerhleriyle ilgili araştırmalardan bu eserlerde bilgi verilmektedir (Temizel, 1996, s. 84-87; Çelik, 2002, s. 81-82; Demirel, 2007a, s. 483; Öztürk, 2007, s. 57-198; Güleç, 2008, s. 139-142; Temizel, 2009, s. 92-97; Dağlar, 2009, s. 70-180; Koçoğlu, 2009, s. 21-61; Öztürk, 2011, s. 81-158; Çınarcı, 2011, s. 32-47; Kılıç, 2012, s. 13-23; Koçoğlu, 2012, s. 2249-2258; Dağlar, 2012, s. 55-72; Şahin, 2012, s. 66-95; Çınarcı, 2015, s. 181-191; Öztürk, 2016: s.467.

Ankaravî, önceleri Bayramî tarikatına mensup iken sonraları Mevlevî olmuştur (Çelik, 2002: s. 82). “Hazret-i Şarih” olarak tanınan Ankaravî, *Mesnevî*’de gizlenmiş cevherleri ortaya çıkarabilmek için *Mesnevî Şerhi*’nden önce *Simâtu’l-Mûkinîn*, *Cenâhu’l-Ervâh*, *Câmi’u’l-Âyât*, *Fâtihu’l-Ebyât*, *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*, *Nisâb-ı Mevlevî*, *Tuhfetu’l-Berere*, *Mebde’* ve *Me’âd* gibi birçok çalışma yapmıştır (Tanyıldız, 2010a: s. 37-46; Özdemir, 2016b: s.467-468). *Mesnevî*’nin altı cildinin tamamına yaptığı şerh, daha önce yaptığı çalışmalarının en olgun hâli olarak edebiyat dünyamıza kazandırılmıştır. Ankaravî’nin *Mesnevî Şerhi* Ziya Avşar tarafından Latin harflerine aktarım çalışmaları şeklinde doktora tezleri olarak yürütülmektedir. Bu eserin birinci cildi Ahmet Tanyıldız ve Erdoğan Taştan tarafından tamamlanmıştır. İkinci cilt Hakan Yalap, dördüncü cilt Mehmet Özdemir tarafından nihayete erdirilmiştir. Diğer ciltler üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

Ankaravî, bu şerh çalışmasında dîbâce bölümünü etraflıca şerh edip Farsça beyitleri tek tek şerh etmiştir. Beyitlerin şerhini yaparken bazen “*Akıllı kimseye bu kadar işaret yeter.*” diyerek açıklamayı tamamlar bazen de kelimelerin gramer özelliklerini izah ederek beyitlerin tasavvufî yönlerine kadar değinerek açıklar (Özdemir, 2016b: s.468) Ayrıca kelimelerin sözlük anlamlarıyla metinde geçen anlamlarıyla da açıklamıştır.

1.2.1.3. Muhammed Murâd Mollâ, *Hülâsatü’ş-Şürûh*

Muhammed Murâd Mollâ (ö. 1264/1848), *Mesnevî*’nin altı cildine yönelik yaptığı çalışmayı 1261 yılında tamamlamıştır. *Hülâsatü’ş-Şürûh* adını verdiği şerh çalışmasında Muhammed Murâd Mollâ, *Mesnevî*’nin özünü ifade etmeyi hedeflemiştir. Bu vesileyle eserine “Şerhlerin Özü” manasıyla bir isimlendirme yapmıştır. Muhammed Murâd Mollâ, *Mesnevî*’yi üç defa hatmettikten sonra talebelerinin de isteğiyle bir şerh çalışması yapmaya karar vermiştir. Bu çalışmasının giriş bölümünde geçen sözcüklerin anlamlarını tek tek vermiş ve bunların hem sözlüklerden hem de bildiği genel kullanımlardan istifade ederek açıklamıştır (Özdemir, 2016b: s. 468) Bu açıklamalarla beraber ayetler, hadisler ve diğer şerhlerden de yararlanarak düşüncesini destekleyici örnekler vermiştir. Muhammed Murâd Mollâ’nın şerh metodunda ayrıca beyitleri detaylıca vermediğini genellikle beyitlerin Farsça tercümesini verdiği görülmektedir. Özellikle bu anlamda bu

çalışmayı “açıklamalı tercüme, tefsiri tercüme” biçiminde değerlendirmek daha uygun olacaktır (Özdemir, 2016b: s. 469)

1.2.1.4. Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-yi Şerif Şerhi*

Ahmed Avni Konuk (1868-1938) *Mesnevî*'nin tamamını şerh eden önemli şarihlerden biridir. *Mesnevî-yi Şerif Şerhi*, Mustafa Tahranlı koordinatörlüğünde birçok araştırmacının bir araya gelmesiyle 13 cilt halinde yayımlanmıştır (Özdemir, 2016b: s.469). Abdülbaki Gölpınarlı, bu eseri ilmen değersiz bularak, Ahmed Avni Konuk'un Mevlânâ'nın diğer eserlerini okumadığını ve aynı zamanda Konuk'un şerh yaparken yetersiz gördüğü Ankaravî gibi yazarlardan istifade etmesinden yakınır (Çelik, 2002:s. 88).

1.2.1.5. Tâhirü'l- Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*

Tâhirü'l- Mevlevî (Tahir Olgun) (d.1887/ö.1951), İstanbul'da doğmuştur ve Mevlevî geleneği içerisinde yetişmiştir aynı zamanda Fatih ve Süleymaniye camilerinde *Mesnevî* dersleri vererek icâzet-nâme almıştır (Demirel, 2007: s.498). Onun bu derslerde yanında bulundurduğu defterler de bu yapıtın temelini oluşturmuştur (Özdemir, 2016b: s.470). Tâhirü'l- Mevlevî, *Mesnevî*'nin dîbâcesini parça parça ele alarak ayetler ve hadisler dışında manzum ve mensur alıntılarla şerh etmiştir (Özdemir, 2016b: s.470). Eserin ilk cildinde Farsça beyitlerin Latin harfli biçimlerini de verirken diğer ciltlerde bu yöntemi bırakmıştır. Klasik *Mesnevî* şerhlerinde olduğu gibi tercümeden sonra şerhe geçmeyerek kelime anlamları üzerinde durur ve bunu gerekli gördüğü kelimelerde yaparak kelimelerin lügat anlamlarını verir (Özdemir, 2016b: s.470). Eserin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ciltlerinin tamamı ve beşinci cildin ilk bin beytini şerh ettikten sonra vefat eden Tâhirü'l- Mevlevî'nin eksik kalan şerh çalışmasını Şefik Can nihayete erdirerek Şamil Yayınları'ndan on dört cilt olarak çıkarır (Özdemir, 2016b: s.470)

1.2.1.6. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi*

Mesnevî'nin tamamını şerh eden son şarih olan Abdülbaki Gölpınarlı (ö.1983)'nin bu eseri *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi* ismiyle İnkılâp Yayınları tarafından üç cilt halinde yayımlanmıştır (Özdemir, 2016b: s.470) Gölpınarlı, *Mesnevî* şerhi yapan diğer şarihlerin eserlerini eksik ve yetersiz bulmuştur. Sahamızda *Mesnevî* konusuyla ilgili yapılan araştırmalarda en çok yararlanılan

kaynaklardan biri olan bu eser, *Mesnevî* nüshaları ve Gölpinarlı'nın eserde kullandığı şerh metodunu ifade ederek başlar. Dîbâce şerhini ayet, hadis ve çeşitli alıntılarla zenginleştirerek tamamlayan Gölpinarlı, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini toplu bir şekilde şerh eder. Beyitleri beyit beyit değil de konudan uzaklaşmamak için bölüm bölüm şerh etmiştir. Açıklama yapmaya gerek duyduğu beyitlerin yanına işaret (*) koyarak bazı beyitleri müstakil olarak şerh etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 471). Gölpinar, beyitlerin tercüme ve şerhini yaparken nüsha farklarını dipnotta vermesi yönüyle eser, tenkitli metin neşri özelliği taşımaktadır (Özdemir, 2016b: s.471). Eser ve eserde kullanılan şerh metodu hakkında ayrıntılı olarak değerlendiren araştırmacılardan Atabey Kılıç ve Ahmet Tanyıldız'ın tespitiyle Gölpinar'ın bu şerhi bütüncül-terkibî bir nitelik taşısa da muhteva bakımından klasik şerh yöntemlerine uygunluk gösterir (Kılıç-Tanyıldız, 2013:s.211-212; Özdemir, 2016b: s.471).

1.2. 2. *Mesnevî*'nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Şerhler

1.2.2.1. *Mesnevî*'nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Manzum Şerhler

1.2.2.1.1. Mu'înüddîn b. Mustafa, *Mesnevî-yi Murâdiyye*

Mesnevî'nin birinci cildini II. Murâd'ın isteği üzerine şerh eden Mu'înüddîn(ö. XV. yüzyıl), *Mesnevî*'yi manzum olarak şerh eden ilk şarihtir. Mu'înüddîn, eserinde ilk olarak metni vermiş, sonra da metnin tercüme ve şerhini yapmıştır. Burada dikkati çeken bir husus şudur ki Mu'înüddîn, sadece ilk beytin Farsçasını yazmıştır fakat diğer beyitlerin Farsçasını yazmamıştır (Özdemir, 2016b: s.471). Ayrıca eser tam bir tercüme özelliğinde değildir. Mu'înüddîn, kimi beyitlerde tercümeyi bir şerh boyutunda yapmıştır. *Mesnevî* nazım biçiminin özelliklerine sadık kalan şarih, *Mesnevî*'nin bilinen vezniyle eserini tertip etmiştir. Eseri diğer şerhlerden ayrılan en önemli özelliği özellikle şerh karakteri taşıyan beyitlerde ayet, hadis ve diğer kaynaklara pek fazla yer vermemiş olmasıdır (Demirel, 2007: s.481).

1.2.2.1.2. Aydınlı Dede Ömer Rûşenî, *Çobannâme ve Neynâme*

Ömer Rûşenî (ö.892/1487), Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki Çoban ile Musa hikâyesinden hareketle manzum bir şerh çalışması yapmıştır. Bu eserle ilgili Hidayet Ünal *Çobânnâme* adlı eser üzerin bir yüksek lisans tezi hazırlayarak Çobânnâme ile *Mesnevî*'de geçen "*Musa ile Çoban Kıssası*"nı mukayeseli incelemiştir. Ayrıca Suna Demir'in hazırladığı yüksek lisans tezinde de Çobânnâme metni yer almaktadır

(Özdemir, 2016b: s.472) Ömer Rûşenî, bu şerh çalışmasında *Mesnevî*'deki kıssaya bağlı kalmıştır ancak olay örgüsü oluşturduğu için beyit sırasına bağlı kalmamıştır. Açıklamasını yapacağı beyitleri vererek bunları şerh etmiştir.

Dede Ömer Rûşenî'nin *Mesnevî* ile ilgili diğer eseri de Neynâme'dir. Bu eser de Gencay Zavotçu'nun tespitiyle konusu neyin hikâyesi olan, ilahi aşkın işlendiği ve beyitlerin tercüme edilerek ayet ve hadis alıntılılarıyla geliştirilen bir eserdir (Zavotçu, 2009: s.729; Özdemir, 2016b: s. 472).

1.2.3. *Mesnevî*'nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Mensur Şerhler

1.2.3.1. *Mesnevî*'nin İlk On Sekiz Beytine Yönelik Yapılan Şerhler

1.2.3.1.1. İsmail Rusûhî-yi Ankaravî, *Fatihü'l- Ebyât*

Fatihü'l- Ebyât, Ankaravî'nin *Mesnevî* şerhinden önceki eserlerinden biridir. Bu eser *Mesnevî*'deki ayet ve hadislerin şerhlerinden kurulmuştur. Edindiğimiz kaynaklara göre de Ankaravî, Câmîu'l-Âyât adlı yapıtında *Mesnevî*'deki Arapça beyitleri, ayetleri ve hadisleri topladıktan sonra bu eserinde *Mesnevî*'deki anlaşılması güç olan ifadelerin Kur'an-ı Kerim'den ve hadis kaynaklarından karşılıklarını bulmaya çalışmış ve bu ifadelere yönelik beyit açıklamalarında bulunmuştur (Çelik, 2002: s. 82; Demirel, 2007: s. 485; Er, 2018: s.8) Ayrıca bu eserde ilk on sekiz beytin şerhi ve şerh gerektiren sözcükler yer almaktadır (Yetik,1991: s.212).

1.2.3.1.2. Ağâzâde Mehmed Efendi, *Mesnevî Şerhi*

Ağâzâde Mehmed Efendi(ö.1652) Gelibolu Mevlevî şeyhliği yapmıştır ve "Hakîkî" adıyla anılmıştır (Er, 2018: s.8) *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini şerh eden Ağâzâde Mehmed Efendi, beyitlerin bire bir tercümesini yapmaz sadece metinde ifade bulan anlamlarını verir. Bu işlemi hemen hemen tüm beyitlerde yapmıştır. Ayrıca beyitlerin şerhini yaparken ayet ve hadislerden yararlandığı gibi Arapça ve Farsça alıntılarla şerhini güçlendirmiştir (Özdemir, 2016b: s.473).

1.2.3.1.3. Bağdatlı Âsım, *Mesnevî Şerhi*

İki divanından hacim olarak daha küçük olan divanında *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhi olan Bağdatlı Âsım(ö. 1888), Ankaravî'den etkilenecek böyle bir şerh yapmaya karar vermiştir. Bağdatlı Âsım beyitlerin Farsçasını vermiş ve beyitleri tercüme etmeden doğrudan şerh yapmıştır. Ankaravî'nin şerhinden istifade eden

Bağdatlı Âsım, kendi fikirlerini de eserine ekleyerek ayet, hadis ve bazı Arapça ve Farsça alıntılarla şerhini güçlendirmiştir. Bağdatlı Âsım'ın eseri toplamda dört varaktan oluşmaktadır (Özdemir, 2016b: s.474).

1.2.3.1.4. Rızâeddîn Remzî, *Lübb-i Mesnevî*

Rızâeddîn Remzî(ö.XX. yy. başları), bu şerh çalışması Şener Demirel tarafından Lâtin harflerine aktarılmıştır (Demirel, 2005b, s.591-629; Özdemir, 2016b: s. 474). Şarih, bu eserin mukaddime bölümünde daha önce yapılan şerhleri anarak kendisinin böyle bir şerhi neden yaptığına dair açıklamalarda bulunmuştur. Rızâeddîn Remzî, diğer *Mesnevî* şerhlerinin kişisel düşüncelerden oluştuğunu ve yapacağı şerhle de öz düşüncelerini yazma ihtiyacı hissettiğini belirtmiştir (Özdemir, 2016b: s.474). Şarih, *Mesnevî*'nin özünün ilk on sekiz beyit olması münasebetiyle ilk on sekiz beytin tercümesini ve şerhini şerh etmiştir (Demirel, 2005: s.597; Er, 2018: s. 9). Rızâeddîn Remzî, şerhini yaparken ayetler, hadisler ve Arapça ifadelerle desteklemiştir (Özdemir, 2016b: s.474).

1.2.4. *Mesnevî*'nin Bir Kısımına Yönelik Yapılan Diğer Mensur Şerhler

1.2.4.1. Ebussuûd b. Sa'dullâh b. Lütfullâh b. İbrahim Elhüseynî Elkayserî, *Mesnevî Şerhi*

Ebussuûd Elkayserî(ö. XVI. yy)'nin yaşamı ve eserleriyle ilgili en detaylı bilgiler Turgut Koçoğlu'nun hazırladığı çalışmada bulunabilir (Koçoğlu, 2014b, s.25-30). Şârih, *Mesnevî* şerhini yapma sebebini Mesnevî'nin içerisindeki hikmetlerin ve ilahi hakikatlerin açıklanmaya ihtiyacı olduğunu düşünerek açıklamıştır (Özdemir, 2016b: s.475) *Mesnevî*'nin birinci cildini şerh eden Ebussuûd Elkayserî, şerhinde kelimelerin uzunca açıklamalarını yapmamış, eserinin kimi yerinde beyitlerin yalnızca karşılığını vermekle yetinmiş kimi yerinde de beyitlerin karşılığını yorumlarıyla vermiştir (Özdemir, 2016: s.475). Ebussuûd Elkayserî, şerhini Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerle genişletirken ayetler, hadisler ve kıssalarla da şerhini desteklemiştir. Beyitleri mısra mısra şerh etme metodunu seçen Ebussuûd Elkayserî, bazı beyitlerde bu metodunu değiştirerek daha geniş açıklamalarda bulunmuştur ve ayrıca *Mesnevî*'de yer alan başlıkları şerh etmemiş sadece Farsça biçimiyle vermiştir (Özdemir, 2016b: s.475).

1.2.4.2. Bosnalı Sûdî Efendi, *Mesnevî Şerhi*

Hakkında pek fazla bilgiye ulaşamadığımız Bosnalı Sûdî Efendi(ö.1595), *Mesnevî*'nin altıncı cildinin bir kısmına yönelik yaptığı mensur bir şerhinin olduğu bilinmektedir. Bosnalı Sûdî şerhinin bugün elimizde sadece dördüncü cildi bulunmaktadır (Demirel, 2007a: s. 482) Şener Demirel'in tespitlerine göre başarılı bir şerh olduğunu ve şerhin içerisinde şarihin dinî ve tasavvufî bilgisini gösteren ayet, hadis ve diğer kaynaklardan yapılan iktibasların eseri dikkat çekici kıldığını görmekteyiz (Demirel, 2007a: s.482).

1.2.4.3. Sivaslı Hacı İlyaszâde Ömer, *Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf*

Hacı İlyaszâde Ömer(ö. 1625)'in bir *Mesnevî Şerhi* olduğunu ve bu eserinde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Ty. 196'da bulunduğunu Şener Demirel ve İsmail Güleç bildirmektedir (Demirel, 2007a, s. 484; Güleç, 2014, s. 61-62; Özdemir, 2016b: s. 476). Hacı İlyaszâde Ömer, *Mesnevî* şerhini Sivaslı Şemseddîn'den ve Sivaslı Abdülmecîd'den esinlenerek oluşturmuştur ve şerhinde bu iki şarihten şiir örnekleri vermiştir. Hacı İlyâszâde Ömer, şerh edeceği beyti verdikten sonra beyitte geçen kelimeleri gramer açıdan inceleyerek ayrıntılı dilbilgisi açıklamaları yapmıştır (Özdemir, 2016b: s. 476).

1.2.4.4. Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf*

Mesnevî'nin birinci cildinin bir kısmını şerh eden Sivâsî(ö.1639)'nin bu ciltten şerh ettiği beyit sayısı hakkında farklı bilgiler vardır (Gündoğdu, 2005: s. 117; Güleç, 2008: s.161; Özdemir, 2016b: s.477). *Mesnevî*'nin değinmek istediği konularla ilgili beyitleri tekrar ifade etmeyen Sivâsî, ayet ve hadislerden hareketle şerhinde anlam derinliği oluşturmuştur (Gündoğdu, 2005: s.115; Er, 2018; s. 11).

1.2.4.5. Pîr Muhammed Efendi, *Hazînetü'l- Ebrâr*

Pîr Muhammed Efendi(ö. 1617) *Mesnevî*'nin ilk dört cildinin şerhini yapmıştır fakat dördüncü cildin şerhi sırasında vefatı nedeniyle şerh yarım kalmıştır (Özdemir, 2016b: s.477; Er, 2018; s.11) Bu eserin kütüphanelerdeki yer bulgusu ve yine bu eserle ilgili kaynaklardaki bilgi farklılıkları hakkında Mehmet Özdemir daha detaylı bilgiler vermektedir (Özdemir, 2016b: s. 477) Ayrıca edindiğimiz bilgilere göre Pîr

Muhammed Efendi *Mesnevî*'deki beyitleri mısra mısra tercüme ederek şerh etmiştir (Koçoğlu, 2009: s.11).

1.2.4.6. Sarı Abdullâh Efendi, *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*

Sarı Abdullâh Efendi(ö. 1661), *Mesnevî*'nin beşinci cildini şerh ederek 1870-1871'de İstanbul'da 5 cilt hâlinde basılmıştır (Demirel, 2007: s.489) Gördüğü bir rüya üzerinde böyle bir şerh kaleme almaya karar veren Sarı Abdullâh Efendi, tasavvufî bir nitelik taşıyan ve engin bilgi birikimini yansıtan eserinde Mevlânâ'nın hayatı hakkında da bilgiler de vermiştir (Güleç, 2008: s. 165; Özdemir, 2016b: s.478). Sarı Abdullâh Efendi, bu eserinde Gâzâlî'ye ait eserlerden yararlandığı gibi ayet ve hadislerden, üç dilden (Arapça-Farsça-Türkçe) yaptığı alıntılardan ve *Mesnevî*'nin diğer ciltlerinde yer alana beyitlerden de istifade etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 478).

1.2.4.7. Dervîş Muhammed Şifâyî, *Eşşerhu'l-Kitâbü'l- Mesneviyyi'l-Ma'neviyyi'l-Muhtasar*

Dervîş Muhammed Şifâyî(1605-1673)'nin bu eseri iki ciltten meydana gelmiştir ve toplamda 390 varaktan oluşmaktadır (Özdemir, 2016b: s.478). Şifâyî'nin bu eserinin ilk cildine yönelik çalışmayı Mehmet Özdemir yapmıştır.² Şifâyî, beyitlerin çevirisini kısa tutmuştur tercümelere geniş yer vermiştir. Şarih, ayrıca şerhinde beyitlerin manasını daha iyi açıklayabilmek için ayet, hadis, peygamber kıssalarından ve *Mesnevî*'nin diğer ciltlerindeki beyitlerden de yararlanmıştır.

1.2.4.8. Seyyid Mehmed Ali, *Mesnevî-yi Ma'nevî*

Seyyid Mehmed Ali(ö.1794), *Mesnevî*'nin ilk cildine mensur bir şerh yapmıştır. Kendisi hakkında kısıtlı bilgilerimiz olan şarihin bu eserinde ilk on sekiz beyit etraflı bir biçimde şerh edilmiştir ve bu işlemi genel olarak diğer beyitlerde de devam ettirmiştir (Özdemir, 2016b: s. 479). Seyyid Mehmed Ali, *Mesnevî Ma'nevî* adlı eserinde *Mesnevî*'deki konu başlıklarını kırmızı yazıyla; Farsça beyitleri, ayet, hadis ve diğer alıntıları ise üstü kırmızı bir biçimde işaretlemiştir (Özdemir, 2016b: s. 479).

² Özdemir, Mehmet (2016a). Dervîş Muhammed Şifâyî- *Mesnevî* Şerhi (Eşşerhu'l-Kitâbü'l-Mesneviyyi'l-Ma'neviyyi'l-Muhtasar). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

1.2.4.9. Tâlibî Hasan Efendi, *Yetîmü's-Şürûh*

Mevlevî şeyhlerinden olan Tâlibî Hasan Efendi(ö.1717) *Mesnevî*'nin üçüncü cildine yaptığı şerh çalışmasıyla tanınan bir zâttır. Şener Demirel, Tâlibî Hasan Efendi'nin kendi çağında *Mesnevî*'nin üçüncü cildine yönelik bir şerh olmadığını görünce böyle bir eser yazdığı bilgisini verir (Şener, 2007: s. 491) Tâlibî Hasan Efendi, Farsça beyitlerin tercümesini yaptıktan sonra Mevlânâ, Câmi, Ankaravî gibi zâtların eserlerinden, ayet ve hadislerden yararlanarak beyit yorumlarını geniş tutmuştur (Özdemir, 2016b: s. 480).

1.2.4.10. İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Mesnevî*

İsmâil Hakkı Bursevî(ö.1725) *Mesnevî*'nin birinci cildinin ilk 748 beytine yönelik şerhi iki cilt hâlinde basılmıştır. Şarih, yakın çevresinin ısrarı ve gördüğü bir rüya vesilesiyle bu şerhi kaleme almıştır (Avşar, 2007: s.60-61) Bursevî'nin bu eseri diğer şerhler arasında en ayrıntılı açıklamalara sahip olan şerhlerin başında gelir. Bu şerh aynı zamanda zengin bir atıf kaynağına olarak ayet, hadis, tefsir, kelâm, coğrafya, tasavvufî alıntılarıyla dikkat çekmektedir (Demirel, 2007: s. 492; Özdemir, 2016b: s.480). Bursevî, *Mesnevî*'deki Farsça beyitleri kelime kelime tercüme ettikten sonra şerhini gerçekleştirmiştir. Şarih aynı zamanda Ankaravî ve Sarı Abdullah gibi tasavvufî açıklamalarla şerhinin anlam derinliğini genişletmiştir (Demirel, 2007: s. 492).

1.2.4.11. Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf*

Mesnevî'nin birinci cildini şerh eden Âbidin Paşa(ö.1906)'nın bu eser altı cilt hâlinde basılmıştır. Âbidin Paşa, *Mesnevî*'nin diğer şerhleri içinde izlediği şerh metodu açısından dikkat çeken bir isimdir. Özellikle birinci beytin şerhinde yaratılış hakkında Aristo ve Eflatun gibi filozofların görüşlerine yer vermiştir ve daha sonra kendi görüşlerini bir cevap niteliğinde dile getirmiştir. Önce Farsça beyti veren şarih, sonra da "Tercüme" başlığıyla beytin tercümesini "Şerh" başlığıyla da beytin tercümesini gerçekleştirmiştir (Demirel, 2007: s. 496). Şerhinde ayet ve hadisler öncelikli kaynakları olan Âbidin Paşa'nın Ankaravî, Bursevî, Sarı Abdullâh gibi zâtların eserlerinden de yararlanarak eserinin içeriğini genişletmiştir (Özdemir, 2016b: s. 482).

1.2.4.12. Kenan Rifâî, *Şerhli Mesnevî-yi Şerîf*

Kenan Rifâî(ö.1950)'nin *Mesnevî*'nin ilk cildine yaptığı şerhi, *Mesnevî* derslerinde tutulan notların basılması sonucu ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2016b: s. 482). Kenan Rifâî, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini beyit beyit değil de ilk on sekiz beytin tamamını kapsayan bir şerh yapmıştır. Geriye kalan beyitleri ise klasik şerh yöntemlerine bağlı kalarak yapmıştır (Demirel, 2007: s. 497). Şarih, beyitleri açıklarken yaptığı ayet ve hadis iktibaslarıyla şerhini geliştirmiştir fakat eserinin şerh kısmında beyitler uzun uzadıya şerh edilmemiştir (Özdemir, 2016b: s. 482).

1.2.4.13. İbrahim Aczi Kendi, *Mevlana ve Rûh-ı Mesnevî*

Konya'nın önemli ilim ve kültür insanlarından biri olan İbrahim Aczi Kendi(ö.1965) çok sayıda eser veren bir zâttır. Eserlerini bastıramamaktan ötürü şikayet eden ve basılmamış birçok eseri de olan İbrahim Aczi, *Mevlana ve Rûh-ı Mesnevî* adlı eserinde Mevlânâ hakkında bilgi verdikten sonra *Mesnevî*'nin birinci cildinin baş taraflarındaki ilk on sekiz beytini şerh etmiştir (Demirel, 2007: s. 500).

1.2.4.14. Ziya Avşar, *Aşk Meclisi*

Günümüz araştırmacılarından olan Ziya Avşar, *Mesnevî*'nin ilk yüz beytinin manzum çevirisini içeren bu eserinde beyitlerin şerhini mensur bir biçimde kaleme almıştır. Beyitlerin şerhini ayet ve hadislerden istifade ederek gerçekleştiren Avşar, Yunus Emre, Sühreverdî, Eşrefoğlu Rûmî, Fuzûlî, Âşık Veysel gibi zâtların eserlerinden özellikle de Mevlânâ ve rubailerinden yararlanarak şerhini geliştirmiştir (Özdemir, 2016b: s. 482).

1.2.4.15. Hüseyin Top, *Mesnevî-yi Ma'nevî Şerhi*

Hüseyin Top, son dönemdeki *Mesnevî* sohbetleriyle bilinen bir isimdir. Bu derslerini *Mesnevî-yi Ma'nevî Şerhi* ismiyle kitaplaştırmış olan Hüseyin Top, eserinin girişinde Tâhirü'l- Mevlevî'nin *Şerh-i Mesnevî* adlı eserini örnek aldığını belirtmiştir. Öncelikle *Mesnevî*'nin 1001 beytini şerhini yapan şarih, daha sonra da konunun yarım kalması vesilesiyle eserin ikinci cildinde konuyu tamamlama yönüyle çalışmasını geliştirmiştir (Özdemir, 2016b: s. 483). Hüseyin Top, eserinde beyitleri Arap harfleriyle verip beyitlerin altlarına Lâtin harfleriyle okunuşunu vermiştir. Daha sonra incelediği beytin mensur tercümesini aktaran şarih, şerh işleminde ise ayet ve

hadislerden, Hz. Ali'nin, Mevlânâ'nın, Sa'dî'nin eserlerinden iktibaslarla şerhini detaylandırmıştır (Özdemir, 2016b: s. 483).

1.2.5. *Mesnevî* den İntihâb Yoluyla Yapılan Şerhler

1.2.5.1. *Mesnevî* den İntihâb Yoluyla Yapılan Manzum Şerhler

1.2.5.1.1. İbrahim Bey, *Dîvân*

Mevlevî İbrahim Bey, *Mesnevî*deki birçok hikâyeyi manzum olarak şerh etmiştir (Demirel, 2007: s.473). Kadir Güler tarafından doktora tezi olarak çalışılan bu eserin sonunda *Mesnevî*den bazı hikâyeler bulunmaktadır (Güler, 1995; Özdemir, 2016b: s. 483). İbrahim Bey, *Mesnevî*den yaptığı seçmelerin bulunduğu kısımda önce birkaç beytin tercümesini yapmıştır daha sonra ise *Mesnevî* hikâyelerini manzum bir biçimde şerh etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 483).

1.2.5.1.2. İbrahim Cevrî, *Hall-i Tahkîkât*

Hattat olan İbrahim Cevrî (ö.1654) *Mesnevî* hakkında yazdığı iki manzum eseri mevcuttur, bu eserler: *Hall-i Tahkîkât* ve *Aynü'l-Füyûz*'dur (Özdemir, 2016b: s. 483). Bu eserde İbrahim Cevrî, *Mesnevî*den intihâb yoluyla beyitleri manzum olarak şerh etmiştir. Mehmet Özdemir'e göre 40, Şener Demirel'e göre de 56 beyti ele almış olan İbrahim Cevrî, her beyit için aynı ölçüde beş şerh yapmıştır ve bu beş beyitlik şerhin ilk beyti tercüme kalan beyitler ise açıklama biçimindedir (Demirel, 2007: s. 488; Özdemir, 2016b: s.483; Er, 2018: s. 15).

1.2.5.1.3. Adnî Receb Dede, *Nahl-i Tecellî*

Sirozlu Adnî Receb Dede(ö.1683), *Mesnevî*'yi manzum şerh eden zâtlardan biridir. *Mesnevî*'nin ölçüsüyle aynı ölçüyü kullanarak beyitleri beşer beyitle şerh etmiştir. Nahl-i Tecellî adlı eser, *Mesnevî*'de “aşk” kelimesinin geçtiği toplam 334 beyti biraz evvel de dediğimiz gibi beşer beyitle şerh etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 484). Adnî Receb Dede, şerh ettiği beyitleri *Mesnevî*'nin tüm defterlerinden seçmiştir ve her ciltten sonra bir sonraki cilde geçerken altı beyitten oluşan bir geçiş bölümü kaleme almıştır (Özdemir, 2016b: s. 484).

1.2.5.2. *Mesnevî* den İntihâb Yoluyla Yapılan Mensur Şerhler

1.2.5.2.1. İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Câmi'ü'l-Âyât*, *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*, *Tuhfetu'l-Berere*

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif* ve *Matmûratü'l-Ma'ârif* adlı eserlerinde *Mesnevî*'nin altı cildini şerh etmiştir ve bu vesileyle kendisine Hazret-i Şârih denilmiştir. Bu eserlerinden önce *Mesnevî* ile ilgili birçok eser vermiştir ve bu eserleri başlığımızdan hareketle *Câmi'ü'l-Âyât*, *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*, *Tuhfetu'l-Berere* şeklinde sıralayarak bilgi vermeye çalışacağız.

Ankaravî, *Câmi'ü'l-Âyât* adlı yapıtında beyitlerin şerhini fazla uzatmadan daha da anlaşılır hâle getiren bir metod uygulamıştır. Bu eser, Ankaravî şerhi için ön çalışma oluşturması açısından önemlidir (Er, 2018: s. 16).

Ankaravî'nin diğer eseri *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*, *Mesnevî*'nin birinci ve ikinci cildinden seçilmiş olan anlaşılması güç beyitlerin şerhinden oluşmuştur. Ankaravî bu eserinde, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhini daha önce yaptığı için bu eserine on dokuzuncu beytin şerhi ile başlar ve *Mesnevî*'nin ilk iki ciltten seçtiği beyitleri şerh eder (Özdemir, 2016b: s. 485).

Tuhfetu'l-Berere, Ankaravî'nin *Mesnevî* den intihâb yoluyla şerh ettiği bir başka eserdir. Bu eserde beyitler tasavvufî açıklamalarla ve ayet, hadis ve diğer alıntılarla desteklenmiştir (Özdemir, 2016b: s. 485).

1.2.5.2.2. Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Ba'zı Ebyât-ı Mesnevî*

Abdülmecîd-i Sivâsî, *Mesnevî* den seçtiği beyitleri şerh ettiği eseri manzum *Mesnevî* şerhlerinden biridir. Şârih, bu eserinde mukaddimenin ardından *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytine yönelik şerh yapmıştır. Sivâsî, *Mesnevî*'nin altı cildinden seçtiği beyitleri konularına göre ayırarak başlıklar altında toplayarak şerh etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 485).

1.2.5.2.3. Hacı Pîrî, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*

Hacı Pîrî hakkında kaynaklar isim konusunda farklılık göstermektedir. Buna göre hem devlet işlerinde yetkili hem de *Mesnevî* şerhi sahibi olan yazarlar, kaynaklarda Pîrî Paşa, Pîrî Muhammed Paşa gibi adlarla geçmektedir. Bu durumda

Hacı Pîrî'nin yaşamı, ölüm yılı ve yazın yaşamıyla ilgili bilgilerini sağlam bir biçimde elde etmemiz güç olmaktadır (Er, 2018: s.17).

Şener Demirel'e göre Hacı Pîrî, 1640 yılında vefat eden ve Kanunî Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan önemli bir devlet adamıdır (Demirel, 2007: s.486). Hacı Pîrî, Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı tezkiresinde Pîrî Muhammed/Mehemmed Paşa'nın vezirlerden olduğu ve Şeyh Cemâleddîn-i Aksarayî soyundan geldiği belirtilmiştir. Devlet tarafından verilen görevlerde önemli başarılar elde ettiğini belirten Bursalı Mehmed Tahir, Pîrî'nin 939/1533 senesinde öldüğünü belirtir (Bursalı Mehmed Tahir, 1333: s. 111; Er, 2018: s. 17) Özdemir'e göre ise *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî* 1582 yılında Cemaziyevevvel ayında bitmesi münasebetiyle Osmanlı Müellifleri'nde sözü edilen Pîrî Paşa'nın *Mesnevî* şarihi olmadığını söyleyebiliriz (Özdemir, 2016b: s. 486).

Hacı Pîrî, *Mesnevî*'nin birinci cildinden intihâb yoluyla yaptığı şerhi olan *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*, beyitlerin tercüme ve şerhini içerir. Şarih, beyitlerin seçiminde konu bütünlüğüne dikkat etmiştir ve beyitleri verirken onların öykülerini anlatmıştır (Er, 2018: s. 18). Hacı Pîrî, birkaç beyti bir arada verdikten sonra beyitleri toplu olarak yorumlar ve şerh sırasında ayet, hadis ve dinî-tasavvufî kaynaklarından sıkça istifade etmiştir (Demirel, 2007: s. 486).

1.2.5.2.4. Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf*

İhtiyârât-ı Mesnevî-yi Şerîf adlı eserin ilk 100 varaklık kısmı Abdülkadir Algül tarafından çalışılmıştır (Algül, 2007; Özdemir, 2016b: s.486). Ahmed Dede (ö. 1647), yakın dostlarının isteğiyle ve *Mesnevî*'nin tarikata başlayanların kolayca anlamaları gibi vesilelerle bu şerhi yazdığı bildirilmiştir (Özdemir, 2016b: s.486). Şarihin *Mesnevî*'den seçtiği beyitlere yönelik yaptığı şerhi içeren bir eserdir. Bu eserde Ahmed Dede, beyitlerin öncelikle Farsçasını verir daha sonra da beyitleri bazen mısra mısra bazen de beyit olarak tercüme ederek şerh eder. Şerh esnasında ayet ve hadis alıntlarıyla da şerhini genişletmektedir (Özdemir, 2016b: s.486).

1.2.5.2.5. Es-Seyyid el-Hacc Muhammed Şükrî İbn Ahmed ‘Atâ, *Müntehabât-ı Mesnevî*

Muhammed Şükrü b. Ahmed Atâ(ö. XIX. yy) adına kayıtlı olan Müntehabât-ı *Mesnevî*, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden seçilmiş 231 beytin şerhidir. Muhammed Şükrü, eserin mukaddimesinde *Mesnevî*'den seçtiği 270 beyti şerh ettiğini ifade etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 487). Fakat çalışmamızın özünü oluşturan bu eserde 225 beytin şerhinin yapıldığını tespit ettik.

Kaynaklarda Mehmet Şükrü Efendi(İstanbul) olarak anılan şarih, dönemin önemli bilim adamlarından olan Gelenbevî'nin damadıdır. Bu eserin Dîbâce bölümünde şarih, Bayezid Kütüphanesinde İbrahim Cevrî'nin “*Müntehab-ı Mesnevî*” adlı eserini görüp etkilenmesiyle böyle bir şerh yapmaya karar vermesinden bahseder. Bu vesileyle mensur bir şerh kaleme almasıyla hem yakınlarının bundan istifade etmesini hem de Mevlânâ'nın duasına nail olmak istemiştir.

Muhammed Şükrü Efendi, *Mesnevî*'nin birinci cildinden intihâb ettiği beyitlerin önce Farsçasını sonra da beyitlerin tercümesini kısa bir biçimde vererek şerhini gerçekleştirir. Diğer *Mesnevî* şerhlerinde olduğu gibi burada da şarih, ayet ve hadislerden sıkça faydalanmıştır.

1.2.5.2.6. Muhammed Es'ad Dede, *Şerh-i Ebyât-ı Mesnevî*

Mesnevî'nin birinci cildine yönelik 360 beytin tercüme ve şerhini içeren bu eser, Muhammed Es'ad Dede(ö.1911) tarafından kaleme alınmıştır (Özdemir, 2016b: s.487). Şarih, dîbâce bölümünün şerhini yapmadan *Mesnevî*'nin ilk beytini Farsça yazıp tercüme ve şerhe başlar. İlk beytin oldukça uzun tutan Muhammed Es'ad Dede, her kelimenin anlamını sözlükler aracılığıyla vererek metinde çağrıştırdığı ifadeleri de örneklerle açıklamıştır. Şarih, beyitleri yorumlarken düşüncelerini desteklemek için ayet ve hadislerden sürekli yararlanmış ve Sa'dî, Mevlânâ, Câmî gibi şairlerden alıntılarla görüşlerini genişletmiştir (Özdemir, 2016b: s. 488)

1.2.5.2.7. Fazlullâh Rahîmî, *Gülzâr-ı Hakikat*

Fazlullâh Rahîmî(ö.1924)'nin *Gülzâr-ı Hakikat* adlı eseri üç ciltten oluşan ve her cildin başında hikâyelerin içeriğinden bahseden bir başlık ayrıca bunların kitabın hangi sayfasında olduğunu ifade eden bir fihrist vardır (Özdemir, 2016b: s. 488).

Rahîmî, hikâyeleri başlık başlık ayırarak mensur bir biçimde anlatıp beyitlerden birini çevirmiştir (Dağlar,2009: s. 42; Özdemir, 2016b: s. 488; Er, 2018: s. 20).

1.2.5.2.8. M. Muhlis Koner, *Mesnevî'nin Özü*

Muhlis Koner(ö.1957), Mevlânâ ve eserleri üzerine çalışma yapan ve 1950 yılından itibaren de *Mesnevî'nin Özü* aslı eseriyle ömrünün sonuna kadar uğraşmış olan bir zâttır. Altı ciltten olan bu eserde Muhlis Koner, dinî-tasavvufî bigiler de vermesi açısından önem arz eden bir eserdir (Özdemir, 2016b: s. 488). Kendinden önceki eserleri yeterince açık olmaması münasebetiyle eleştiren Koner, her okuyucunun kolayca anlayabileceği bir *Mesnevî* şerhi kaleme almıştır. Bu eserde şarih, kolay anlaşılabilen, açık bir anlatıma sahip bir şerh çalışması yapmıştır (Özdemir, 2016b: s. 488).

1.2.5.2.9. Derviş Orhan Kuntman, *Mevlânâ Mesnevî*

Derviş Orhan Kuntman(ö. 2007), Mevlânâ'nın *Mesnevî* adlı eseri üzerine sayısız çalışma yapmıştır. Bu çalışmalarında ise O. Mevlevî adını kullanan Kuntman, *Mesnevî*'deki beyitleri manzum biçimde şerh etmesiyle tanınmıştır (Okumuş, 2008: s. 163-164). Adı geçen eser, iki kitap hâlinde yayımlanmıştır. Birinci kitap 1972, ikinci kitap ise 1973 yılında yayımlanmıştır ve 2003 yılında da tek cilt hâlinde tekrar basılmıştır (Özdemir, 2016b: s. 489). Kuntman, eserinde *Mesnevî*'nin dîbâcesinin manzum çevirisini yapar, sonra da ilk on sekiz beytin Farsçalarını Lâtin harfleriyle vererek manzum çevirilerini verir. Şarih daha sonra da *Mesnevî*'nin 1, 3, 5, ve 6'ncı ciltlerinden seçtiği hikâyelerin beyitlerini Lâtin harfleriyle verip manzum çevirilerini yaparak her bölümün sonunda bu hikâyelerin açıklamasını vermiştir (Özdemir, 2016b: s. 489).

1.2.5.2.10. M. Fatih Çıtlak, *Mesnevî Şerhi Padişah Cariye Kıssası*

M. Fatih Çıtlak, *Mesnevî*'nin birinci cildinde adı geçen bu kıssanın şerhini yapmış bir araştırmacıdır. Bu eserde M. Fatih Çıtlak, *Mesnevî*'deki bu kıssanın beyitlerini Farsça verdikten sonra Lâtin harflerine çevirmiş ve manzum bir şekilde tercümesini yapmıştır. Tercümeden sonra ise beyitlerde geçen konuyla ilgili kısa bir açıklama yapıp beyitleri bir de mensur biçimde tercüme etmiş sonra da şerhe geçmiştir. Şarih eserine aldığı *Mesnevî* beyitlerini ayet, hadisler kelâm-ı kibarlar ve çeşitli alıntılarla genişletmiştir (Çıtlak, 2013: Özdemir, 2016b: s. 489). M.Fatih

Çıtlak'ın *Mesnevî* ile ilgili diğer eseri de “*Yahudi Padişaha Vezirinin Hile Öğretmesi*” kıssasını işlediği *Küfür Fedaisi*'dir. Bu eserde de söz konusu olan hikâyenin özetini veren şarih, beyitleri şerh etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 489).

1.2.5.2.11. Mehmet Demirci, *Mesnevî Hikayeleri'nden Dersler*

Mehmet Demirci, *Mesnevî*'de bulunan kırk hikâyenin şerhini yapmıştır. Bu şerh işleminde hikâyeleri bir bütün olarak ele alan Demirci, “Açıklama” başlığı altında yorumlarını dile getirmiştir. Buradaki açıklamalarında ayet, hadis, tasavvufî bilgilerden istifade ederek yorumlarını geliştirmiştir (Demirci, 2009: Özdemir, 2016b: s. 489).

1.2.6. Cezîre-yi *Mesnevî* Şerhleri

1.2.6.1. *Cezîre-yi Mesnevî'nin* Manzum Şerhleri

1.2.6.1.1. Abdullâh-ı Bosnâvî, Şerh-i Manzûme-yi Cezîre-yi *Mesnevî*

Vardar Yeniceli olan Yusuf Sîneçâk'ın kaleme aldığı *Cezîre-yi Mesnevî* adlı eser, *Mesnevî*'den alınan beyitlerle Farsça oluşturulduğu bir *Mesnevî* şerhidir. Cezîre-yi *Mesnevî* Mevlevîliğe başlayanlar ve bu anlamda yol gösterici olması özelliğiyle birçok zât tarafından yeniden ele alınarak yorumlanmıştır. Bunlardan biri de Bosnavî(ö. 1644)'dir. Cezîre-yi *Mesnevî*'ye manzum bir şerh yapan Bosnavî, *Mesnevî* ile aynı vezinde kaleme aldığı eserinde 33 bölüm ve *Mesnevî* dışında 8673 beyit bulunmaktadır (Er, 2018: s. 20). Bosnavî, Şener Demirel'e göre kutsi hadis haricinde hiçbir kaynağa atıfta bulunmamıştır. Aynı zamanda bu eser, İlmî Dede'nin Şerh-i Cezîre-yi *Mesnevî*'sinin manzum hâlidir (Demirel, 2007: s. 486).

1.2.6.1.2. İbrahim Cevrî, *Aynü'l- Füyûz*

İbrahim Cevrî(ö. 1654), Gündoğdu'nun tespitiyle *Mesnevî*'yi 22 kez yazmıştır (Gündoğdu, 2005: s. 107). 1269' da Âmire Basımevi'nde yayımlanan Aynu'l-Füyûz , Yûsuf-ı Sîneçâk'ın *Cezîre-yi Mesnevî*'sini konu edinen 31 beyitten oluşan bir girizgâh ile başlamaktadır. İbrahim Cevrî, 366 beyitten teşekkül olan *Cezîre-yi Mesnevî*'den 352 beyit alarak bu beyitleri şerh etmiştir. Dağlar, bu yapıtta İbrahim Cevrî'nin *Cezîre-yi Mesnevî*'den 270 beyti seçtiğini belirtmektedir (Dağlar, 2009: s. 62). İbrahim Cevrî, *Cezîre-yi Mesnevî*'yi yeniden ele alarak her beyti bir beyitte Türkçeye çevirmiş, dört beyitte şerh etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 490; Er, 2018: s.

22). İbrahim Cevrî'nin beş beyitlik şerhi, ilk beyti tercüme kalan dört beyit ise açıklama ve yorumları şeklinde oluşmuştur (Özdemir, 2016b: s. 491).

1.2.6.2. *Cezîre-yi Mesnevî*'nin Mensur Şerhleri

1.2.6.2.1. Mehmed İlmî Dede, *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî*

Mehmed İlmî Dede(ö. 1611), *Cezîre-yi Mesnevî*'deki 366 beyti ilk şerh eden şarihlerden biridir (Mengüç, 2005; Özdemir, 2016b: s. 491). İlmî Dede, *Mesnevî* beyitlerini bir özet mahiyetinde şerh etmiş, öncelikle metnin tercümesini verip daha sonra yaptığı açıklamalarla beyitte murat edilen anlamları açıklama yoluna gitmiştir. Yorumlarında yer yer ayet ve hadislerden faydalandığı görülmektedir ki bu ayet ve hadisleri hem tercüme etmiş hem de açıklamıştır (Özdemir, 2016b: s. 491).

1.2.6.2.2. Abdülmecîd-i Sivâsî, *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî*

Yûsuf-ı Sîneçâk'ın *Cezîre-yi Mesnevî*'sini yeniden ele alarak inceleyen şarihlerden bir diğeri olan Abdülmecîd-i Sivâsî(ö. 1639), *Mesnevî* ile ilgili olarak ele kaleme aldığı *Şerh-i Mesnevî*, *Meyâdînü'l-Fursân* gibi yapıtları da vardır. Sivâsî sözü edilen eserin girişinde besmele, hamdele, salveleden sonra dört halifeyi, kendi amcasını ve Celâleddîn-i Rûmî'yi anarak hürmetlerini dile getirmiştir. Sivâsî aynı zamanda bu yapıttaki amacının herkesin kendi benliğini anlaması olduğunu da belirtmiştir (Gündoğdu, 2005: s. 119; Er, 2018: s. 23). Şarih, beyitleri ayetler, hadisler ve kelâm-ı kibârlar ile şerhini geliştirirken bunları metnin içinde açıklaması açısından diğer şarihlerden de ayrılmıştır (Demirel, 2007a: s. 485; Özdemir, 2016b: s. 491).

1.2.6.2.3. Ali Dervîş Efendi, *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî*

Cezîre-yi Mesnevî'yi mensur olarak şerh eden bir başka zât olan Ali Dervîş(ö. XVII), hakkında pek fazla bilgi yoktur. Şener Demirel'e göre bu eserde Ali Dervîş, Mehmed İlmî Dede'nin *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî* adlı eserinden intihal derecesine varan alıntılarının olduğunu ve bu vesileyle de bu eseri İlmî Dede'nin yaptığı şerhin bir kopyası görmemizin doğru olacağını belirtmektedir (Demirel, 2007a: s. 490)

1.2.6.2.4. Meknî Efendi, *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî*

Yûsuf-ı Sîneçâk'ın *Cezîre-yi Mesnevî*'sini şerh eden isimlerden biri de Meknî Efendi(ö. XVII)'dir. Özdemir'in tespitine göre Meknî Efendi, bu şerhi III. Ahmed'in

emriyle kaleme almıştır (Özdemir, 2016b: s. 492). Mekkî Efendi, bu eserinde *Mesnevî*'nin altıncı cildinden iki beyit aldıktan sonra ilk on sekiz beyit ile şerhine başlar. Şerh esnasında birkaç yerde ayet, hadis ve diğer alıntılarda bulunmuştur (Özdemir, 2016b: s. 492).

1.2.6.2.5. Şeyh Gâlib, Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî

Şeyh Gâlib(ö. 1799), Cezîre-yi *Mesnevî*'yi şerh eden aynı zamanda Divan edebiyatının da son şairidir. Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'de klasik şerh metoduna sadık kalmıştır. *Mesnevî* beyitlerini verdikten sonra, söz konusu beyitlerin anlamlarını vererek beyitleri tercüme etmiştir. Son olarak da beyitlerin şerhini yapmıştır. Şarih, şerh esnasında ayet, hadis olmak üzere farklı kaynaklardan iktibaslar yaparak şerhini geliştirmiştir (Demirel, 2007a: s. 493).

İKİNCİ BÖLÜM

2.MÜNTEHABÂT-I MESNEVÎNİN METİN YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Es-Seyyid el-Hac Muhammed Şükri İbn Ahmed ‘Ata’nın *Mesnevî* nin birinci cildinden intihâb yoluyla yaptığı şerhi içeren metnin elimizde matbu hâli mevcuttur. Önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi bu çalışmamızda Muntehabât-ı *Mesnevî* nin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Osm_K.06095 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan matbu metni esas aldık.

Bu yapıt, toplamda 231 beytin şerh edilmesiyle oluşturulmuştur. *Mesnevî* nin birinci cildinden seçilen beyitlerle oluşturulan eserde bulgularımıza göre bazı beyitler diğer ciltlerden seçilmiştir. Muntehabât-ı *Mesnevî* nin bu anlamda belli başlı özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Metnin kayıtlı olduğu adı: Muntehabât-ı Mesnevî

Yazar: El-Seyyid El-Hâcc Muhammed Şükrî Efendi

Yayın Tarihi: 1328

Metnin Kayıtlı Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı

Demirbaş: 06095

Fizikî Nitelikler:

Sayfa Sayısı: 148 sayfa. 147.sayfada “Elḥamdülillāh fi’l-ibtidā’ ve ihtitām” ifadesiyle bir bitiriş yazısı bulunmaktadır. 148. sayfada da bir “hata-savab” cetveli bulunmaktadır.

Özellikler: Matbu yazısı, kitap

Dil: Türkçe

Cilt: 1

Baş: [1] Cenāb-ı Rabbül‘ālemīn ḥazretlerinüñ bārgāh-ı muḥîṭ-i kibriyāsına ḥamdela ve peygamber-i zīşānımız ḥātemülenbiyā ve resūl-ı kāffe-yi berāyā ‘aleyh efḍalütteḥayā efendimiz ḥazretlerine ve bilcümle āl ü aşḥāb-ı kirāmına şalavāt u teslīmāt-ı ṭayyibāt lātuḥṣā ba’dettaqdīm veledā arz u iḥṭār olunur ki altıyüz yetmiş bu kadar seneden berü meşhūr-ı ‘ālem olan Meşnevî-yi Şerīf kitāb-ı münīfi neseb-i ‘ālīleri şiddīk-i a‘zam-ı radiyallāhu ‘anh ḥālīkülleḥ velkalem ḥazretlerine muntehî

Celâleldîn Belhî-yi Rûmî hazretlerinin aşâr-ı ‘âliyyelerinden eñ mergûb ve mu‘teberi olub İlâhiyyât,

Sonu: [147] Şabr egerçi acıdur velâkin meyvesi ‘âkıbet-i şifâ ve ‘âfiyettür Hazret-i Mevlânâ minküllilvücûh olan şabrı bir şecere-yi müşmireye teşbih buyuyorlar ki meyvesi biķudretihi Te‘âlâ şifâ ve ‘âfiyet-ı bahşâdur.

2. 1. METİN KURARKEN ÖZEN GÖSTERİLENLER

2.1.1. Çeviriyazıda İzlenen Yol

Arap harfli bir metnin çeviriyazıya aktarılması söz konusu metnin yazıldığı dönemin de aktarılması anlamına gelmektedir. Bu anlamda çeviriyazı genel bir yazı dili oluşturmak zorundadır. Çeviriyazının iletişimi sağlayan bir anlam ifade edebilmesi için de her anlamda ortak bir dille yazılması gerekmektedir. Ancak çeviriyazı uygunlanmış eleştirel metinlere baktığımızda sözcüklerin harf karşılıklarının farklı işaretlerle gösteriliyor olması, sözcüklerin eklerinin yazımında değişiklikler olması, Arapça ve Farsça gibi dillerdeki tamlamaların yazımında tutarsızlık olması tarzında sıkıntılar göze çarpmaktadır. Bu tarz farklılıkların oluşması çalışmalarımızdan istenilen verimi alamamıza neden olabilir. *Müntehabât-ı Mesnevî*’de bu tutarsızlıkları en aza indirmek için de ortak bir çeviriyazı dili oluşturmaya çalıştık. Bu amaç doğrultusunda eski yazılı metinlerin günümüz harflerine aktarılması konusunda dipnotta belirttiğimiz çalışmalardan³ istifade ettik. Bu çalışmalardan hareketle *Müntehabât-ı Mesnevî*’nin çeviriyazıya aktarımında yazım olarak bir bütünlük oluşturduk. Çeviriyazı alfabesi ile eski yazıdaki tüm harfleri çeviriyazıya aktardık. Bu anlamda gerek metinde geçen beyitlerin gerekse

³ Çeviriyazı yazımına dair kurallaştırma önerilerinde bulunan, bizim de yararlandığımız bazı çalışmalar şöyledir: Ziya Avşar, “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 (Fall 2008), ss. 59-95; Bilal Elbir, “Sururî’nin Şerhinde İmlâ Problemleri”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 (Fall 2008), ss. 226-235; Turgut Koçoğlu, “Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 (Fall 2008), ss. 488-498; Furkan Öztürk, “Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çeviriyazı Tercihleri”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 Fall (2008), ss. 511-520; Ahmet Tanyıldız, “Sürelî Yayınlar Bağlamında Bazı Çeviriyazı Sorunları”, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3 (Summer 2007), ss. 225-234; İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 (Fall 2008), ss. 1-46.

alıntı yapılan şiirlerin aruz ölçüsüne uygun bir biçimde tekrar ele aldık. Gerekli olan yerlerde ek ve sözcük ekledik ve bunları da köşeli ayraç ([]) içerisinde gösterdik. Tüm bu hususlar neticesinde çalışmamızdaki çeviriyazının ortaklık oluşturması için gereken dikkati göstermeye çalıştık.

2.1.2. Varak, Satır ve Beyit Numaralarının Gösterimi

Bu tarz çalışmalarda varak, satır ve beyit numaralarının gösterilmesi önemli bir husustur. Metnin takip edilmesi ve aranılan şeyin hızlı bir biçimde bulunması için gerekli bir durumdur. Çalıştığımız metin olan *Müntehabât-ı Mesnevî* matbu olduğu için sayfaların satır numaralarını girmedik. Sayfa numaralarını ise *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin tüm sayfa numaralarını çalışmamızda denk gelen bölümün başlangıcında gösterdik:

Örnek 1:

“...*Ya ‘nî bu umûr-ı şer’iyyede mü’minler ğalebede ve münâfiğlar mağlûbiyyetde bulınurlar burd Fârisî olub birkaç (40) ma ‘nâya gelür ancağ bu beytde ğâlebe ma ‘nâsınadur ki destbürd ya ‘nî yed-i ğâlib dimek olur mât şaıranc ışılâhından olarak mağlûbiyyet dimekdür...*” (s. 40).

Her beytin üzerine beyit numarası belirtilmiştir:

Örnek 2:

23

Şad çu ‘âlem dernazar peydâ kuned

Çunki çeşmetrâ beğod bînâ kuned

Ma’nâ-yı Beyt

Ħudâ bu ‘âlem gibi yüz ‘âlem nazarda peydâ ider eger senüñ çeşmini kendine bînâ iderse ya ‘nî ħallâğ-ı kâ’inât insânüñ kalb gözinü açup başiretini zât u şifât-ı Rabbâniyyesine ve esma-i celîle-yi İlâhiyyesine nâzır kılsa nice ‘avâlim müşâhedesî müyesser olur... (s. 22).

2.1.3. Metindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnotta Gösterimi

Muhammed Şükrü Efendi, *Müntehabât-ı Mesnevî*'sinde sıklıkla ayet ve hadis iktibasları olduğu gibi Arapça ve Farsça şiir alıntıları da yapmıştır. Bu iktibas ve alıntılar koyu puntolarla ve italik (yatak) harflerle aktarımı yapılmıştır. Daha sonra mümkün olduğunca Arapça ve Farsça ifadelerin Türkçe karşılıkları dipnotta ve kaynak göstererek verilmiştir. Ayetlerin çevrilerinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çevirisinden istifade edilmiştir.

Muhammed Şükrü Efendi, ayet alıntılarında kısaltma ya da ayetin bir bölümünü verme yolunu tercih etmiştir. Bu anlamda işaret edilen ayetin anlamının tam olarak ifade edilemeyeceğini düşündüğümüz için öncelikle metinde ifade edilen tam çeviri verilmiş, daha sonra da ayetin bütünü aynı dipnotta gösterilmiştir:

Örnek 1:

“*‘ālem-i ervāhda elestü biRabbiküm⁴ hıṭāb-ı müsteṭāb-ı celīlinde ve ba‘dehu bu ‘ālem-i vücūdda mevhibe-yi İlähiyen bulınan ḳaṭre-yi ‘ilm ü idrāk ve ma‘rifetimizi merḫamet ve ‘ināyet-i şamedāniyyeñle muḫīṭ ve bīnihāye olan ebḫār-ı ‘ilm-i şerīfine ittisal ni‘metiyle de bu ḳullarını müstaḡraḳ ve mes‘ūd buyur.*” (s. 78).

Örnek 2:

“*Şüretā ne ‘acebdür ki arz u semāya sığmam da dil-i mu‘mine sığaram ey ṭālib eger beni arar iseñ nazargāhım olan ḳulūbda ara “Dil bedest āver ki ḥacc-ı ekberest /Ezhezārān Ka‘be yekdil bihterest” “Ka‘be bunyād-ı Ḥalīl āzarest/ Dil-i nazārgāh-ı Celīl-i ekberest...*” (s. 108)

2.2. ŞARİHİN AMACI

Muhammed Şükrü Efendi, *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin Dîbâce bölümünde diğer *Mesnevî* şerhlerinin adlarını sıraladıktan sonra manzum müntehab şerhlerin olduğunu bunun yanında bir de mensur müntehab *Mesnevî* şerhinin olması gerektiğini düşündüğü için bu eseri kaleme aldığını ifade etmektedir.

⁴“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” anlamındaki ayetin tamamı şu şekildedir: “Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbinizsiniz)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir.” (DİB Kur'an-ı Kerim Meali, 2016: ayet:7:172)

“...Kitāb-ı müşārünileyhūñ kadr-i bālāsı şems-i duḡā gibi rüşen ve birçok eslāf-ı ‘ulemā-i kirām u meşāyih-i fużalā-yı benām cenāblarından menşūr ve manzūm mūciz ü mükemmel Türkī Farisī ‘Arabī olarak te’līfine himmet buyurulan şurūḡ-ı keşīre ile müberhendür ez ān cümle Şadreddīn Konevī İsmā‘il Ankaravī. İsmā‘il Konevī Rūḡūlbeyān şāḡibi İsmā‘il Burūşevī İbrāḡīm Gülşenī Reisülküttāb Şarı ‘Abdullāḡ Efendi Sūdī. Şem‘ī ‘Abdülmecīd-i Sivāsī. Muḡammed Murād Naḡşibendī Ferruḡ Efendi. Beşiktāş Şeyḡi Yūsuf Efendi ḡasan Zarīfī ḡuseyīn ḡarezmi ḡuseyīn Elkāşifī Şāḡidī Süleymān Naḡifī Mirzā Rızā Şeyḡ Yūsuf İbn Aḡmed elMevlevī Kemāleddīn Fīrūzābādī Maḡmūd-ı Belḡī Muḡib elvā‘ız-i Şīrāzī Nizāmī elMaḡmūdī Munteḡabāt-ı Cevrī Sinān Pāşā ‘Ābidīn Pāşā ‘Aleyhim Raḡmete Rabbenāla’lā ḡazretlerinūñ şerḡleridür bunlardan bālāda mezkūr Şām ‘ulemā-i kirāmdan Eşşeyḡ Yūsuf İbn Aḡmed elmevlevī ḡazretlerinūñ Elmenhecülḡavī ‘Alā kitāb-ı meşnevī ismiyle müsem mā olub kütübḡāne-yi ‘umūmīde mutāla’a olunan maḡbū’ altı cild şerḡ-i mükemmel ‘arabīül’ibāre ve şāyān-ı nazar u mutāla’adur...”(s. 3).

Muḡammed Şükrü Efendi, yine aynı bölümde hem Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī’nin hem de bu eseri okuyanların duasına nāil olabilmek amacıyla bu şerḡi yaptıḡını da belirtmiştir:

Kitāb-ı müşārün ileyhūñ ba’zı ebyātınūñ şerḡleri oldıḡını mesmū’-ı ‘ācizī olub lede’t-taḡarrī Munteḡabāt-ı Cevrī nāmıyla yazma bir eşer-i zībā Bāyezīd-i velī kütübḡānesinde bulundı şerḡ-i mezkūr elli bu kadar ebyāt-ı meşnevīnūñ nazmen şerḡinden ‘ibāret olub bir de menşūr olarak kütübḡāne-yi ihvānda “munteḡabāt-ı meşnevī” bulunmaḡ ve nām-ı Celīl Celāleddīn-i ve Rūmīnūñ yād u tebcīline vesīle-yi ḡasene ve bittab’ bāis-i raḡmet ve maḡfīret-i şamedāniyye olmaḡ ümīd ve niyāzıyla...(s. 5).

Şarih, bu bölümün devamında ise kaç beytin şerḡini yaptıḡına dair bilgi verse de elimizdeki metinde bu sayının 231 olduḡu tespit edilmiştir:

“...Allāḡ el- ḡamd velmenne 270 bu kadar ebyāt-ı şerīfesini tercüme ve şerḡ idüp Munteḡabāt-ı Meşnevī nāmıyla tevsīm eyledüm.”(s. 5).

2.3. METİN ŞERHİ YÖNTEMİ

Metin şerhlerinde her şarihin bir şerh metodu vardır. Bu metod şarihin metin üzerindeki tutumu, amacı ve seslendiği kitleye göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bir metnin şerhinde de dikkati çeken özelliklerin başında da bu gelmektedir.

Muhammed Şükrü Efendi de yukarıda bahsettiğimiz gibi diğer *Mesnevî* şerhlerinden yola çıkarak kendi yöntemiyle ve sistemiyle bir *Mesnevî* şerhi hazırladığını belirtmiştir.

2.3.1. Beyitlerin Şerhi

Muhammed Şükrü Efendi, beyitlerin ifade ettiği manayı genellikle birkaç cümleyle verdikten sonra genel manada “*ya ‘nî*” ifadesiyle beyitleri şerh etmiştir:

Örnek 1:

Şükr-i ni‘met ni‘metet efzün kuned

Küfr-i ni‘met ezgüft-i bîrûn kuned

Me‘âl-i Beyt

Ni‘mete şükr bâis-i izdiyâd-ı ni‘metüñ olur küfr-i ni‘met ise nâ‘il oldıñ ni‘metüñ elinden çıkmasına bādî olur. Ya‘nî çalışmayub Cenâb-ı Haqqıñ virdiği kuvvet ve kudreti mâ-halâk lehine şarf itmek ni‘meti elden giderir insân sa‘y idüp tevekkül itmelidir muvaffakiyyet Hüdâdandır ama bigayri sa‘y tevekkül ‘a‘âletdür çünkü tevekkül halîkini vekîl ittihâz itmekdür bir işe sa‘y olındukça tevekkül ‘abeşdür gayr-ı meşrû‘ ve gayr-ı ma‘kûldur. (s. 13)

Örnek 2:

Tâ şenîdîm ân siyâsethâ-yı Haq

Ber kurûn-ı mâziye ender sebaq

Mefâd-ı Beyt

Tâ ki Cenâb-ı Haqqıñ kurûn-ı mâziye üzerine sebaq iden siyâsetlerini işitdik. Ya‘nî ümem-i sâlifeden ‘âd ve Lût ve şemûd ve Nûh aqvâmı ‘adem-i ‘itâ‘atleriyle zulm ve ‘işyânları üzerine müsteħak oldukları mucâzât-ı dünyevîyeyi âyât-ı beyyinât

ile *hazret-i Resul ahirtü'z-zamân efendimizden işidüb 'ibret aldık her cihetle hamd ü şükr ve senâ iderüz.* (s. 67)

2.3.1.2. Beyitlerin Anlamı

Müntehabât-ı Mesnevî de Muhammed Şükrü Efendi ilk olarak Farsça metni vermiştir. Şarih daha sonra şerh edeceği beyitle ve beytin manasıyla ilintili olan ayrıca bir anlamda metne uygun başlık olarak da niteleyebileceğimiz “*ma'nâ-yı beyt, mazmûn-ı beyt, me'âl-i beyt, mefâd-ı beyt, medlûl-ı beyt, mefhûm-ı beyt ve mahsul-ı beyt*” ibarelerini vererek şerhe geçmiştir. Muhammed Şükrü Efendi, hemen hemen şerh yaptığı beyitlerde bu ibareleri kullanmış fakat yalnızca 212. ve 213. beyitlerde (s. 141) bu ibareleri kullanmadığı tespit edilmiştir:

Örnek 1:

*Zâlim ân kavmî ki çeşmân dühtend
Zân suhanhâ 'âlemîrâ sühkend*

Me'al-i Beyt

Zâlim ol bir kavimdür ki gözleri igne iplikle dikilmiş gibi idrâk-ı nîk ü bed itmezler de aqvâl-i şahîfe ve arâ-yı muzırralarıyla 'âlemi yaqarlar bu gibi dalâlet ve cinâyet mahzâ eşer-i cehâlet ve hayvâniyyetdür. (s. 88)

Örnek 2:

*Hâk hemî hâhed ki nevmîdân-ı ü
Bâr cā vü hâvf bâşend u hazîr*

Ma'nâ-yı Beyt

Rabbil'âlemîn hazretleri öyle irâde buyurır ki herbir mîr ü faķîr zât-ı kibriyâsından hemîşe hâvf u recâ ile hazer idici bulınsunlar ya'nî Cenâb-ı Hâkkuñ lutf u mağfîretini recâ vü gâzabından hezar ü ittikâ itsünler. (s. 83)

Örnek 3:

Hem çu ân duçeşme-yi çeşm-i revân

Hest derhukm-i dil u fermân-ı cân

İki çeşme-yi revân gibi olan çeşm-i insân kalbüñ hükminde ve cân-ı rûhuñ fermânındadır. Ya 'nî insânuñ kalb ü 'aklı ve cân ve rûhı ne vechle ârzü ve irâde iderse gözleri ol vechle nazâr ider. (s. 141)

2.3.1.4. Kelime Anlamı ve Murat Edilen Anlam

Muhammed Şükrü Efendi, *Müntehabât-ı Mesnevî*'de beyitler şerh edilip açıklanırken kelimelerin gerçek anlamlarının yanında bu kelimeleri kullanarak metinde kastedilen anlamını murat edilen anlam biçiminde verilmiştir:

Örnek 1:

*“... İlm-i hikmetden **murâd** hikmet-i İslâmiyyedir.” (s. 5)*

Örnek 2:

*“huzûr-ı kalbden **murâd** huzûr ma'arrabb olub bu da namâzda mâsivâdan kalbi ferâğa şarf-ı himmetle mümkündür fakâţ müşküldür ve huzûr-ı kalbe melâbis olmıyan namâz nâkış ve kuşûrlu olacağını ve huzûr-ı kalbüñ mertebe-yi a'lâsı Hakk Te'âlâ hazretlerini keenne rü'yet ider...” (s. 63)*

2.3.1.5. Müntehabât-ı Mesnevî'nin Kaynakları

Muhammed Şükrü Efendi, *Müntehabât-ı Mesnevî*'sini oluştururken birçok kaynaktan yararlanmış ve bunları hem metnin Dîbâce bölümünde ifade ederken hem de şerh esnasında bu kaynakları belirten örneklerden istifade etmiştir. Öncelikli olarak Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin birinci cildinden yararlanan Muhammed Şükrü Efendi, aynı zamanda ikinci cildinden de yararlandığını söylemek mümkündür.

Muhammed Şükrü Efendi, eserin Dîbâce bölümünde isimlerini zikrettiği zâtların hem kendilerinden hem de eserlerinden faydalandığını görüyoruz. Bunun yanında İsmail Hakkı Bursevî, İmam Gazâlî gibi bazen isim vererek bazen de isim vermeden yaptığı atıflarla yorumlarındaki kaynaklarını ifade etmiştir. Az önce de bahsettiğimiz gibi özellikle metnin başından sonuna kadar İsmail Hakkı Bursevî'nin

etkisi olduğunu hatta Müntehabât-ı *Mesnevî*'nin temel kaynağı olduğunu söylemek de fayda olacaktır. Zira şarih, şerh esnasında Bursevî'nin yorumlarını şerhine dâhil etmiştir (Özdemir, 2016b: s. 487). Bununla birlikte Muhammed Şükrü Efendi, beyitlerin şerhi esnasında zaman zaman bilindik şairlerin meşhur şiirlerinden de alıntılar yapmıştır:

Örnek 1:

Derdil-i mu'min biguncem ey 'aceb
Ger merā cūyī derān dilhā taleb

Medlül-ı Beyt

Şüretā ne 'acebdür ki arz u semāya sığmam da dil-i mu'mine sığaram ey t̄alib
eger beni arar iseñ nazargāhim olan kulübda ara "Dil bedest āver ki hacc-ı ekberest
/Ezhezārān Ka'be yekdil biherest" "Ka'be bunyād-ı Halīl āzarest/ Dil-i nazārgāh-ı
Celīl-i ekberest"⁵ kıt'a-yı garrāsı ne güzeldür lillāhi derrü'l-kā'il.⁶ (s. 108)

Örnek 2:

...Nitekim insān bazen bir 'arīza ile rāhatsız olur da şihhatinüñ büyük
ni'met olduğunu her vaqıtden ziyāde taqdīr iderek hamd u şenāda bulunur. "Olmayınca
hastā kadrüñ bilmez ādem şihhatün"⁷ beyti o cümledendir. (s. 122)

Örnek 3:

Bişnev in pend Hakīm-i Gaznevī
Tā biyābī derten-i kohne nevī

Ma'nā-yı Beyt

Hakīm-i gaznevīden şadır olan bu pend ü naşihati diñle ki köhne teninde
yeñilik bulasın. Ya'nī müşārünileyhün nuşh ü pendini qarīn-i semm ' kabül idüb o

⁵ Molla Cami'ye ait olan bu kıtanın tercümesi şu şekildedir: "Bir gönül yapmak hacc-ı ekberdir. Binlerce Kabe yapmaktan bir gönül almak daha iyidir. Kabe Hz. İbrahim'in binasıdır, gönül ise yüce Allah'ın nazagâhıdır." (<https://lisanifarsi.net/category/k-batanaydan-farsca-misralar-3/>) Son erişim: (08.03.2018)

⁶ "Allah için söyleme makamı." Anlamında Arapça bir ifade.

⁷ Fıtnat Hanım'a ait bu dizinin tamamı şu şekildedir: "Bilmedin zevk-ı visâlin çekmeyince firkatın/ Olmayınca haste kadrin bilmez âdem sıhhatin"

yolda mu 'āmele eyledigün şüretde eskimiş ten ü bedenün bir hayāt-ı cedīde nā'il olur. Hāzret-ı nāzımuñ emr ü tavşıye buyurdığı pend Hākīm-i Ğaznevī iki beyt-i ātīdür. (s. 81)

Örnek 4:

Nāzrā rūyī bibāyed hemçu verd

Çun nedārī gird-i bed hūyī megerd

Mefād-ı Beyt

Nāz itmege mānend-i verd bir yüz gerekdür eger sen öyle gül gibi bir yüz tutmıyor isen bedhūylık itme... (s. 81)

Örnek 5:

Zişt bāşed rūy-ı nāzībā vü zerd

Saht bāşed çeşm-i nābīnā vü derd

Me'al-i Beyt

Nāzībā ve zerd yüz çirkīn olur. Çeşm-i nābīnā saht u derd olur. Bu beyt dağı temsīl tarīkiyle bildiriyor ki zāten nāzībā ya 'nī güzel olmıyan ve ma'ahazā şarılıklı olan yüz manzarası zişt ü çeşm-i nābīnā derd oldığı gibi bir kimse kendinde olmıyan haşā'il ü fezā'ili iddi'ā iderse anuñ manzarası dağı çirkīn olur ehl-i kemāl ü hāl temeddüh ü tefāhūr yerine kendisini maḥviyyet ve 'acz ü tevāzu'yla maḥbūb u maḥbūl ider. (s. 82)

2.3.1.6. Başlık

Muhammed Şükrü Efendi, *Müntehabât-ı Mesnevî* adlı eserinde sadece bir yerde başlığa yer vermiştir. Eserin 29. sayfasında *Derbahs-i Kıyās-ı Nefs* ifadesini kullanarak şerh yapacağı beyte hazırlayıcı bir başlık oluşturmuştur. Bu başlık şerhi yapılan beyitteki konuyla ilintili olması bakımından şarih'in eserinde bir yerinde kullanılmasına rağmen bir diğer husustur:

Örnek 1:

Derbaḥs-i Kıyās-ı Nefs

Kār-ı pākānrā kıyās ezḥod megīr

Gerçi mānend demüvišten şīr ü şīr

Ma'nā-yı Beyt

Pāk olanlaruñ kārını kendi nefsinde kıyās tutma gerçi şīr ü şīr şekli ü imlāda yekdīgerüñ 'aynıdır. Ya'nī sūt ma'nāsına olan şīr arslān ma'nāsına da gelen şīr kitābetde birbirinüñ nazīridür faķať ma'nāları başka başkadur işte benī ādemde beşeriyet cihetiyle olan mümāşeletde daḥı ḥaķīkatde mümāşelet lāzım gelmez felihāzā nāpākī pāke kıyās cā'iz olmaz çünki beynlerinde fark-ı beyyin vardır ki... (s. 29)

2.4. METİNLE İLGİLİ DİKKAT ÇEKEN DİĞER HUSUSLAR

2.4.1. Metinde Geçen Beyitlerin Farklı Şekillerinin Gösterimi

Müntehabât-ı *Mesnevî*'nin beyitlerini yazarken üç kaynak ile mukayese etmeye ve bu kaynaklarla metnimizi eşleştirmeye gayret gösterdik. Bu kaynaklar: Örs ve Kırlangıç'ın çalıştığı Süleymaniye Ktp. Halet Efendi 171 numaralı Farsça yazma (2015), Özdemir'in çalıştığı Derviş Şifâyî'nin *Eş-şerhu'l-Kitâbi'l-Mesneviyyi'l-Ma'neviyyi'l-Muhtasar* isimli şerhi (2016) ve Tâhirü'l-Mevlevî'dir. Bu yanlışlık ve değişiklikleri kaynaklardan hareketle dipnotlar vesilesiyle gösterdik.

2.4.2. Sözcük Yazımında Yapılan Yanlışlar

Yazma eserlerin matbu eserlere dönüştürülmesi söz konusu olduğunda ister istemez bazı sözcüklerin farklı bölümlerde farklı bir biçimde yazılmış olması en olağan durumdur. Bunun sebepleri arasında yazan kişinin el çabukluğu, dalgınlığı yahut da dönemin kullanım yaygınlığı şeklinde sıralayabiliriz. Bizim yaralandığımız matbu eserde de yazma metinlerde olduğu kadar olmasa bile bazen beyitlerde bazen de metin içerisinde yanlış yazımlarla karşılaşmaktayız. Bu yanlışlıkları metinde verilen anlama göre dipnotta göstererek vermeye çalıştık:

Örnek 1:

Ānçi şîrînest ũ şud nârdāng

V'ānçi pūsîdest ne'bved gayr-ı bāng

Medlül-ı Beyt

Ol meyve ki şîrîndür o nârdāng oldı ve ol ki çürümüştür bāngdan gayrı olmadı. Ya'nî ol elmaya āyva ki sağlam ve tatlıdur nârdang şurûbı yapılarak intifâ' olunur ve o meyve ki çürümüştür ve acımış olmakla berāber içi kof olmuştür ve urduka ondan bāng ve şadādan⁸ gayrı bir hāl kalmamış olur... (s. 54)

2.4.3. Hata ve Savab

Muhammed Şükrü Efendi, Müntehabât-ı *Mesnevî*'nin sonunda Hata ve Savab cetveline yer vermiştir. Bu cetvelde toplamda on yedi (17) sözcüğün hangi sayfada olduğunu ve doğru şekilleri gösterilmiştir:

Şahîfe	Hata	Savab
15	OlRabb	Olub
24	Müttenih	Mütenebbih
32	İnsaniyye	Nefsaniyye
36	Sihrrāā	Sihrrā
45	Bālāda	Ātīde
46	Mülem/Milim	Ve kalem
53	Elmayı	Elma ve ayvayı
76	Żarfi	Şarfi
86	Seyyāh	Sebbāh
102	Ā(n/r)	Ān
112	Ve envā'	Olmağla
127	İbtiğāmuz	Ve ibtiğāmuz
146	Niz	Biz
146	Muṭbi'	Muṭi'

⁸ Bu kelime metinde صداددن şeklinde yazılmıştır

146	Ġayr	Ġayrī
146	Erāmir	Evāmir
147	Vechle ve ūebāt	Her vechle ūebāt

Bu cetvelin varlığı bağlamında metinde, özellikle de ūerh edilen beyitlerde yapılan hatalı ya da eksik okumaları önceki bölümlerde ifade ettiğimiz gibi yapılan diđer ūerh çalıřmalarından kontrolünü sađlayarak ve ayrıca beyitlerin vezin geređi bazı eklemelerini yaparak tamamlamaya çalıřtık. Bunları da Muhammed ūükrü Efendi'nin *Müntehabāt-ı Mesnevī* adlı eserindeki sistemle benzer bir tablo ūeklinde gösterdik:

Sayfa	Hata	Savab
28	Zūřten	Dernubişten
32	Kereded	Zāyed
32	řūr	Telĥ
33	Giyā	Giyah
33	Sergin	Sergīn
33	Ān	Īn
40	şiyyetü	Niyyetü
40	Gūyī	Tund
54	řadāddan	řadādan
55	Nīk	Hān
66	Pīřniyān	Pīřniyān
72	Reneb	Rüteb
86	-	ü
86	-	u
87	-	ü
104	-	Īn
110	Er	Ez
111	-	ü
111	-	şebt
119	'Arz	Ġaraz

123	Çengim	Çengî
140	‘Ayān	Bedān
143	-	[u]
146	-	[ü]

2.4.5. “Bişnev” ve İfade Ettiği

Farsça bir sözcük olan “Bişnev” yani “Dinle” ifadesi *Mesnevî*’nin ilk beytinde geçen bir ifadedir. *Müntehabât-ı Mesnevî*’de de şerhi yapılan ilk beyitte de “*Evvelā bişnev ki halk-ı muhtelif / Muhtelif cānend ezyā tā elif*” (s. 6) bu ifadeyi içermektedir. Türkçe’de bir ünlem sözcüğü olarak da bilinen “Dinle” ifadesi sözü söyleyenin dikkat çekme ve uyarı yapma maksadını da taşır. Mevlânâ da *Mesnevî*’sinde ilk sözcük olarak bunu seçmiştir ve hakikatleri anlatacağına dair bir uyarıda bulunmuştur. Şarihin buradaki ifadesiyle kişinin kulağıyla dinlemesinin arkasında esas anlatmak istediği kişinin kalpten can kulağıyla dinlemesidir. Muhammed Şükrü Efendi de bu münasebetle şerh edeceği ilk beytin daha doğrusu ilk kelimeyle esere olan dikkati bu ifadeyle sağlamıştır. Bununla birlikte *Müntehabât-ı Mesnevî*’de iki beyitte daha “Bişnev” ifadesi geçmektedir:

Örnek 1:

Bişnev ezahbār-ı ān şadr-ı şudūr
Lā šalāte temmet illā bilhuzūr⁹

Ma ‘nā-yı Beyt

“*Diñle ol şadr-ı şudūr aşfiyā sultān-ı enbiyā ü fahrür-rusul MuḥammedülMuştafā şalavatüllāhu Te‘ālā ‘alā benīnā ü ‘aleyhim ḥazretlerinüñ aḥbār eḥādīs-i şaḥīha-yı seniyyelerinden ki maẓmūn-ı celīli namāz tamām olmaz illa ḥuzūr-ı ḳalb ile tamam olur buyurulmuşdur. Şāḥib-i Meşnevī Celāleddīn Rūmī ḳāddese sırrahü’s-sāmī ḥazretleri ḥadīs-i şaḥīḥ-i nebevīden naḳl-i ma ‘nā ve iktibās ḳabīlinden olarak mişrā‘-ı şānīyi bir vech-i muḥarrer īrād ve namāzuñ ‘umde-yi aḥkām-ı İslāmiyye oldığı cihetle şānında vücūb-ı i ‘tināya ve ḥuzūr-ı ḳalb ile ifāya tenbīh ve irşād ider ...*” (s. 63)

⁹ “Namaz, ancak kalp huzuruyla tamam olur.” anlamında Arapça bir ifade. Detaylı bilgi için bk. <https://www.mollacami.net/soru-ve-cevaplar-80.html> Son erişim: (10.05.2019)

Örnek 2:

Bişnev in pend Hâkîm-i Gaznevî

Tâ biyâbî derten-i köhne nevî

Ma'nâ-yı Beyt

Hâkîm-i gaznevîden şâdır olan bu pend ü naşîhatı diñle ki köhne teninde yeñilik bulasın...(s. 81)

2.4.6. Harf Açıklaması Yapılan Beyitler

Muhammed Şükrü Efendi, *Müntehabât-ı Mesnevî*'nin ilk iki beytinde harf açıklaması yapmıştır. Elif harfinden yâ harfine kadar tüm harflerin şekil, ruh ve lisan bakımından birbirlerinden farklı olduğunu ifade ederek her harfin farklı bir mana taşıdığına değinmesi açısından bizce dikkat çeken bir husus olmuştur. Burada her harfin farklı ve ezoterik birer anlam içerdiğini düşünebiliriz. Zira Muhammed Şükrü Efendi her iki beyitte de harflerin anlam bakımından derin olması hususiyetleri üzerinde durmuştur. Bu beyitleri ilk başta şerh etmesini de dikkati ve ilgiyi eser üzerine yoğunlaştırmak istemesiyle ilişkilendirebiliriz:

Örnek 1:

Evvelâ bişnev ki halk-ı muhtelif

Muhtelif cânend ezyâ tâ elif

Mazmûn-ı Beyt

Ey tâlib-i ma'rifet evvelâ diñle ki zâhirde halk-ı âlem muhtelifdür. Bir hâlde ki âhîr hurûf olan yâ harfinden ibtidâ-yı hurûf olan elif harfine kadar görinen ihtilâf-ı hurûf gibi halk muhtelif cânlardır. Ya'nî bütün harflerüñ şeklen ve mahrecen ve telaffuzen ve şavten ihtilâfi mişillü şahâ'if-i rub'-ı meskûnda bulunan halk-ı cihân dahı farklıdır ki yekdigerinüñ cismen ve rûhen ve lisânen ve şeklen 'aynı degildir. (s. 6)

Örnek 2:

Derhurūf-ı muhtelif şūr u şekīst
Gerçi ezyek rüy sertāpā yekīst

Medlūl-ı Beyt

Hurūf-ı muhtelifede şūr u şekk vardur ki gerçi bir yüzden baştan nihāyete kadar birdür. Ya 'nī ba'zı hurūf şekl ü şadā ve mahrec ve mevki' cihetiyle şūrīde ve diğerlerine muhālif ise de nefsülemrde cümlesi bir maqşada mevzū' olduğundan mezc olunca hāşıl olan terkībden maqşūd olan ma'nā taḥakkuk ider işte ervāḥ ve eşbāḥ dahı müteḥalife ise de nev'en keşīr olan esmā'-ı İlāhīyye ve şifāt-ı sübhāniyyeyi ibrāza cümle benī ādem bir maqşad ve murād-ı İlāhī üzerine mecbūl oldılar işte insānlar ḥilḳaten ḥürriyete ve 'ubūdiyeten müsāvāta nā'ildürler (s. 7).

2.4.7. Diğer Mesnevî Şerhlerinde Bulunmayan Beyit

Muhammed Şükrü Efendi'nin şerhinde 194. beyit diğer şerhlerde yoktur:

Örnek 1:

194

Uḫlubu'l-ma'nā mine'l-furḳān ve ḳul
Lānuferrīḳ beyne eḫādi'r-rusul

2.4.8. Şerhi Yapılan Beyit Sayısı ve Sırası

Muhammed Şükrü Efendi, *Müntehabât-ı Mesnevî* adlı eserindeki 231 beyti tek tek şerh etmiştir. Dikkatimizi çeken bir husus olarak Muhammed Şükrü Efendi 150. ve 151. beyitlerle 153. ve 154. beyitleri birlikte şerh etmiştir:

Örnek 1:

150

Guft sâ'il çun bimānd in hākdān

Dermiyān-ı in muḥit-i āsmān

151

Hemçu kandil-i mu'allak derhevā

Ni beesfel mi reved ni ber'alā

Mefhūm-ı Beyt

Bir sâ'il didi ki bu hākdānuñ ya'ni küre-yi arzuñ senüñ i'tikāduñ gibi muḥit olan āsumānuñ ortasında kandil-i mu'allak gibi ne aşağı ne de yukarı gitmeyüb havāda kalması nasıl olur zirā koca küre-yi arz bir şey'e merbūt u müstenid olmıyarak havāda mu'allak olmaḡ ma'kul mıdır. (s. 104)

Örnek 2:

153

Ān diger guft āsmān-ı bā-şafā

Key keşed derḡod zemīn-i tīre rā

154

Belki def'eş mīkuned ezşeş cihat

Z'ān bimānd endermiyān-ı 'āşifāt

Mazmūn-ı Beyt

Ondan diger bir ḡakīmden didi ki Āsmān-ı bāşafā öyle cism-i cesīm-i şaḡil olan zemīni kendine nasıl çekdi mücerred kuvve-yi cāzibesiyile degildür... (s. 105)

2.4.9. Soru- Cevap

Muhammed Şükrü Efendi, bir önceki bölümde sözü edilen beyitlerde üzerine durmak istediği hususları daha etkili kılmak için birlikte şerh ettiği beyitlerde soru sorup cevap verme durumunu öncelenmiştir. Şarih, bu manada beyitleri tek tek değil de soru-cevap yapabilmek için birlikte şerh etmiştir. *Müntehabât-ı Mesnevî*'deki

150. ve 151. beyitlerle 153. ve 154. beyitlerde soru-cevap yapan Muhammed Şükrü Efendi hem bütünlüğü koruyarak konuyu istediği gibi aktarmış hem de şerhi sıradanlıktan kurtarmıştır:

Örnek 1:

150

Guft sâ'il çun bimānd in hākdān

Dermiyān-ı in muhîṭ-i āsmān

151

Hemçu kandîl-i mu'allak derhevā

Nî beesfel mî reved nî ber'alā

Mefhūm-ı Beyt

Bir sâ'il didi ki bu hākdānuñ ya'nî küre-yi arzuñ senüñ i'tikāduñ gibi muhîṭ olan āsumānuñ ortasında kandîl-i mu'allak gibi ne aşağı ne de yukarı gitmeyüb havāda kalması nasıl olur zîrā kıoca küre-yi arz bir şey'e merbûṭ u müstenid olmayarak havāda mu'allak olmak ma'kûl mıdır. (s. 104)

Örnek 2:

153

Ān diger guft āsmān-ı bā-şafā

Key keşed derḥod zemīn-i tîre rā

154

Belki def'eş mîkuned ezşeş cihat

Z'ān bimānd endermiyān-ı 'āşifāt

Mazmūn-ı Beyt

Ondan diger bir ḥakīmden didi ki Āsmān-ı bāṣafā öyle cism-i cesīm-i ṣaḳīl olan zemīni kendine naşıl çekdi mücerred kuvve-yi cāzibesiyile degildür belki cihāt-ı sitteden kuvve-yi dāfi‘asıyla berāber küre-yi arzı tutdı ve bu iki ḳutlı yer yūzi miyān-ı ‘āşifātda ya‘nī hevā ve şiddetli rüzgārlar miyānında ḳaldı işte şu ebyāt-ı ḥikmet beyyinātdan müstebān oluyor ki kuvve-yi cāzibe ve dāfi‘a kā‘idesi yeñi keşfiyyātdan olmayub ḳadīmen keşf olunmuşdur zihī ḳudret-i Rabbāniyye. (s. 105)

2.4.10. Uyarı ve Nasihat

Müntehabāt-ı Mesnevī de şerhi yapılan beyitler içerisinde Muhammed Şükrü Efendi'nin şerh ettiği beyitlerin anlamları münasebetiyle bazen hem uyarılar yapmış hem de nasihatler vererek okuyucuya hakikatleri Mevlânâ'nın beyitleri üzerinden izah etmiştir. Biz de bu bölümleri metinde dikkat çeken bir husus olarak Uyarı ve Nasihat başlığı altında göstermeye çalıştık. Muhammed Şükrü Efendi, eserde dikkat çekmek istediği hususları uyarıları ve nasihatleriyle emir kipiyle belirterek dikkati o metne yoğunlaştırmayı başarmıştır:

Örnek 1:

Düşmen erçi düstāne gūyedet

Dām dān gerçi zidāne gūyedet

Ma‘nā-yı Beyt

Egerçi düşmen saña dostāne söyler saña dāneden fā‘idede bahş ider ise o sözleri dām u tuzak bilesün ya‘nī düşmen sözünü ne dürlü yaldızlı ve zāhiren menfā‘atli irād itse ḳabūl u emniyet müntic-i nedāmetdür. Düşmen bir ṭāḳım dostāne ve muḡfilāne sözleri ile şeyṭān gibi insānı aldatmaḳ ister şāḥib-i ‘aḳl-ı selīm ü ‘ālem-i ḥakīm ise düşmen sözünü yalnız işidür ḥakīmāne cevāblar ile ḥüsn-i şüretle def ider. Yāḥūd menfā‘at-ı ḥayriye münfehim olursa işi sağlam ve muḥkem esaslara rabṭ idüp ḥaḳḳa tevekkülen lāzım gelen işlerde sa‘y ve ḡayret eyler. (s. 9)

Örnek 2:

Ki tura kandî dihed ân zehr dān

Ger beten luṭfî kuned ân ḳahr dān

Ma'nā-yı Beyt

Eger düşmen saña şeker verirse o zehirdür bilesün eger ten ve bedene bir luṭf iderse önine ḳahr bilesün. Ya'nî şeytān saña nefis-i emmāreye mülāyim ve hoş görinen menhiyyātdan bir şey tezyīn ider, sen oña uyar ve icrā eyler iseñ neticede küreyve-yi peşimānide ḳalırsın bunuñ gibi ba'zı şeyātin-i üns daḳı insānı iḡfāl ve izlāl ider. Haşılı şeytān ve düşmen pür-ziyān iḡfālātına ḳapılmak bādī-yi ḥüsrān olur. (s. 10)

Örnek 3:

Nāzrā rūyî bibāyed hemçu verd

Çun ne dārî gird-i bed ḥūyî megerd

Mefād-ı Beyt

Nāz itmege mānend-i verd bir yüz gerekdür eger sen öyle gül gibi bir yüz tutmıyor isen bedḥūylik itme. İşbu beyt nāşihāne temşil тариқиyle bildiriyor ki nāz nāzenīne ḥüsn ü ān şart oldığı gibi fazl u kemāl ibrāzında nāz idecek zāt merātib-i māḳbūle-yi ma'neviyye iḥrāz itmiş bulunmak gerekdür... (s. 81)

2.4.11. Metin İçi Gönderme

Metinde dikkatimizi çeken bir diğerk husus da Muhammed Şükrü Efendi'nin metinde 55. beytinin şerhini yaptığı esnada yine şerh ettiği 93. beyte göndermede bulunmasıdır. Muhammed Şükrü Efendi metin içi göndermeyi adı geçen beytin birinci mısrasını vererek yapmıştır:

Örnek 1:

“...rūh-ı sultānī bedenden ḳable'l-iftirāk fenāya vuşūli müyesser olur fenāya vuşūlüñ ma'nā-yı ḳaḳikīsi ise bālāda mestūr “pīş –i hest-i ü bibāyed nīst būd” beyti şerhinde İzāḳ olunmuşdur.” (s. 45)

Örnek 2:

Pîş-i hest-i ũ bibāyed nîst bŭd

Çîst hestî piş-i ũ kŭr u kebŭd

Me'al-i Beyt

Vācibŭlvŭcŭd ħallāķ-ı ma'bŭd ħazretlerinŭñ varlıķı ōñinde 'abd yok olmak lāyîķ olur ki ānuñ varlıķı pişinde varlıķ (72) körlük ve gök rengdür ya'nî zulmet ve siyāhlıķ gibidür. Varlıķı ifnānuñ ma'nāsı şudur ki cism-i insāna ta'alluķ iden rūĥ münāsebetiyle bir varlıķ hudŭş ider. (s.72)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MÜNTEHABÂT- MESNEVÎ'NİN ÇEVİRİYAZISI

DİBÂCE

(3)Cenâb-ı Rabbül'âlemîn hazretlerinüñ bārgāh-ı muhîṭ-i kibriyāsına ḥamdela ve peygamber-i zîşānımız hātemülenbiyā ve resül-ı kaffe-yi berāyā 'aleyh efḍalütteḥāyā efendimiz hazretlerine ve bilcümle āl ü aşḥāb-ı kirāmına şalavāt u teslīmāt-ı ṭayyibāt lātuḥṣā ba'dettaḳdīm veledā arz u ihtār olınur ki altıyüz yetmiş bu kadar seneden berü meşhūr-ı 'ālem olan Mesnevî-yi Şerîf kitāb-ı münîfî neseb-i 'ālîleri şiddîḳ-i a'zam-ı radiyallāhu 'anh ḥāliküllevḥ velḳalem hazretlerine muntehî Celāleldîn Belhî-yi Rümî hazretlerinüñ aşār-ı 'āliyyelerinden eñ mergüb ve mu'teberi olub İlahiyyāt, ḥikemiyyāt, siyāsiyyāt, ḥaḳḳında leālî-yi manzūme-yi me'ālî-yi ma'āniyi müştehil bir eṣer-i büend ve bīnazîr-i pürriberdür.

Kitāb-ı Müşārünileyhüñ ḳadr-i bālāsı şems-i duḥā gibi rüşen ve birçok eslāf-ı 'ulemā-yi kirām u meşāyih-i fuḫalā-yı benām cenāblarından menşūr ve manzūm mūciz ü mükemmel Türki Fārisî 'Arabî olarak te'lîfine himmet buyurılan şurūḥ-ı keşîre ile müberhendür ez ān cümle Şadreddîn Ḳonevî İsmā'îl Anḳaravî. İsmā'îl Ḳonevî Rūḥülbeyān şāḥibi İsmā'îl Buruşevî İbrāḥîm Gülşenî Re'isülküttāb Şarı 'Abdullāḥ Efendi Sūdî Şem'î 'Abdülmeccid-i Sivāsî Muhammed Murād Naḳşibendî Ferruḥ Efendi Beşiktaş Şeyḫi Yūsuf (4) Efendi Ḥasan Zarîfî Hüseyîn Ḥarezmî Hüseyîn Elkāşifî Şāhidî Süleymān Naḥîfî Mirzā Rızā Şeyḫ Yūsuf İbn Aḥmed el-Mevlevî. Kemāleddîn Fîrūzābādî. Maḥmūd-ı Belhî. Muḥib elvā'iz-i Şîrāzî Nizāmî el-Maḥmūdî Munteḥabāt-ı Cevrî Sinān Pāşā 'Ābidîn Pāşā ***'Aleyhim Raḥmete Rabbenāl a'lā'***¹⁰ hazretlerinüñ şerḥleridür bunlardan bālāda mezkūr Şām 'ulemā-i kirāmdan Eş-şeyḫ Yūsuf İbn Aḥmed el-Mevlevî hazretlerinüñ Elmenhecülḳavî 'Alā kitāb-ı meşnevî ismiyle müsem mā olub kütübḥāne-yi 'umūmīde müṭālā'a olınan maṭbū' altı cild şerḥ-i mükemmel 'arabîül'ibāre ve şāyān-ı nazar u müṭālā'adur.

Bu şerḥ-i ekmel-i 'Arabînüñ muḳaddimesinde kitāb-ı müsteṭāb-ı meşnevî ḥaḳḳında (*filma'nā şifāelḳulub veşşudür. Ve devā'un aşḳāmulefi'det minelḡafletihî velḡurür. Ve cilāulahzān ve keşşāfülḲur'ān vüs'atülerzāḳuşşuveriyye velma'nevîyye ve*

¹⁰ "Yüce Allah'ın rahmeti onların üzerine olsun."

*tatyi'bülâhlâkilinsâniyye)*¹¹ 'İbārât-ı cedîriyle tavşîf idiliyor ve Farisî ve Türkî şürûh-ı sâ'ire-yi mezkûre dağı Meşnevî-yi Şerîfûñ 'aşk ve ilham-ı Rabbânî eşeri olarak, ahkâm-ı şeri'at, esrâr-ı tarîkat, envâr-ı haqîkat ile meşhûn olduğundan bahsle tavşîfât-ı fâ'ika beyân olunuyor şürûh-ı mezkûre nazm-ı meşnevînüñ ibtidâsından âhirine kadar tekrâr şerhinden muğnî olub ancak bu 'abd-i qalîlülbidâ'a ba'zı ebyât-ı şerîfenüñ gerçi hadd u iktidârımuñ fevkinde ise de teyemmünen şerhini sevk-ı şevk vicdânî ile ârzü itmekde idim.

(5) Kitâb-ı müşârün ileyhüñ ba'zı ebyâtınuñ şerhleri olduğını mesmû'-ı 'âcizî olub ledettağarrî Muntehabât-ı Cevrî nâmıyla yazma bir eşer-i zîbâ Bâyezîd-i velî kütübhânesinde bulundı şerh-i mezkûr elli bu kadar ebyât-ı meşnevînüñ nazmen şerhinden 'ibâret olub bir de menşûr olarak kütübhâne-yi ihvânda "muntehabât-ı meşnevî" bulunmaq ve nâm-ı Celîl Celâleddîn-i Rûmînüñ yâd u tebcîline vesîle-yi hasene ve bittab' bâiş-i rahmet ve mağfîret-i şamedâniyye olmaq ümîd ve niyâzıyla Allâh elhamd velmenne 270 bu kadar ebyât-ı şerîfesini tercüme ve şerh idüp Muntehabât-ı Meşnevî nâmıyla tevsîm eyledüm.

Meşnevî şerîfûñ ibtidâsı Bişnev Emriyle istimâ'a da'vet buyrulduğına binâen 'abd-i 'âciz dağı yine ebyât-ı muntehabadan *evvelâ bişnev ki* beytinüñ şerhinden ibtidâ itdüm ve ba'zı şürûhda dîn ve tarîkatca evvela vâcib olan istimâ' olub çünki semm' sâ'ir â'zâdan efdal olduğı ve hatta Qur'ân-ı Kerîmde semm' taqdîm buyurulduğı beyân olınmışdur. *Allâhümme bâreke lişşârihe vettabî' ve lakin elnâzar velmeâlî' bihürmeti habîbek seyyidînâ Muhammed elmu'azzez elkerîm elşâfî.*¹²

¹¹ "Manasıyla kalplerin ve gönüllerin şifa bulduğu, gaflet ve gurur hastalıklarına deva olduğu, insanın ahlakını güzelleştiren, sureleriyle manevî olarak rızıklandırın, Kuran-ı Kerim'in sırlarını açıklayan ve hüzünlerin cilasıdır." anlamına gelen bu ifade, yukarıdaki Dîbâce bölümündeki kısımlardan hareketle Arabî'nin *Mesnevî* hakkında söylemiş olduğu anlaşılmalıdır.

¹² "Allahım bunu şerh eden ve tab eden (basan) ona göz gezdiren ve onu okuyana bereket ver. Peygamberin ve muazzez şifa veren Kuran-ı Kerim hatırına." anlamında Arapça bir ifade.

Bismillāhirrahmānirrahīm¹³

Ez-Meşnevî-yi Şerîf

1

Evvelâ bişnev ki halk-ı muhtelif

Muhtelif cânend ezyâ tâ elif

Mazmûn-ı Beyt

(6) Ey tâlib-i ma‘rifet evvelâ diñle ki zâhirde halk-ı ‘âlem muhtelifdür. Bir hâlde ki âhir-i hurûf olan yâ harfinden ibtidâ-yı hurûf olan elif harfine kadar görinen ihtilâf-ı hurûf gibi halk muhtelif cânlardur. Ya‘nî bütün harflerüñ şeklen ve mahrecen ve telaffuzen ve şavten ihtilâfı mişillü şahâ‘if-i rub‘-ı meskûnda bulunan halk-ı cihân dahı farklıdır ki yekdigerinüñ cismen ve rûhen ve lisânen ve şeklen ‘aynı degildir.

2

Derhurûf-ı muhtelif şûr u şekîst

Gerçi ezyekrûy sertâpâ yekîst

Medlûl-ı Beyt

(7) Hurûf-ı muhtelifede şûr u şekk vardur ki gerçi bir yüzden baştan nihâyete kadar birdür. Ya‘nî ba‘zı hurûf şekl ü şadâ ve mahrec ve mevki‘ cihetiyle şûride ve digerlerine muhâlif ise de nefsülemrde cümlesi bir maqşada mevzû‘ olduğından mezc olunca hâşıl olan terkîbden maqşud olan ma‘nâ taħakkuk ider işte ervâh ve eşbâh dahı mütehalife ise de nev‘en keşir olan esmâ‘-ı İlâhîyye ve şîfât-ı Sübhâniyyeyi ibrâza cümle benî âdem bir maqşad ve murâd-ı İlâhî üzerine mecbûl oldılar işte insânlar hilâkten hürriyete ve ‘ubûdiyeten müsâvâta nâ’ildürler.

¹³ “Rahman(Esirgeyen) ve Rahim(Bağıslayan) olan Allah’ın adıyla.”

Baħr-ı bîpâyân bûd ‘aql-ı beşer**Baħrrâ ğavvâs bâyed ey puser****Ma’nâ-yı Beyt**

Ey oğul ‘aql-ı beşer baħr-ı bîpâyândur baħr için ğavvâş lâzımdur. Ya’nî insānuñ ‘aklı derya gibi çok şey isti’âbına ve cevâhir ve dürer-i (8) ma’ârifeye maħall ve kıbıldür. Faķaķ deryâya dalmak için dâlgıç lâzım olduğı gibi derya-yı ‘akluñ ğavvâşı daħı ‘ilm ü hünerdür. Ma’ârifesüz ‘akıl mevşûķ ve mu’teddünbih olamaz.

Hâtem-i mulk-i Süleymānest ‘ilm**Cümle ‘âlem şüret ü cânest ‘ilm****Mażmûn-ı Beyt**

‘ilm hâtem-i mülk-i Süleymānidür. Cümle ‘âlem şüret ü ‘ilm cāndur. Ya’nî meşhûr-ı âfâķ olan mühr-i Süleymāninüñ hûkm ü kuvveti ve nüfûz u şöhreti gibi ‘ilm daħı bu ‘âlem-i şüretiñ rûhı olub icrâ-yı aħķâm ider tenvîr-i ‘ukûla hâliķini ma’rifete ve ‘ümran u nizâm-ı ‘âleme ve menâfi’-i ‘âmmeye sebep-i müstaķıldür.

Tâlib-i hikmet şev ezmerd-i haķım**Tâ ezü gerdî tu bînâ vü ‘alîm****Me’âl-i Beyt**

Merd-i haķımden tâlib-i hikmet ol ki ondan lâyıkıyla ta’lîm idüp başîr ü ‘alîm olasun. Bu beyt-i haķımānede ‘ilm-i hikmet (9) muṭlak olub hikmet-i İlâhiye ve ‘ilmîye ve ‘amelîyeye şâmil olur ise de muṭlak kemâle maşrûf olduğına mebnî olmalıdır ki Meşnevî-i şerîfüñ ba’zı şurûhunda bu beytde ‘ilm-i hikmetden murâd hikmet-i İslâmiyyedür ki o emr-i Qur’āniyyeye nazar idüp umûrda ‘aql u fikri o yolda icâle ve idâre itmek ve ‘âlem-i insāniyyetde ebnâ’-ı cinse mu’âvenet vesa’ir maħlûķâta şefķat eylemek ve cem’iyyet-i beşerîyede itikâdât ve mu’âmalât ve ‘ukûbât haķķında aħķâm-ı İlâhiyenüñ vücûdunu ve küre-yi arzuñ ve şems ü kamer vesa’ir ecrām-ı semâviyenüñ devr ü seyr ve hâreketlerini ve ma’âdin ve bihâruñ envâ’ını ve menâfi’

ve fevā'idini K̄ur'ān-ı 'azīmüŝŝānuñ bildürdüğine istiḥşāl-i 'ilm bu dünyānuñ ḥādīs ü müteğayyir oldıgını ve arz u semāda bedāyi'-i kudret-i İlāhīyeye nazar idüp vücūd-ı vācibülvücūd ḥaqqında delā'il-i 'aqliye ve ŝer'iyesini tefekkür eylemek ḥuŝuŝları beyān olunur. 'Ulūm-i ḥikemiyenüñ bu kısmı ehemm ve aqdemdür. Ma'ahazā envā'-ı 'ulūm-ı ḥikemīyeyi bilmek cehlinden evlā ve enfa'dur.

6

Duŝmen erçi düstāne gūyedet

Dām dān gerçi zidāne gūyedet

Ma'nā-yı Beyt

Egerçi düŝmen saña dostāne söyler saña dāneden fā'idede bahş ider ise o sözleri dām u tuzak bilesün ya'nī düŝmen (10) sözünü ne dürlü yaldızlı ve zāhiren menfa'atli irād itse kabül u emniyet müntic-i nedāmetdür. Düŝmen bir takım dostāne ve muğfilāne sözleri ile ŝeytān gibi insānı aldatmak ister ŝāhib-i 'aql-ı selīm ü 'ālem-i ḥakīm ise düŝmen sözünü yalnız işidür ḥakīmāne cevāblar ile ḥüsn-i ŝüretle def ider. Yāḥūd menfa'at-ı ḥayriye münfehım olursa işi sağlam ve muḥkem esāslara rabt idüp ḥaqqā tevekkülen lāzım gelen işlerde sa'y ve gayret eyler.

7

Ki tura kandī dihed ān zehr dān

Ger beten luṭfı kuned ān qahr dān

Ma'nā-yı Beyt

Eger düşmen saña şeker verirse o zehirdür bilesün eger ten ve bedene bir luṭf iderse önine qahr bilesün. Ya'nī ŝeytān saña nefs-i emmāreye mülāyim ve ḥoŝ görinen menhiyyātdan bir şey tezyīn ider, sen oña uyar ve icrā eyler iseñ neticede küreyve-yi peŝimānide kalırsın bunuñ gibi ba'zı ŝeyāṭin-i üns daḥı insānı igfāl ve izlāl ider. ḥaŝılı ŝeytān ve düşmen pür-ziyān igfālātına kapılmak bādī-yi ḥüsrān olur.

Emr-i şāvirhum Peyemberrā resīd

Gerçi re'yi nīst re'yeşrā nedīd

Me'āl-i Beyt

(11) Faḥr-i kā'ināt 'aleyhi efdālittahīyyāt efendimüz ḥazretlerine 'aqlen ve re'yen bir nedīd ve mu'ādil olmadığı ḥâlde *min kablerrahmān*¹⁴ "Şāvirhum"¹⁵ emr-i celīli şerefnāzil olarak meşveretle fermān-ı İlāhī irişdi bu emr-i Rabbānī üzerine ba'zı mehāmma istişāre-yi risāletpenāhī şeref vukū' bulır idi bu emr-i müşāvere ba'zı emşālī ḥitābāt-ı maḥşūşa gibi 'aleyhissalavatüsselām efendimizün ümmet-i mes'udelerine meşveret lüzümünü ta'līm ve tenbīh içündür.

Meşveret idrāk u hūşyārī dihed

'Aqlhā mer 'aqlrā yārī dihed

Ma'nā-yı Beyt

Meşveret idrāk ü ākıl virür 'aqlar 'aqla yār olur. Ya'nī 'uqūl u efkār derecāt ile mütefāvīt olduğundan ve 'ulūm ü fūnūnuñ aqsāmında müteḥaşşışlar bulunarak ma'lūmāt ve arada tefāvūt daḥı bedīdār ve telāḥūk ve teşādüm ara ve efkārūñ netīce i'tibārīyle fevā'idi (12) derkār bulunduğundan müşāvere tarīḳ-i eslemī ve emr-i erşedi irā'eye vesīle-yi meşrū'adur.

Derterāzū cev refīḳ-i zer şudest

Nī ezān ki cev zer ü cevher şudest

Mefād-ı Beyt

Altūna terāzūda arpa refīḳ oldı bu refīḳlük ise arpanuñ altūn gibi cevāhir olmasundan degildür. Bu beytde şöyle bir tenbīh-i ḥakīmāne vardur ki bir insān ne

¹⁴ "Rahman tarafından." anlamında Arapça bir ifade.

¹⁵ Bu ifade ile Āl-i İmrān Sūresi'nin 159. āyeti işaret edilmiştir. "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşāvere et. Bir kerede karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (DİB Kur'an-ı Kerim Meali, 2016: ayet: 3/159)

adar ‘akıl ve zengın olsa mādunı kimseler ile mūşāvereden irāz ve tekebbür itmemelidür zırā terāzūda zer ü dınār arpa ve çekirdek ve dirhem gibi edāvāt ile vezn olunur altūnuñ kıymetine hālel gelmez belki āltūnuñ ta’yın-i kıymetine sebep olur Őāyed nokŐanı var ise aña gōre mu‘āmele idilir bunun gibi zengın ve faķır rütbeli ve rütbesizlerūñ beyinde istiŐāre yūzünden muķārenet zengınūñ vaķ’ u hayŐiyetine hālel virmez belki mūdāvele-yi efķār ile mūnāzara ve mūbāheŐe ũzerine umūrda rāst u Őavāb rūnūmūn olur.

11

Sa’y Őũkr-i ni‘met-i ķudret buved

Cebr-i tu inkār-ı ān ni‘met buved

Mefād-ı Beyt

(13) İnsānuñ sa’yı Cenāb-ı Hāķķuñ ihsān buyurdıđı ķudret ni‘metinūñ Őũkridür senūñ cebrūñ ya’nı alıŐmayub ‘aālet ve ihmāl ü tekāsülūñ ise mevhibe-yi İlāhı olan o ķudret ni‘metinūñ inkārıdur. Bu beyt dađı hāķımānedür ki Allāh Te‘ālā hāzretlerinūñ ķullarına rūhānı ve cismānı virdiđi ķuvvet ve ķudreti dūnyāda sa’y ile istiħŐāl-i levazım-ı ‘ubūdiyyet ve insāniyyete Őarf itmesi mūteħattim olub ol vechle ifā-yı vazıfe-yi ‘ubūdiyyet iderse Őũkrān-ı ni‘met ve itmez ise ķũfrān-ı ni‘met olur bināen ‘alā zalike insān ‘ilme kitābete Őan‘ata ‘alāķa derūilistiā‘at velisti‘dād sa’y u himmet ve ğayret itmelidür ki hem kedisine dūnyā ve ‘uķbāca nef‘ ve fā’ide istiħŐāl ider ve hem de ebnā’-yı cinsine ve menfa‘at-i ‘umūmiyyeye ħizmet eyler de mes‘ūd olur.

12

Őũkr-i ni‘met ni‘metet efzūn kuned

Kufr-i ni‘met ezğũft-i bīrūn kuned

Me’āl-i Beyt

Ni‘mete Őũkr bāis-i izdiyād-ı ni‘metūñ olur ķũfr-i ni‘met ise (14) nā’il oldıđıñ ni‘metūñ elinden çıkmasına bādı olur. Ya’nı alıŐmayub Cenāb-ı Hāķķuñ virdiği ķuvvet ve ķudreti māħalāķ lehine Őarf itmemek ni‘meti elden giderir insān sa’y idüp tevekkül itmelidür muvaffāķiyyet Ĥudādandur ama bığayrı sa’y tevekkül ‘aāletdür

çünkü tevekkül hâliğini vekîl ittihâz itmekdür bir işe sa'y olındukça tevekkül 'abesdür ğayr-ı meşrû' ve ğayr-ı ma'kûldur.

13

Kulle yevmin huve fişe'nin bih'ân

Mer verâ bîkâr u bîfî'li medân

Me'âl-i Beyt

Cenâb-ı Hâk her gün bir emirde olduğına dâ'ir *Külle Yevmin*¹⁶ Âyet-i Celîlesini oğu da dâ'ima fa'al olan zât-ı kibriyânun bîkâr ve bîfî'li olduğına zâhib olarak vâdî-yi cehle şapma tefâsîr-i şerîfede beyân olundığı üzre Cenâb-ı Hâllâk kâdir-i müdebbirün ma'hlûkât mütenevvi'a-i ğayr-ı ma'düdesi hemîşe ihtiyâcât-ı tabî'iyelerini Cenâb-ı Hâkdan su'al ve temennî iderler ve ol hâliq-i lâyezâl her ân bir emr-i celilüşşânda irâde-yi külliye ile fermânfermâdur meşelâ rızık u 'atâ imâte ve ihyâ 'afv u mağfîret i'zâz u tezlîl tefrîc ü tesrîr gibi ef'al ile ânen fe'ânen dâ'imâ ve mütevâliyen tecellî ider âyet-i celîleden muktebes şu beyt-i mesnevîden (15) dahı istidlâl olunur ki hâllâk-ı kâ'inât ve mün'im-i kâffe-yi ma'hlûkât *Külle Yevmin*¹⁷ bir şe'n ve emirde bulunduğı ma'lûm olunca her vâkt 'acz ü ihtiyâcda olan 'ibâdınun 'atâletde qalmayub dünyevî ve uhrevî sa'y ile meşgul olması 'aklen ve şer'en muktezî ve emr-i tabî'îdür.

14

Çend hürşîd-i kerem efrûhte

Tâ ki ebr ü bahr-ı cûd âmûhte

Ma'nâ-yı Beyt

Ol hâllâk-i 'avâlim nice nice şümûs-ı lu'f u keremi ziyâfeşân itmişdür tâ ki bulutlar ve denizler cûd u sehâyı öğrenmiş oldı. 'âkıll-ı başîre setîr olmadığı üzre güneş cûd u 'atâda sehâb ve deryâdan vâsî' olmuşdur ki bâkudret-i Rabbânîyye tenvîri küre-yi arza 'umûmîdür sehâb u bahrun ise menâfî'î mevâkî'ine göre huşûsî olub¹⁸ ğayr-ı 'umûmîdür. (Bahr ile qalb-i münevver-i mü'mine işâret olduğđ gibi qalb-

¹⁶ "Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilahi tasarruftadır." (DİB Kur'an-ı Kerim Meali, 2016: ayet: 55/29)

¹⁷ Bir önceki dipnotta belirtilmiştir.

¹⁸ Bu kelime metinde "ولرب" şeklinde yazılmıştır.

i enverüñ tecellî-yi İlähî ile vüs'at-i ma'nevîyyesi baħr u berden ve şems-i kamerden evsa' u efđal ve feyz u kerem-i feyyâz-ı kerîm ile şems u kamer ve seħâb u baħr gibi cüd u seħâ ile muttaşif olduğına telmîh vardır.)

15

Pertev-i dâniş zede berħāk u tîn

Tā şude dâne pezîrende zemîn¹⁹

Mefâd-ı Beyt

(16) Hâlik-i kâ'inât toprak ve balçık üzerine Pertev-i dâniş urdu tā ki dâne zemînüñ terbiye kerdesi maħşül-ı maħfûzu ola. Ya'nî Hüdâ kuru toprak ve balçığa bir dâniş ü ma'rifet viridi ki dâne-yi toħmı ħüsn-i ħabül iderek derününde terbiye ile büyüdü ve maħşül yetişdirdi sünbülelerle kemâle irişdirdi şariħ-i meşnevî şâhib-i rühülbeyân İsmâ'il Hakkı ħazretleri bu beytde aşħâb-ı ħicâbı irşâd vardır zîrâ onlar zu'm iderler ki cemâdâtta ħayât ve ħissiyât olmaz ħâlbuki bunların zu'mları fâsid ve re'yleri kâsiddür bilcümle cemâdât bâkudret-i Rabbâniye ħayât ve idrâkdan ħâlî degillerdür bu ħâlî erbâb-ı mükâşefe keşf itmişler ve eczâ-yı 'âlemüñ ħayât ve şu'uruna ma'tla' olmuşlardır didikden soñra ol bâbda nüşüş-ı Qur'ânîyyeden her bir şey'üñ Biħamdihi te'âlâ tesbîħâtına dâ'ir ba'zı âyât-i celîle ile tenvîr-i baħş ider bu ħuşûşda 'ilm-i nebâbât erbâbı ezhâr ve nebâtâtta ħayât u ħissiyât ve izdivâcât-ı tabî'iyeden baħş itmişlerdür.

16

Hāk emîn ü herçi dervey kâştî

Bîħyânet cins-i ân berdâştî

Mefhûm-ı Beyt

(17) Beyt-i ânifülbeyânda Cenâb-ı Hakkıñ pertev-i dâniş şaldığı toprak emîn olub içine her ne eker iseñ anıñ cinsini yukarı tutar ya'nî buğday arpa vesa'ir ħubûbâtdan her ne toħm u dâne zer' ider iseñ ol mezra'asınıñ ekdiği dâneyi derününde ħıfz ider vaķtı gelince inbât u ibrâz iderek yukarı kaldırır ħıyânet itmez emanet ile mutaşşıfdur ve bir dâneye sünbüle ile bir çok dâneler virür bir şâ'ir-i

¹⁹ Bu mısra Tanyıldız ve Taştan'ın eserlerinde "Tā ki şud dâne pezîrende zemîn" şeklinde yazılmıştır (Tanyıldız, 2010: s. 402; Taştan, 2009: s. 350).

edibüñ “Çok ni‘metinüñ haqqı var üstünde. Ādāb ile bāş pāyini türābe” beyti pek münāsibdür kaldı ki hāküñ şıfat-ı emānet ve inbātla ittisāfı Cenāb-ı Hāḡḡuñ feyz ü terbiye-yi Rabbāniyyesi sāyesindedür zīrā mürebbī ve münbit-i haqqı feyyāz-ı muṡlaḡ ḡazretleridür.

17

Tā nişān-ı Hāḡ neyāred nevbahār

Hāki sırhārā nekerde āşḡār

Me’āl-i Beyt

Tā ki nevbahār nişān-ı Hāḡḡ getürmedi hāk-i emānetdār kendine (18) emānet ve mestür olan şeyler āşikār itmedi. Bu beyt-i laṡıfde şöyle işāret vardur ki ḡalb-i mü’mın daḡı baṡn-ı arz gibi rebī‘-i tecellī zuhūr itmedikçe esrār-ı hākāyık izhār idemez ve āşār-ı luṡ u merḡamet-i İlāhī cümlesinden olan mevsim-i rebī‘ ve faşl-ı bahār daḡı faşl-ı ḡazān ve zemistān nihāyet bulmadıkça arz dīdār-ı leṡāfet idemez.

18

Ān cevādī ki cemādīrā bidād

İn ḡaberhā v’İN emānet v’İN sedād

Mefād-ı Beyt

Ol cevād-ı Muṡfī Allāh te’ālā ḡazretleridür ki cemādāta bu ḡaberleri bu emānet u sedādı virdi. Ya’nī Cenāb-ı Feyyāz-ı muṡlaḡ cemādātdan olan ṡopraḡı feyz-i dānişle mevsim-i bahārūñ ḡülülundan ḡaberdār ve āḡāh u emānetdār eyledi bu beytde işāret olmak gerekdür ki insāna ḡuvve-yi nāṡıḡası cihetiyle bāṡinen ve zāhiren ni’am u elṡāfülİlāhiyyeyi idrāk u ma’rifet farzdur ve insān-ı başīrūñ ‘ayn-ı ḡalbi ‘ālem-i melekūtuñ ḡakāyıkını keşf eylediği gibi ‘ayn-ı zāhiri ‘ālem-i mülküñ bedāy‘i-yi āşārını nazar-ı im‘ān ile görür ḡāfil ü maḡcüb ise bu meziyyet ü idrākden ba’id bulunur *Allāhümmā ce’alnā min zevilbeşā’ir.*²⁰

²⁰ “Allahım, bizi basiret sahipleri kıl.” anlamında Arapça bir ifade.

Şad hezārān baħr u māhī dervucūd**Secde āred piş-i ān ikrām u cūd****Me'āl-i Beyt**

(19) Nice nice denizler milyonlarca balıklar ki icād-ı İlāhī ile vücūd bulmuşdur o ikram-ı vücūd-ı Rabbānī ħuzūrunda cümlesi secde getirirler. Ya'nī kaffe-yi ebħār ve esmāk ħāllāk-ı kā'ināt feyyāz-ı mevcūdāt ħazretlerine serfürü ve sücüd iderler.

Çend bārān-ı 'atā bārān şude**Tā bedān ān baħr-ı durefşān şude****Māzmūn-ı Beyt**

Nice bārān-ı 'atā maţar nāfi' olmuşdur ħattā bilesin ki bārān-ı 'atāya nā'il olan deryā durefşān oldı. Ba'zı şürūħdan istifāde olınuđı üzre bu beytde işāret vardur ki her nef' ve fā'ideyi ħā'iz olan şey 'atāen İlāhīye mensūbdur şu kadar ki esbāba ve kesb ü sa'ye merbūtdur baħrdeki inci dađı 'atā-yı Ĥaĥka feyz-i Rabbānīyye muzāf ve müntesib olan nīsān yađmūrunda ħāşıl oluyor ve baħrūñ durefşān olmakla ittşāfi ebħār-ı maĥşūşasında ğavvāşlaruñ kesb (20) ü sa'yiyle çıkarılan şadefleri itibārıyladur ve bu beytde bārān ile feyz-i İlāhīye ve baħr ile derya-yı dilede işāret buyurılıyor ki baħr durefşān olduđı gibi derya-yı ħalbe dađı feyz-i İlāhī ta'alluĥ idince durer-i ma'ārif u ħaĥāyık zuhūr ider ve bilcümle kemālāt feyz-i bārī ile olub şu kadar ki umūr-ı kesbiye insānuñ sa'y u ceddiyle zuhūr ideceginden zāhiren insāna te'sir ü icād ü tevfiĥ ü 'atā Ĥudāya maĥşūşdur.

Īn şenā guften zimen terk-i şenāst**K'in delil-i hestī vü hestī ħaţāst****Me'āl-i Beyt**

Ebyāt-ı ānifetülbeyān ile bu ğufte-yi şenā bu 'abd-i 'ācizden terk-i şenādur. Zīrā zāt-i kibriyāyı şenā delil-i hestī ya'nī varlık nişānesidür hestī ise ħaţādur. Bu beyt-i laţifūñ şerĥ ü beyānında Şāriĥ-i Mesnevī şāhib-i Rūhūlbeyān şöyle diyor ki

hallāk-ı kâ'inātuñ kudret-i bālige ve ni'am-ı ğayr-i ma'düdesinden ba'zısıyla vuķū' bulan eşniye-yi İlähiyye varlığa delıldür hâlbuki varlık haťadur nezd-i vâcibülvücüdda izhâr-ı vücüd haddimiz degıldür ve Cenâb-ı Haķķı kemâyenbağı senâya kuvve-yi (21) muhiťemiz yokdur na'm-ı İlähiyyeyi 'add ü ihşâ mümkün olmadığından hazret-i fahr-i 'âlem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri zât-ı kibriyâyı haķķıyla senâdan izhâr-ı 'acz buyurdılar²¹.

22

Bâcunân kâdir Hudâyı k'ez'adem

Şad çu 'âlem hest gerdâned bedem

Mefâd-ı Beyt

Haķķıyla senâdan 'âciz olduğumuz zât-ı kibriyâ öyle Hudâ-yı kâdirdür ki bu 'âlem gibi yüz 'âlemi bir demde var ider. Ya'nî Cenâb-ı Rabbil'âlemîn hazretlerinüñ zât-ı pâkine ve şıfat-ı celîle-yi kudretine ğâyet ve nihâyet yokdur ki lâyıķıyla vaşf u senâ mümkün ola şârih-i müşârünileyh diyor ki 'âlemden murâd-ı dünyâ ise anuñ haddi semâvât-ı seb'adan tahtüsserâyâ kadardur ki cümlesi 'âlem-i kevn ü fesâddur eger mu'tlakâ zât-ı haķķa 'ilm ü nişân olan mevcüdât ise mecmû'-i cismâniyyât ve rûhâniyyâtı müşte mildür 'avâlim-i keşîredür şöyle ki dünyâ o 'avâlimden bir 'âlemdir ve bunda bir işâret vardur ki cismâniyyât ve rûhâniyyât 'ademden vücüda gelmişlerdür egerçi Haķķla kıyâmları 'itibârıyla beķâları var ise de âyîne de mer'î şüretüñ re'yî ile muvaķķat beķâsı gibidür zîrâ âyîne de maħsûs olan şüret-i vücüd zıllı muķûlesidür vücüd-ı haķķî degıldür velâkin bu mevcüd-ı hâdiş mevcüd-ı kadîme nişânedür.

²¹ Bu beytin anlamı ve şerhi açısından Tahirü'l- Mevlevi'nin eserinde şöyle bir açıklama yapılmıştır: "Ya Rabb'i; ben sana layık medh ü senayı yapamam. Sen zatını nasıl sena etmişsen öylesin." Tahirü'l- Mevlevi, Şerh-i *Mesnevî*, C. 1, s. 327.

Şad çu ‘âlem dernazar peydâ kuned

Çunki çeşmetrâ beḥod bînâ kuned

Ma'nâ-yı Beyt

Ḥudâ bu ‘âlem gibi yüz ‘âlem nazarda peydâ ider eger senüñ çeşmini kendine bînâ iderse ya'nî ḥallâḳ-ı kâ'inât insânuñ ḳalb gözinü açup başiretini zât u şîfât-ı Rabbâniyyesine ve esmâ-yı celîle-yi İlähiyyesine nâzır kılsa nice ‘avâlim müşâhedesi müyesser olur ki ol ‘âlemler bu ‘âlem-i dünyâdan a'zam u evsâ' ve elân mevcûd u ebda' olub lâkin keşf ü ittîlâ'a ḥicâb-ı ḡaflet ḥâ'ildür bu ḥicâbı Cenâb-ı Ḥaḳḳ giderince insânuñ başireti münkeşif olur da ‘avâlim-i keşîre nazârında inkişâf ider imdi ḡâfil ile müteyakḳız beynindeki fark a'mâ ile bînâ miyânundaki fark gibidür işte mücerred başâr çeşm-i zâhiri *min cihetürrü'ye*²² maḥsûsâta münḥaşır ve ‘âlem-i dünyâya nâzırdür başiret aşḥâbınuñ ‘ayn-i ḳalbi ise Rabbil'âlemîn ḥazretlerinüñ ḳudret-i feyyâzânesiyle ‘âlem-i melekûti ve ḥakâyıḳ-ı eşyayı da rü'yete muḳtedir olur *Allâhümme neelnâ Bilmüşehedât.*²³

Ger cihân pîşet buzurg ü bîbunîst

Pîş-i ḳudret zerre[']yî²⁴ mîdân ki nîst

Mazmûn-ı Beyt

Egerçi bu cihan senüñ pîşinde büyük ve dipsizdür faḳaḫ pîş-i (23) ḳudretde bir zerre bilge yokdur. Ya'nî bu dünyâ pîş-i nazarda büyük ve nihayetsiz gibi görünür lakin ḳudret-i Rabbâniyye pîşinde bir zerre gibidür ki yok ḥükminededür şâriḫ-i şâḥib-i Rûḥülbeyân bu beytüñ şerḫinde sũ'âl olunursa ki bu ecrâm-ı 'ulviyye ve ecsâm-ı suflîyenüñ ḥilkatını Allâh Te'âlâ ta'zîm itmişdür nitekim Ḳur'ân-ı Kerîmüñ mevâzî'-ı müte'addidesinde mezkûrdur pes bu dünyâ daḫı ḳudret-i 'azîmesine dâl iken ne vechle zerre i'tibâr olunur ve İmâm Ğazâlî 'aleyhirraḥmanuñ *"leys filimkân ebda"*

²² "Görünüşe bakılarak." anlamında Arapça bir ifade.

²³ "Allahım bizi müşahede ehli (sahibi) kıl." anlamında Arapça bir ifade.

²⁴ Bu kelime metinde "نرءءى" şekline yazılmıştır. Vezni bozmamak için "ء" sesini köşeli ayraç içinde gösterdik.

*mümākān*²⁵ kelamı dağı zıkr olınan ‘azm-i kudreti te’yid ider cevāb budur ki bundan murād filḥakīka ‘azm-i kudreti beyāndur faḫaṭ vüçüd-ı dünyā ne kadar mu‘azzam olsa yine fevķinde olan kudret-i muṭlakaya göre emr-i ḫakirdür zirā dünyānuñ bize izāfetle ‘azmi ve kudret-i Ḥakķa nisbetle ḫakāreti vardur diyor faķir dağı dirim ki bu dünyānuñ ‘adem-i imkānı emr-i bāhirdür faḫaṭ bu ‘ālemden dahā çok büyük ecrām u ‘avālim ehl-i hey’etce de muṣaddak ve müttefikun‘aleyh olduğı cihetle bu dünyā ol ecrām u ‘avālim-i ‘azīme yanında pek küçük kalır ve nezd-i Rabbil ‘ālemīnde zerre ḫükmünü alır ḫazret-i nāzım-ı meṣnevī kaddese sırrahul‘ālī ḫazretlerinüñ maḫṣad-ı ḫakīmāneleri dağı böyle olsa gerekdür ve *Allāhu a‘lem biṣṣevāb*.²⁶

25

Felsefī munkir Őved derfıkr ü zan

Gü birev serrā berān dīvār zen

Me‘āl-i Beyt

(24)Feylesof kendi fıkr ü zu‘munca münkir olur oña söyle ki git başını o dīvāra ur. Ya’nī feylesof ki maḫzā maddiyat ile me’luf ve ma’neviyyāt ve rüḫāniyyātı münkir ve ğayr-ı mu‘teķid olup ḫayvānātda ve cemādātta tesbīḫāt ve idrākātı inkārdan baŐka evliyāullāhda rüḫāniyyāt ve kerāmātı inkār iderler biz de anlara diriz ki sizdeki ‘ukül ancak māddiyāt ile meŐğül olarak maḫdūd olduğından *menlem yezuķ lemya rif*²⁷ feḫvāsınca o ni‘met-i ma’neviyyāt ve rüḫāniyyāt lezzetinden sizüñ maḫrüm olduđıñuz ve o ni‘metüñ bābı size mesdūd bulunmasına göre artık sizüñ içün o cihet girive cidārdur başuñuz rüḫāniyyāta sedd olan o dīvāra uruñuz ma’müldür ki mütenebbih²⁸ ve müte‘akķıl olursuñuz.

²⁵ “Var olanndan daha mükemmeli mümkün değildir.” (Detaylı bilgi için bkz. Çağırcı, 2001:C.XXIII, s.500)

²⁶ “En iyisini Allah bilir.” anlamında Arapça bir ifade.

²⁷ “Tatmayan bilmez.” anlamında Arapça bir ifade.

²⁸ Bu kelime metinde “متنبیه” şeklinde yazılmıştır.

Elhazer ey mu'minān k'ān derşumāst

Derşumā bes 'ālem-i bīmuntehāst

Me'āl-i Beyt

Şaķınıñuz ey mü'minler ki o aşār-ı filozufî sizde olabilür zîrā sizde nihāyetsüz 'ālemler vardur. Ya'nî ḥasbelbeşeriyye kulūbuñuzda nice (25) 'ālem-i efkār bulunur şāyed o fikr-i feylesofîyi siz de kabûl iderseñiz ḥaķķıñızda 'iķāb ve ḥüsrāna mu'eddî olur felihazā rühāniyyātı inkārdan ğāyetle hazer ediñüz ki tenvîr-i kulüb ile dünyā ve 'uķbāda nā'il-i necāt ve sa'ādet olasıñuz.

Cān-ı bīma'nā derīn ten bīhilāf

Hest hemçun tīĝ-i çübīn derĝilāf

Mefād-ı Beyt

Bīma'nā olan cān ten içinde bīhilāf olarak ĝılāfdaki tīĝ-i çübīn gibidür. Ya'nî ser-i ma'rifet ve ḥaķīkata 'arīf ve 'ālem-i ma'nāya vāķıf olmıyan rüh-ı insānī cesed içinde tahta kılınc menzilesinde fā'idesüz degersizdür lākin pürma'nā olan rüh tīĝ-i pülād gibidür. Elḥāşıl ma'nā şüretden efđal velihazā mücerred elfāz ile ve ḥasb u nesb ile tefāḥür-i menhīdür bu beytde 'ulemā Billāhuñ ebdān ve ervāḥlarına lüzüm-ı ihtirām istidlāl olunıyır ki muvāfıķ-ı nefşülemrdür.

Rev bema'nā kūş ey şüretperest

Z'ān ki ma'nā berser-i şüretperest

Me'āl-i Beyt

Ey şüretperest feylesof yüri ma'nāya çalış kulak (26) tut söz diñle zîrā ki ma'nā şüret teni üzerine perdür ķanaddur. Ya'nî ey zāhirbīn ādem taḥşīl-i ma'nāya ve ḥaķīkata sa'y it ol sebebden ki ma'nā ve ḥaķīķat lafz u şürete cenāḥdur ķanadsız ķuş pervāz idemez bīma'nā olan lafz ve bīḥaķīķat olan şüret daḥı öyle ķanadsız ķuş gibidür zūlcenāḥīn olmaķ için çalış 'ulüm-ı nāf'ia ve a'māl-i şāliḥa ķanadlarını cem'

ve ihrāz it bilmiş ol ki şerī'at ʔarīkate ve ʔarīkat ma'rifete ve ma'rifet haḳīkate vesīledür.

29

Hemnişin-i ehl-i ma'nā baş tā

Hem 'aṭā yābī vü hem bāşī fetā

Mazmūn-ı Beyt

Ehl-i ma'nā ile hemnişin ol tā ki hem 'aṭā bulasın hem fetā olasın. Ya'nī ehl-i hāl ü erbāb-ı ma'nā ve haḳīkatle hembezm ü hemnişin ol ki Cenāb-ı Vāhibül'Aṭāyādan hem 'aṭā ve ihsān bulasın hem de fütüvvet şāhibi ve civānmerd olarak merd-i Hudā olasın. Bu beytde şāhib-i ehl-i ma'nā Cenāb-ı Haḳḳdan neyl ü 'aṭāya ve fütüvvet ü saḳāvetle ittişāfa vesīle olduğına işāret vardur filhaḳīka mazhar-ı tecelliyāt-ı feyz-i Rabbānī olan erbāb-ı ma'rifet ve ehl-i ma'nā ile hemmeclis olmakla (27) dünyevī ve uhrevī istifāde ve istifāza şübhesizdür ve insān ma'ārif ü haḳāyīkdan ve emvāl ü erzāḳdan na'il oldığı ni'am-ı İlāhīyeyi erbāb-ı istihḳāḳ ve isti'dāddan ketm itmeyüp fütüvvet ve kerem itmelidir ki aḳlāḳullāh ile taḳalluḳ cümle-yi cemīlesindendür.

30

Mihr-i pākān dermiyān-ı cān nişān

Dil medih illā bemihri dilhoşān

Ma'nā-yı Beyt

Pāklerüñ muḳabbetini miyān-ı cāna naşb u nişān it dil virme illā dilhoşlaruñ mihr ü muḳabbetine gönül vir. Ya'nī māsivādan ḳalbi pāk ve muşaffā olan ehlullāhuñ muḳabbetini cānuñ ortasına nişān gibi naşb idüp muḳabbetullāhdan zevḳyāb ve dilhoş olan evliyānuñ mihr-i muḳabbetine dil vir ki gönülleri mazhar-ı envār-ı tecelliyāt-ı İlāhīyedür ve onlara muḳabbet Resūlullāh ve o vesīle-yi celīle ile Cenāb-ı Haḳḳa muḳabbetdür.

Hîn gıdā-yı dil bidih ezhemdîlî**Rev bicū iqbālra ezmuqbilî****Mazmūn-ı Beyt**

Āgāh ol bir hemdilden dile gıdā vir. Yüri bir muqbilden iqbāl(28)cū ol. Ya'nî bir ehl-i dile muqārin olup ma'rifet hikmet haqıķat gıdālarıyla rūha gıdā vir ve maqbūl-i Hudā olan muqbil-i haqıķiyyi sa'y ile bulup müsāhib ve müteveccih olarak anuñ vesātıyla iqbāl taleb eyle zırā müteveccih-i kıble-yi maħbūb-ı haqıķî olan ehlullāh hażerātınuñ ve vücūd u maķām-ı mübārekleri mihrāb-ı vech-i Haķdur Rūhūlbeyān şāhibi şāriħ-i Meşnevî 'aleyhi raħmetülbārî mısrā'-ı şānide "rev" kelimesi sa'y ve kūşiş ma'nāsına olmaķ gerekdür ve şavb-ı maķşūda işāl idecek sa'y-ı emr-i İlähî ve peygāberiye itā'at ü imtisāl ve fermūde-yi mürşide inķiyād ve kalben ictihād ile müyesser olur diyorlar.

Kūy-ı nevmidî merev ummidhāst**Sūy-ı tārīkî merev ħurşidhāst****Mefād-ı Beyt**

Kūy-ı nevmidîye gitme ümidler vardur gitme güneşler vardur. Ya'nî semt-i nāümidîye cānib-i ye's ve fütūra yürüme Cenāb-ı Haķķdan ümid kesilmez recā kať olınmaz ħuşūl-ı ārzūya imkān vardur nāümīd olarak vādî-i zūlmete gitme nūrlar güneşler vardur zırā gurūbı tūlū' ve leyli nehār ta'ķīb ider raħmet-i İlähiyyeden ķunūť ve kať-ı ümid Ķur'an-ı 'azīmüşşānda nehy buyurılmışdur.

Derbaḥs-i Kıyās-ı Nefs

33

Kār-ı pākānrā kıyās ezḥod megīr

Gerçi mānend dernubišten²⁹ şīr ü şīr

Ma'nā-yı Beyt

(29) Pāk olanların kārını kendi nefisinden kıyās tutma gerçi şīr ü şīr şekli ü imlāda yekdiğerün 'aynıdır. Ya'nī sūt ma'nāsına olan şīr arslān ma'nāsına da gelen şīr kitābetde birbirinün nazīridür faqat ma'naları başka başkadur işte benī ādemde beşeriyet cihetiyle olan mümāşeletde daḥı ḥaḳīkatde mümāşelet lāzım gelmez felihāzā nāpākī pāke kıyās cā'iz olmaz çünkü beyinlerinde fark-ı beyyin vardır ki pāk olan nefis ü hevādan geçmiş ve nāpāk olan nefis-i emmāresine maḥkūm ve hevāsına tābi' olmuştur şāriḥ-i müşārünileyh şöyle izāḥ idiyor ki insān melek ü melekūti cāmī'dür resm-i ḥurūfda ve şekli-i kelimedde müşābehet-i zāhireye nazar ü i'tibār olunmadığı gibi resm ü şekli-i a'dāda daḥı muvāfaqat ve müşābehet-i şūriyeye iltifāt olunmaz meşelā göz ve kaş vesā'irenün resm ü şekilde müşābehetine bakup maḡrūr olma zīrā evliyāda başka şey vardır ki gönül ḥālidür imdi ḥāl-i dile nazar eyle ki anda iştirāk yokdur ve zāt u şifāt-ı zāhirede iştirāk-ı bātında (30) ma'nā ve ḥāle iştirāki müstelzem olmadığı gibi umūr-ı tābi'ada daḥı iştirāk böyledür libās u kisvede nice müşterekler vardır ki biri ehl-i kāl digeri ehl-i ḥāldür felihāzā ehl-i kāl olan ehl-i ḥāl olana bakup bu daḥı benim gibidür demek ḥaḫādur zīrā müşābehet yalnız kisvededür ḥāle değil filḥaḳīka enbiyā-yı 'izām ve evliyā-yı kirām ihtiyācāt-ı beşeriyede sā'ir nās gibi müştereklerdür ancak ḥālāt-ı ḳalbiyyede fark-ı 'azīm vardır.

34

Cumle 'ālem z'īn sebeb gumrāḥ şud

Kem kesī z'abdāl-ı Ḥaḳ āḡāḥ şud

Mazmūn-ı Beyt

Cümle 'ālem bu sebebden gumrāḥ oldu az kimse abdāl-ı Ḥaḳḳdan āḡāḥ oldu. Ya'nī ekser insān kıyās-ı nefis sebebiyle dalāletde ḳaldılar ancak nādir olarak ba'zı

²⁹ Bu kelime metinde “نوشتن” şeklinde yazılmıştır.

insān ehlullāhdan āgāh oldılar ki anlar kıyās-ı nefis ʔarīkine gitmeyüp haķāyıkı müʔāla‘aya muvaffak olanlardır Rūhūlbeyān şāhibi şāriḥ-i müşārūnileyh diyor ki kıyās-ı nefis ma‘rifete ḥā‘ildür ve kıyās-ı nefse bā‘iş olan ḥicāb-ı beşeriyyetdür ve cā‘izdür ki kılllet-i ‘ademden kināye ola zīrā ehlullāha maḥla‘ olan yine ehlullāhdur.

35

Hemserī bāenbiyā berdāştend

Evliyārā hemçu ḥod pindāştend

Ma‘nā-yı Beyt

(31) Enbiyā ile hemserlik kaldırdılar evliyāyı kendileri gibi zu‘m itdiler. Ya‘nī enbiyā-ı ‘izāmuñ ‘aşırlarında insānlar ḥasbelcūhhāle beraberlik iddi‘ā itdiler ve evvel ve āḥir zāhirde ehlullāhı daḥi kendileri gibi zānn idüp kıyās-ı nefis ile ḍalālete düşdüler şāriḥ müşārūnileyhe diyor ki elḥāşıl aķvām-ı māzīye kendileriyle enbiya ve evliyā arasında fark-ı keşir ve tefāvüt-i ‘azīm var iken cehāletlerinden kıyās-ı nefis idüp beraberlige zāhib ve nübüvvet ile velāyeti selb itmek ʔarīkine sālik oldılar ma‘ahazā enbiyā ve evliyā ile beynlerinde bātında degül belki zāhirde bile hemserlik yok idi.

36

İn nedānistend işān ez‘amā

Hest farkī dermiyān bīmuntehā

Māzmūn-ı Beyt

Ehl-i inkār bu farkı amā‘-yı cehl ile bilemediler ki miyānda nihāyetsiz fark vardır. Ya‘nī enbiyā‘-ı ‘izām ve evliyā‘-ı kirām ile ehl-i kıyās ve (32) inkār miyānında olan fark-ı ‘azīmi ol münkirler cehāletleri sebebiyle idrāk idemezler idi zīrā aḥvāl-ı ma‘neviyye cehl ile bilinmez ancak ‘irfān ile idrāk ve ‘ayn-ı başiretle müşāhede olunur.

Īn hored zāyed heme buhl u hased

Ān hored kereded [zāyed]³⁰ heme nūr-ı Ehad

Ma'nā-yı Beyt

Bu ekl ider yediginden heb buhl ve hased gelir o biri ta'ām ider hep nūr-ı ehad olur. Ya'nī fāsık bir kimsenün ekl ü şurbundan buhl u hased ve emşālī evşāf nefسانیyye³¹ hāşıl olur ve şulehā-yı ümmetden ve erbāb-ı taqvādan olan zātuñ ekl ü şurbundan 'aşk u muhabbet ve maḥmedet vesā'ir evşāf-ı ḥasene-yi rūhāniyye taḥaşşul ider çünkü birincide hük-m-i tabī'at galebe itmiş olduğundan mevād-ı ğıdā'ıyye cihet-i nefسانیyyeye kuvvet virür ve bunuñ kendisine zararı olacağı gibi ğayra daḥı mazarrat olur çünkü şerri müte'addidür ikincinün ise kendisine ḥayrı olacağı gibi ebnā'-i cinsine de ḥayrı dokınur.

Her du şüret ger behem māned revāst

Āb-ı şūr [telḥ]³² ü āb-ı şīrīnrā şafāst

Me'āl-i Beyt

Her iki şüret gerçi birbirine beñzese revādur. Zīrā (33) acı ve tatlı şudan her birinde şafā vardır. Ya'nī ikisi de şāfī ve zāhiren berrāḳ görünür. İşte yekdigere görünüşde tamāmiyle müşābihdür. Lākin şurb ve nüşda lezzetce 'azīm fark ve tezād vardır ki birisi 'azb u lezīz ve diğeri telḥ ü redīdür.

³⁰ Bu kelime diğere şerhlerde “زاید” şeklinde yazılmıştır. Bu kelime köşeli parantez içerisinde [ ] gösterilmiştir.

³¹ Bu kelime metinde “انسانیه” şeklinde yazılmıştır.

³² Bu kelime diğere şerhlerde “تلخ” şeklinde yazılmıştır. Bu kelime köşeli parantez içerisinde [ ] gösterilmiştir.

Her du gūn āhū giyā[h]³³ ħordend u āb

Z'īn yekī sergīn³⁴ şud u z'ān muşk-i nāb

Mefād-ı Beyt

Her iki nev' āhū ot yedi ve şu içdiler. Birinden tezek öbüründen misk ħālīş oldu. Ya'nī ikisi de āhū olmakda ve ekl ü şurbda ve me'kūl ve meşrūbda müşterekdür. Lākin anlardan zūhūr iden āşārda tezād vardur ki yekdigeri tamāmiyle tefrīk ider. Nitekim kuvve-yi nāṭıka insānı sā'ir ḥayvānātdan temyīz ider. Şāriḥ-i müşārünileyh diyor ki bu beytde ihlāş ve nifāka işāret vardur çünki ba'zı a'māl vardur ki ihlāşa muḳārın olmağla bāl arısınıñ tayyib ve lezzetli ezhārdan virdigi tātıl bāl gibidür ve ba'zı a'māl-i nifākdan neş'et itmekle yine bāl arısınıñ ācı nebātātdan cem' itdigi ācı bāl gibidür.

Her du ney ħordend ezyek ābħor

Īn³⁵ yekī ħālī vū ān pur ezşeker

Me'āl-i Beyt

(34) Her iki kāmış bir ābħordan şu ile terbiye oldılar. Biri ħālī ve öbürü şekker ile mālī oldu. Ya'nī şeker kāmışından mā'adā aña müşābih bir tākım kāmışlar dahı şekker kāmışınıñ ḥāşıl oldığı şuda yetişdiler. Lākin her biri isti'dādlarına göre zūhūra geldi. Şekker kāmışı pürşekker oldu. 'Āleme lezzetbaḥş olıyor. Mā'adāsı o ḥāşşadan ħālī kaldı. Hālbuki şüretlerinde müşābehet vardur. Faḳat şekker kāmışınıñ ḥāşşıyyeti diğerlerinden mefkūddur.

³³ Bu kelime diğer şerhlerde كياه (giyāh) şeklinde yazılmıştır. Bu kelime köşeli parentez içerisinde [ ] gösterilmiştir.

³⁴ Bu kelime “سرکن” şeklinde yazılmıştır.

³⁵ Bu kelime metinde “آن” şeklinde yazılmıştır.

Her du gūn zēbūr ḥordend ezmaḥal

Līk şud z'īn nīş ü z'ān dīger 'asel

Ma'nā-yı Beyt

Her iki nev' arı bir maḥallden yediler. Lākin bir nev' inden diken ve diglerinden bāl ḥaşıl oldu. Ya'nī iki nev' arı ezhār ve fevākih ve nebātātdan maşş ile yedikleri ḥālde ince şarı arıdan zehirli diken ve bāl arısından 'asel ḥaşıl olur. Beynlerindeki (35) fark herkesce ma'lūmdır. Ve 'asel virmiyen zehirli zēbūr ḥār-ı ḥaşerātdan olmağla öldürülmesinde üç ḥasenāt olduğına dā'ir ḥadīş-i şerīf mervīdür. Elbette muzıruñ katli meşrū'dur. Zēbūr-ı 'asele gelince itlāfi mekrūhdur. Meger ki celb-i menfa'at veya def'-i mazarrat için cā'iz olduğımı istinbāṭ ve ifāde itmişlerdür. Felihazā ipek kurdunuñ kōzasını güneşe koyub bu şüretle telefī celb-i ḥarīn-i cevāz olmuşdır. Şāriḥ-i müşārünileyh bu beytde işāret vardur ki 'ulūm u ma'ārif nisbet-i vāḥīdedür anuñla 'ulemā-ı 'āmiliyyenüñ bāl arısı gibi ağızlarından mevā'iz ve 'ulūm u ma'ārif cārī olur da ḥalk istifāde ve istifāza ider ve 'āmil olmıyan 'ulemā dīger arılar gibi fā'ideleri yokdur diyor.

Şad hezārān inçunīn eşbāh bīn

Farqışān heftād sāle rāh bīn

Mazmūn-ı Beyt

Bu zıkr olınanlar gibi yüz biñlerce eşbāh ve nazā'iri müşāhede it aralarındaki farklarını yetmiş yıllık kadar yol gör. Ya'nī ebyāt-ı ānifetūlbeyānda mezkūr ba'zı emşāl miyānında bir çok fark olduğı gibi dünyāda zāhiren dahā müşābihler ve mümāşillerüñ ḥaḳīkatde (36) farkları keşīrdür ezcümle Qur'an-ı Kerīimde beyān buyuruldığı üzere küre-yi ārzda nice kıṭa'āt-ı keşīre-yi mütecāvire vardur, eğerçi bunların cümlesi ārzdur cinsiyyet ve ittīşāilde müşterekdür faḳat her kıṭ'anuñ evşāf u ḥavāşı ve menāfi' ve fevā'idi birbirinden farklıdır ba'zı kıṭ'a-i arāzī münbit ve müşmir ve ba'zı sengistān ve ğayr-ı müşmir ve ba'zı arāzī envā'i ma'ādin-i nāfi'ayı müştemil ve ba'zısı ğayr-ı müştemildür.

Sihrrā³⁶ bāmu‘cize kerde kıyās**Her durā bermekr pindāred esās****Ma‘nā-yı Beyt**

Sihri ehl-i inkâr mu‘cizeye kıyās itdi her ikisine esās mekr u hîle zann eyledi. Hâlbuki kıyās ma‘alfâriķ ve bâtıldur zîrâ sihr taşnî‘ ile mu‘cize ise maḥzâ taḳdîr iledür şâriḥ-i müşârünileyh diyor ki fir‘avn le‘îm Mūsā-yı kelîm ‘aleyhisselām ile mu‘āraza şadedinde oldıkda Hâzret-i Mūsādan mev‘id taleb itdi ve elḥâl mu‘cize mücerred ḳudret-i ḥaḳḳla ḳā‘im olmağile anuñ içün vaḳt-i maḥşüş yoḳ idi zîrâ ḳudret-i İlähiyyenuñ vaḳt-i maḥşüşı olmayub belki ta‘alluḳ-ı ḳudret-i şamādaniyye ile zuhūr-ı mu‘cizenüñ ‘ind-i Râbbāniyyede vaḳt-i mu‘ayyeni var idi imdi ehl-i inkârüñ enbiya vü mu‘cizâtı (37) ḥaḳḳında zu‘m ve ḥâlleri böyle olunca evliyâ vü kerāmâtı ḥaḳḳlarında ḥâlleri daḫı buña kıyās olunur ki kerāmeti inkâr mu‘cizenüñ inkârını müstelzimdür zîrâ ikisi de âşl-ı vâḥiddendür ve evliyanuñ kerāmeti tâbi‘ oldıkları nebî-yi muḥtereme mu‘cizedür.

Sāhirān-ı Mūsî ezistîzerā**Bergirifte çun ‘aşā-yı ü ‘aşā****Medlül-ı Beyt**

Mūsā ‘aleyhisselām ile ‘inād ve mu‘ārazalarından nāşî siḥirbāzān ellerinde ‘aşā-yı Mūsā gibi ‘aşā tutmuşlar idi. Ya‘nî Peyğamber-i müşârünileyhe muḳābele içün ellerine ‘aşā almışlar ve kendilerini aña kıyās itmişlerdür şâriḥ-i müşârünileyhüñ beyān eylediği üzere ol zamanlarda nāsuñ sihr ile tevağgulu cihetiyle Hâzret-i Mūsā mu‘cize olarak ‘aşā ile irsāl buyruldı ve zamān-ı İbrāhîm ‘aleyhisselāmda nücüm u zamān-ı ‘İsā ‘aleyhisselāmda ḫabābet ve ḫātemülenbiyā ‘aleyh-i efdālüttaḫyā efendimizüñ zamān-ı sa‘adetlerinde feşāḫat ve belāğat gālib idi ḥāşılı her biri icāb-ı ḫāle ve iktizā-yı ‘aşra göre mu‘cize ile irsāl buyurulmuşdı.

³⁶ Bu kelime metinde “سحر” şeklinde yazılmıştır.

Z'în 'aşā tā ān 'aşā farkîst jerf

Z'în 'amel tā ān 'amel rāhî şigerf

Me'āl-i Beyt

(38) Bu 'aşā-yı sâhîrāndan bu 'aşā-yı Mûşāya kadar büyük fark mevcūd idi sâhîrleruñ fi'il-i kaçdîleründen cenāb-ı Mûşānuñ fi'il-i mu'cizesine kadar büyük bir yol var idi. Ya'nî hâzret-i Mûşānuñ 'aşāsı kudret-i Rabbāniyyeye müstenid ve mensüb ve sihibāzānuñ 'aşaları o kudret ü mensubiyyetden mahrūm idi 'aşā-yı Mûsā *Min kablürrahman*³⁷ me'mūr ve sâhîrānūn 'aşaları Fir'avn tarafından olub kudret-i Hakkdan mehcūr idi hatta 'aşā-yı cenāb-ı Mûsā bir mantūq-ı āyet-i celīle su'bān şüret olarak anlaruñ 'aşalarını ibtāl itdi sâhîrleruñ kārı nefsanî ve şeytānî ve cenāb-ı Mûsānuñ işi rûhānî ve rahmānî idi enbiyā-i 'izām 'aleyhisselām 'azîz ü müntakim ve emşālî esmā'-i İlāhiyyeye mazhariyyetle bitevfikîhi Te'ālā galebe-yi a'dāya muvaffak olmuşlardur ve müşārünileyhim ilzām-ı mükezzîbîn itdikleri gibi verese-yi enbiyā olan evliyā-yı kirām dahı münkîrine galebe iderler ve kerāmet-i 'ulyā kuvā-yı nefsanîyye aşarını izāle itmekdür.

Ān munāfîk bāmuvāfîk dernamāz

Ezpey-i istîze āyed nî niyāz

Mefād-ı Beyt

(39) Ol münāfîk ile namāza cidāl için gelir niyāz için gelmez. Ya'nî ma'lūmdur ki namāz cenāb-ı Hakkā 'ibādāt ve münacāt ve niyāzdur münāfikuñ ise namāz kılması ve mescide gelmesi maḥlaş-ı münāfikuñ hāl u şānı gibi olmayub maḥrec-i zāhirde maḥlaşa taḳliddür niyyet-i ḥālîşa yokdur zîrā münāfîk zāhirde imān idüp bātında ve i'tikādında küfri izmār idendür müvāfîk ise zāhiri ve bātını muḥābîk ve ḳavl ve i'tikādı ile mü'min maḥlaşdur Ruḥūlbeyān şāhibi şāriḥ Meşnevî bu bâbda tafşîlāt virmiyor.

³⁷ Açıklaması önceki dipnotlarda verilmiştir.

Dernamāz u rüze vü hacc u zekāt**Bāmunāfiḳ mu'minān derburd ü māt****Me'āl-i Beyt**

Namāz ve orüc ve hacc ve zeḳāt gibi ferā'iz-i İslāmiyyede mü'minler münāfiḳ ile bürd ü māt dadur. Ya'nī bu umūr-ı şer'iyyede mü'minler galebede ve münāfiḳlar maḡlūbiyyetde bulunurlar burd Fārisī olub birkaç (40) ma'nāya gelür ancaḳ bu beytde ḡālebe ma'nāsınadur ki dest-i burd ya'nī yedd-i ḡālib dimek olur māt şaṭranc ıştıllāhından olaraq maḡlūbiyyet dimekdür Şāriḥ müşārünileyh bu beyt şerḥinde diyor ki erbāb-ı inkār ve ḡaflet ve ḥicāb ile aṣḥāb-ı iḳrār ve yaḳaza ve keşfüñ ḥālleri daḡı buña kıyās olına.

Mu'minānrā burd bāşed 'āḳıbet**Bermunāfiḳ māt ender āḫiret****Mefād-ı Beyt**

Mü'minler 'āḳıbet münāfiḳ üzerine ḡālib olur öyle münāfiḳ ki āḫiretde maḡlūbiyyeti muḳarrerdür. Ya'nī mü'min-i maḡlaş ile münāfiḳ-ı mürā'ī her ne ḳadar şifāt-ı beşeriyye ve a'māl-i İslāmiyyede zāhiren müşterekler ise de ḫaḳıḳaten beynlerinde fark-ı 'azīm vardur çünki münāfiḳuñ a'māl-i İslāmiyyesi mü'min-i maḡlaşuñ a'māli gibi ḡarāz-ı şaḫiḫ ve ḫulūş-ı niyyete muḳārin ve müstenid degildür *Allāḫümme niyyetü³⁸ ḳulūbenā 'alā tā'atike bilihlāş³⁹*

³⁸ Bu kelime metinde “ثبت” şeklinde yazılmıştır.

³⁹ “Sana ihlaslı şekilde itaat etmekte niyetimizi sağlamlaştırdı.” anlamında Arapça bir ifade.

Mu'mineş h̄'ānend cāneş hoş şevved

V'er munāfıķ gūyī [tund]⁴⁰ purāteş şevved

Mazmūn-1 Beyt

Mü'mine mü'min diyorsa rūhı hoş olur ve eger münāfıķ (41) dir isek pür-āteş olur. Şāriḥ-i müşārünileyh bu beytün şerḥindeki beyānātuñ ba'zı mūndericātında mü'min-i maḥlaşa münāfıķ dinse eger noķşān ehli ise munkabız olur. Ve eger kemāl-i ehl ise mūnbaşıḫ bulunur anuñ içün dimişlerdür ki ehl-i hicāb olan mü'minler kendilerini ğybet iden kimesneden muğber ve müte'ezzi olurlar ehl-i şühūd olan zevātuñ ḫālī ise böyle degildür ya'nī ehl-i mūkāşefe cemī'-i 'uyūbuñ kimi bilfi'l ve kimi bilkuvve kendilerinde mevcūd oldığını müşāhede iderler velākin bu şafvet cemī'-i esmānuñ ḫaķāyıkı ile müteḫaķķıķ ve cümle aḫlāķ-ı İlähiyye ile müteḫallıķ oldığdan şoñrādur ve ehl-i kemāluñ bilfi'il kemālī 'uyūbuñ vücūdunu münāfī degildür zīrā ism-i cāmi' yüzünden ezdādı cem' itmişdür elḫāşıl evşāf-ı mütezādde bilkuvve ehl-i kemālde mevcūddur şāyed bā'zı erbāb-ı kemālī bed bir vaşf ile vaşf bir 'ār ve 'ayb olacaķ nesneye nisbet itseler müte'ezzi olmaz.

Nām-1 ū maḥbūb ezzāt-1 veyest

Nām-1 in mabgūz z'āfāt-1 veyest

Me'āl-i Beyt

Mü'minüñ nāmı kendi zātından maḥbūbdur münāfıķuñ nāmı kendi āfātı yüzünden mebgūzdur. Şāriḥ-i müşārünileyh bu beyte dā'ir şerḥi (42) mūndericātında mebgūz olan kimsenüñ sebeb-i buğz ve nefreti 'ārızī olub şoñra maķām-ı sa'ādete ķadem başarsa maḥbūb u merğūb olur ve çünki 'ārızī olan nesne zātī olana mu'āraza itmez maḥbūb-ı ezeli olan maḥbūb-ı ebedīdür ve eger sebeb-i buğz olan nesne zātī ise ya'nī şeķāvet-i aşliyyenüñ eşeri ise müteğayyir olmaz diyor İlähī *indeke ummulkitāb erhamnâ bifazlike yâ Vehhâb*⁴¹

⁴⁰ Bu kelime diğer şerhlerde “تند” şeklinde yazılmıştır.

⁴¹ “Ey Vehhâb(çokça hibe eden), ümmülkitab(kitapların anası) sendedir; faziletlerinle bize rahmet et.” anlamında Arapça bir ifade.

Ziştî-yi ân nām-ı bed ezharf nîst

Telhi-yi ân āb-ı baħr ezzarf nîst

Ma'nā-yı Beyt

O bed-nām olan münāfık isminün bedligi ħarfdan degıldür o āb-ı baħrün acılığı zarfundan degıldür. Ya'nî münāfık isminün çirkinligi mürekkeb oldığı ħurūfdan olmayub ma'nāsındandır ki fitrat-ı aşıyye muķtezāsıyla nefsinün ħabā'ışındendür kezalik mü'min nāminün güzelligi ħurūfdan olmayub ma'nāsından ve ħaķıķātındendür ki fitrat-ı aşıyyesinde nefsinün tayyib ü laţif olmasındandır nitekim āb-ı deryānün acılığı zarfından degül belki baħr-i malihün zātından ve ħaķıķātındendür.

Zer-i ħalb ü zer-i nîkū der'ayār

Bîmeħek hergiz nedāred i'tibār

Me'al-i Beyt

(43) Ķalb altun ile ħālîş altun 'ayār u ħālîşiyetde ħiç bir vaķit meħekksiz i'tibār tutmaz ya'nî 'ayārı şaĥîĥ veya fāsîd altun yalnız nazār u 'aql ile bilinmez belki meħek ve tecrûbe lâzımdır her şeyde nazār ve ferāset te'sîr itmez.

Her kirā dercān Ĥudā bi'nhed miħek

Her yaķınrā bāz dāned ü zişek

Herbir kimsenün ki rûĥına Ĥudā-yı Ta'alā ħazretleri meħekk koydı ise ol kimse her yaķını şekkten ayırub bilir. Ya'nî ħazret-i Ĥālîķün nūr-ı ferāset ve yaķın iĥsān buyurır ħulları nazār-ı şaĥîĥ ve keşf-i şarîĥ ile teşĥîş ider bunda işāret vardır ki meħekk şuverî ile maĥsūsāt temyîz olundığı gibi meħekk-i ma'nevî ile de ma'ķulāt teşĥîş olunur şarîĥ-i müşārünileyh diyor ki maĥsūsātde tefāvüt oldığı gibi ma'ķulātde tefāvüt vardır ve ma'ķulātdeki tefāvüti temyîz için meħekk 'ilm-i zarūrî ve 'ilm-i keşfidür ki ehlullāhuñ (44) şıfatıdır ve illā nice şekk ehli vardır ki yaķın diyerek iddi'ā ider zirā 'ilm-i zarūrîsi veyā keşfisi yoķdur.

İhtimā aşl-ı devā āmed yaqın**İhtimā kun kuvvet-i cānet bibin****Ma'nā-yı Beyt**

Ħimye devālaruñ aşl u esāsı oldığı meretebe-yi yaqinde ma'lūmdur Ħimye it de cāninuñ kuvvetini müşāhede it. Bu beyitte ihtimā re's-i devā ma'nāsını mübīn Ħadīs-i şerīfe işāret oldığı gibi 'aql u fikr ü nuḡḡda endīşeden ve Ħavātır ve maḡālāt-ı ġayr-ı meşrū'adan Ħimye lüzūmuna da telmīḡ vardır zīrā Ħazret-i nāzım mışrā'ı şānīde “*kuvvet-i cānet*” didi “*kuvvet-i cismet*” ta'bir itmedi ve cismānī ve rūhānī mādđi ve ma'nevī ihtimānuñ rūḡ ve cisme fā'idesi mücerreb ve muḡaḡḡaḡ ve esāsen cān ve rūḡuñ kuvvetinden cism ü beden-i insān iktisāb-ı kuvvet idecegi tıbben daḡı muşaddaḡdur.

İn cihān ḡōd ḡabs-i cānhā-yı şumāst**Ħīn revīd ān sū ki şaḡrā-yı şumāst****Mefād-ı Beyt**

Bu cihān sizūñ rūḡlarıñıza maḡbesdür āġāḡ olıñuz yürüyüñüz (45) ol cānibe ki sizūñ şaḡrāñızdır. Ya'nī bu dūnyā-yı fānī içinde beden rūḡa ve bu cihān daḡı ol bedene ġūyā ḡafesdür felihazā bu 'ālem-i mülkden 'ālem-i melekūta ḡoġrı seyr itmelidür ki ervāḡa orası evsa' bir cevelāngāḡdur bu seyr-i rūḡānī için bu 'ālem-i dūnyāda kesb-i kemāl idüb biliḡtiyār sa'y itmelidür yoksa biliztirār mevt ile 'ālem-i 'uḡbāya gitmek şān-ı insāna yaḡışmaz şıfat u ḡaysiyyet-i ḡavāşş budur ki rūḡ-ı sulḡānī bedenden ḡableliftirāḡ fenāya vuşūli müyesser olur fenāya vuşūlüñ ma'nā-yı ḡaḡīḡisi ise ātīde⁴² meşḡūr “*pīş-i hest-i ū bibāyed nīst būd*” beyti şerḡinde izāḡ olınmışdır.

⁴² Bu kelime metinde “ببالاد” şeklinde yazılmıştır.

İn cihān maḥdūd u ān ḥod bīḥadest

Naḳş u şūret pīş-i ān ma'nā sedest

Mefād-ı Beyt

Bu cihān maḥdūd ve o cihān bīḥaddur naḳş-ı şūret o ma'nānuñ öniñde seddür. Ya'nī bu dünyā maḥdūd ve o bir cihan ḡayr-ı maḥdūd ve bu dünyānuñ naḳş u şūreti 'ālem-i melekūt olan āḥiretüñ ma'nāsı ve ḥaḳīḳati pīşinde sedd-i ḥā'il ve ḥicāb-ı ḥācizdür Rūḥūlbeyān şāḥibi şāriḥ-i Meşnevī diyor ki kezalik insānuñ cismi daḡı maḥdūd ve muḥātdur lakin şāḥib-i kemāl ve ehl-i ḥāl olan insān (46) ḳalbinüñ vüs'atı bīnihāyetdür zīrā nazārgāh-ı İlāhīdür Ḥaḳḳa nihayet olmadığı gibi nazārgāhında nihāyet olmaz gerçi ḳalb-i insān Şanevberi eşşekl bir maḍḡa oldığı cihetle maḥdūd ise de rūḥ cihetiyle 'ālem-i melekūtdan olarak ḡayr-ı muḥātdur ve naḳş u şūret dünyānuñ 'ālem-i melekūta sedd ve perde oldığı maḥsūsāta münḥaşır olan çeşm-i zāhirbīn ehline göredür ehl-i başirete göre degildür zīrā cenāb-ı feyyāz-ı muḥlak ḥazretlerinüñ dilediği ḳulnuñ ḳalbinden ḥicāb-ı ḡafleti ref' itmesiyle başireti açılınca 'ālem-i melekūt münkeşif olur *“Olsa meḳşūf-i dīdeden perde. Görünür nūr-ı ḳadīm her yerde”*

Naḳş bāşed pīş-i naḳḳāş u ḳalem

'Āciz ü beste ḡu kūdek derşikem

Ma'nā-yı Beyt

Naḳḳāş ve ḳalemi öniñde naḳş ḡocuḡuñ baḡın-ı māderde 'āciz ve beste oldığı gibi 'āciz ve bestedür. Ya'nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ insānları bir mantūḳ-ı Ḳur'ān-ı Kerīm dahā erḥām-ı ümmehātda iken istediği vechle naḳş u taşvīr eylediği ve insān olacak bir cenīn baḡn-ı māderde 'āciz ve mecbūr bulunduḡı gibi naḳş daḡı naḳḳāş ve ḳalemi pīşinde (47) öylece 'āciz ve mecbur olub nuḳūşuñ teşekkül ve zuhūrī ālet ve ustasıyla naḳḳāş elindedür bu ḥikmet-i celīleye mebnī esbāba ta'alluḳ iden kāffe-yi vuḳū'āt ve ḥādīsāt ve maşnū'āt cenāb-ı müsebibülesbāba müstenid olub mücerred esbāba nazar ve irtibāḡ salīb ḥuzūr-ı ḳalb olmaḳla beraber bir nev' şirkden ḡayr-ı ḥālīdür. Faḳaḡ

esbābı dāniş ile beraber kat'ı izāfāt ile müsebbibe irtibātda huzūr-ı cinān tevḥīd-i ḥaḳīkī vardır.

58

Dest nī tā dest cunbāned bedef

Nutḳ nī tā dem zened ezzarr u nef

Medlül-ı Beyt

Hiçbir şāhib-ı dest yokdur tā ki def'-i ma'zarrat için el oynada hiçbir nutḳ yokdur đarr u nef' de dem urā. Ya'nī insān 'ācizdür bir mekrūhı def' için oynadacağı el te'sīr-i İlähīye muḳārin olmaz ise def'-i mekrūh idemez cümle ḥalk dest-i ḳudretdedür ve ḥaḳīkatde đarr u nāfi'-i Ḥudādur nutḳ-ı insān daḫı te'sīr-i Ḥaḳḳ ile müfīddür zīrā nutḳ u tekellüm inṭāḳ Rabbānī iledür ḥāşılı semm' ü başar batş u nutḳ-ı beşerden zuhūr ider ise de te'sīr ve iḳdār-ı İlähīye müsteniddür.

59

Tu ziḲur'ān bāz ḥ'ān tefsīr-i beyt

Guft İzed mā rameyte iz rameyt

Me'al-i Beyt

(48) Ey ṭālib-i ma'rifet bundan evvelki beytūn tefsīrini Ḳur'ān-ı kerīmden okuyub bilmiş ol ki Cenāb-ı Ḥaḳḳ resūl-ı müctebāsı Ḥazret-i Muḥammed 'aleyhisşalavātü vesselāma ḥabībüm Bedr ü Ḥuneyn gazālarında a'dāya remy ittidigūn vaḳitde sen remy itmedūn velāḳin Rabbiñ remy itdi. Ya'nī zāhirde senden şādır oldu teşāḫḫuş sende idi lakin benüm hüvviyetimle ve te'sīr ü taḳdīrimle te'sīr ü nüfūz buldı buyurmuşdur. İmdi insān bu fermān-ı İlähīye göre remy iden Ḥaḳḳdur didiginde şādık olduğu gibi remy iden resūlullāhdur dimesi daḫı şādık ve şavābdur zīrā ef'al-i beşerde mü'eşşir-i ḥaḳīkī Ḥudādur şu ḳadar ki 'abduñ fi'iliyle zuhūr idiyor işte zāhirbīn olan vasıtaya nazar ider ve ḥaḳīkatbīn olan mü'eşşir ve muḫrike im'ān eyler.

Ger biperrānīm tīr ān nī zimāst

Mā kemān u tīr endāzeş Hudāst

Ma'nā-yı Beyt

Eger biz oğ endāht itsek o bizden degildür biz kemān gibiyüz (49) tīrendāzı Hudādur. Ya'nī 'abd kemān ve yāy gibi bir ālet meşābesindedür meselā oğ atmağda ve şānāyi'-i sā'irede beşer ālet hükmindedür muḥrik ve şāni'-i ḥaḳīkī ve mü'eşşir-i aşlī Hudādur. Vāqı'ā her umūrda sebebe daḥı 'atf inzār ve 'itibār olunur lākin cemī'-i eşyāda te'sīr Cenāb-ı Ḥaḳḳdandır ve 'abdūñ kesb ü ihtiyārı sebebiyle fi'li ḥayr ise ecr ü şevāb ile mu'āmele ve şerr ise cezā vü 'ikāb ile mu'āheze olinacağı bireyb ve gümāndur. Şāriḥ-i müşārünileyh diyor ki bu beytde ḳalbe ve ḳalbūñ teveccühüne işāret vardır zīrā ḳalb teveccühe āletdür himmet-i teveccühi oğ endāhtı gibidür ve mü'eşşir-i ḥaḳīkī Cenāb-ı Ḥaḳḳdur.

Ḥiss-i dünyā nerdubān-ı ĩn cihān

Ḥiss-i dīnī nerdubān-ı āsmān

Medlül-ı Beyt

Ḥiss-i dünyā bu cihānuñ nerdubānidur ḥiss-i dīnī āsmānuñ nerdubānidur “Ya'nī idrak-i şūrī ve zāhirī maḳşad-ı dünyāya vesīle-yi vusūldür ḥiss-i dīnī ve ma'nevī ise maḳşad-ı āsmānī ve lāhūtī ḥuşūlına vesīledür ki ma'ārif-i İlähiyedür gerek ḥiss-i zāhirī ve gerek idrak-i bātınī şihḥat ü selameti ḥā'iz olmadıkça maḳşada vuşul müyesser (50) olamayacağından ve maḳşūda vech tevessülde 'aciz ve cehl derkār olduğundan Ḥazret-i Mevlānā ḳaddese sırrahul'alā insān için ıslāḥ-ı vücūd ve iktisāb-ı kuvvet ve taḥşīl-i kemāl ve ma'rifet yolına ta'rīfen beyt-i ātiye irād buyuruyor.

Şihhat in his bicüyid eztabib**Şihhat an his bicüyid ezhabib****Ma'nā-yı Beyt**

Bu hiss-i dünyānuñ şihhati tabibden taleb ve taħarrī idiñiz o hiss-i dīniñ şihhatini habibden arayıñız. Ya'nī hiss-i dünyā ki vücūd-ı insānuñ şihhat ve selāmetiyle olur ve bu şihhat ve selameti 'inde'l-icāb tabib-i cismāniyyeden aramak lazım gelir zīrā tabib-i hāzık cismānī tedāvī ile biiznihi ta'ālā şihhat ü 'āfiyet vücūda ve i'tidāl-i tab' ve mezāca ve Selāmet-i kuvvā-yı zāhireye sebep olur. Ve hiss-i dīniñ selāmet kuvvā-yı zāhir ile berāber şalāh-ı kuvvā-yı bātına ile huşul bulur bu huşuşi habib-i İlāhī hakīm-i Rabbānī olan tabib-i rūhāniden taleb ve taħarrī iktizā ider zīrā müdāvāt-ı mā'neviyye ve tarikat-ı rūhāniyye ile tehziib-i ahlāk ve taşfiye-yi kalb hāşıl ve ol vechle kuvvā-yı bātına ve rūhāniyye mertebe-yi şalāh ve selāmete vāşıl olur şārih-i müşārünileyhūñ (51) bu beyt-i Meşnevī şerhi mundericātından mülāhhaşen beyān olunur ki habib esāsen Cenāb-ı Hudādur ve tebe'an faħr-i 'ālem şallallāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimizdür ve şeref-i izāfetle vereşeyi risāletpenāhileri olan evliyā-yı kirām ile 'ulemā-yı 'āmilin ve kümmelinden herbirine bilverāşih habib itlak olunur ve rütbe-yi kemāl-i insānuñ cāmi'iyeti vardur ki zāhir ve bātin esrārına mażhar ve 'ulviyāt ve süfliyāt kendisine müsaħħardur ve tabib ve habibūñ keşreti raħmetdür ve 'ulemā-yı zāhir tabib-i cismānī gibi dīnūñ zāhirine hidmet iderler ve 'ulemā-yı bātin hażerātınuñ mādđi ve ma'nevī zāhiri ve bātını hidemāt ve himemāti eħādīş-i kudsiyye ve āşār-ı nebeviyye ile şābitdür ve kütüb-i İslāmiyyede bu bahş mütē'allik beyānāt ve izāhāt mundericdür.

Nūr-ı her du çeşm ne'tvān fark kerd

Çunki dernüreş nazar endāht merd

Me'al-i Beyt

İnsān nūr-ı du çeşminden nazar endāht itdikde her iki çeşminüñ nūrını fark itmek iktidārına imkân yoqdur. Ya'nî zāhirde iki gözün her birine Cenāb-ı Hakk nūr-ı başa virmişdür lākin haqīkatde her iki çeşm başka başka rü'yet itmeyüb 'ayn-i müşāhede ile mecbūldur ki bir görür nefsülemrde iki gözün (52) nūrı nūr-ı vāhiddür erbāb-ı haqīkat nazarlarında iki çeşmün nūrı vahdet ile muttaşifdur şāriḥ-i Meşnevî şāhib-i Rūḥūlbeyān bu beytün şerḥinde bunda remz vardur ki dünyā ve āhiret şüretā muhtelifler ve ma'nen mütteḥidlerdür leyl ü nehār gibi. Pes mükāşif 'inde dünyāda āhirete nazar olunur şol göz ile şāğ gözün mütē'alliğine iltifāt olındığı gibi ve dimişlerdir ki dünyā Mişāl-i 'uqbā ve mezra'a-yı āhiretdür pes ehlullāh dünyāda cennetdedür lākin 'aql-ı kâşır ile idrāki mümkün degildür belki mükāşefe-yi şāḥīḥaya mevķūfdur diyor.

Deh çerāğ er ḥāzır āyed dermekān

Her yekī bāşed beşüret ğayr-ı ān

Medlül-ı Beyt

Eger on 'aded çerāğ bir mekānda ḥāzır gelmiş olsa her biri şüretde o bir digerün ğayridür. Ya'nî meşelā on 'aded mūm bir odada yaqılsa vücūd-ı zāhirīleriyle herbiri başka başkadur eşkāl ü 'adedlerine nazaran ṭabī'ī mütē'adid ve ğayr-ı mütteḥid müşāhede olunur.

Farq ne'tvān kerd nūr-ı her yekī

Çun benüres rüy āri bîşekī

Mefhüm-ı Beyt

(53) Ol on 'aded çerāguñ nūrına ol vaqt ki yüzini getirirsın bîşekk herbirinüñ nūrını farq iktidārı olmaz. Ya'nī cümlesinüñ nūrı nazar-ı başırde yek nūr görünür Rūhūlbeyān şāhibi şāriḥ-i Meşnevī 'aleyhi rahmetülbārīnün bu beyt şerḫi mūndericātınun hūlāşası cümle hüvviyāt hüvviyet- i İlahiyyede dāhil ve 'umūm-ı envār nūr-ı İlahīde müstetirdür zīrā Qur'an-ı Kerīmde Allāh Te'ālā semavāt ve arzuñ nūridur buyurılıyır insāna yalnız başar-ı zāhirī kifāyet itmez belki 'ayn-ı başiret de lāzımdur tā ki başarla maḥsūsātı iḥsās u başiretle ḥāqāyıkı idrāk eyleye diyör.

Ger tū şad sīb u şad ābī bu'şmuri

Şad nemāned yek şeved çun bu'fşuri

Me'al-i Beyt

Eger sen yüz 'aded elma ve ayvayı⁴³ şümār ve ta'dād idüb bunları çünki ta'aşşır ya'nī şıkasın bir mādde olur da yüz 'aded qalmaz. Keşret-i 'adediyye ve 'itibāriyye meşhūd olmayub mefkūd olur.

Ānçi şirīnest ū şud nārdāng

V'ān ki pūsīdest ne'bved ğayr-ı bāng

Medlül-ı Beyt

(54) Ol meyve ki şirīndür o nārdāng oldı ve ol ki çürümüşdür bāngdan ğayrı olmadı. Ya'nī ol elmaya āyva ki sağlam ve tatlıdur nārdang şurūbı yapılarak intifa' olunur ve o meyve ki çürümüş ve acımış olmaqla berāber içi kof olmuş ve urduqca ondan bāng ve şadādan⁴⁴ ğayrı bir ḥāl qalmamış olur aşlā intifa' olunmaz hakezā ervāḥ-ı tayyibe aşḥābı daḫı şirīn meyveler gibidür ki zevq-ı ma'rifet ve ḥāqīqati

⁴³ Bu kelime metinde eksiktir. "Hata ve Savab" cetvelinden hareketle metin içerisine eklenmiştir.

⁴⁴ Bu kelime metinde "صداددن" şeklinde yazılmıştır.

muhtevîdür ervâh-ı habîse ise çürümüş meyvelere beñzer ki merâret-i cehl ü gafleti hâvî olub dârr ismine mazhardur şârih-i müşârünileyh diyor ki işte kâffe-yi mahlûkâtda tecelliyât-i mütehâlife ve mazhariyyet-i esmâ-yı müteķâbile icâbâtınca tefâvüte nazâr ve te'sîrât-i mütehâlifeyi müşâhede iderek bir şeyden infi'âl itmemeli ve zât u şifâtda olan tehâlûf ve te'sîri mebde'-i evvelden bilmelidür ki huzûr u cidal ol vechle im'ân u keşf ü îķân üzerine hâşıl olur.

68

İn cesed hâne-y hâsed âmed bidân

Ezhâsed âlûde bâşed hânedân

Me'al-i Beyt

(55) Ey tâlîb-i ma'rifet ma'lûm ola ki bu cesed-i beşer hâne-yi cesed geldi cesedden ise hânedân-ı cesed âlûde olur. Ya'nî cesedüñ şerri ile hânedân-ı kuvvâ-yı bâtına ve zâhire bulaşık olarak fesâda varur çünkü cesedüñ müştamil olduğı nefis-i emmâre beyt-i şürûr ve ma'den-i fişk u fücûr olduğından bil'alâķa a'zâ ve kuvvâya sū'-i te'sîr idüb telvîit ider felihâzâ hâne-yi cesedden nefis-i emmârenüñ tevâbi'inden bulunan şıfat habîse-yi hâsedüñ izâlesine sa'y-i belîğ olınmalıdır ki hânedân-ı cesed olan kuvvâ-yı bâtına ve zâhire nâ'il-i selâmet olsun bu da hıfz u ma'rifet merhâmet-i İlâhiyyeye ilticâ ile olur hattâ Hâzret-i Mevlânâ müzekkî-yi hâķîķi olan Hâzret-i Feyyâzuñ bu huşûdaki luţf u kerem-i şamedâniyyesini beyt-i âtî ile beyân ve tenbîh buyurıyor.

Ger cesed hâne hased bāşed velik

Ān cesedrā pāk kerd Allāh nīk⁴⁵

Ma'nā-yı Beyt

Eger cesed hâne-yi hased olursa ol cesedi Allāh Te'ālā (56) güzel pāk ider. Ya'nī Cenāb-ı muṭahhar-ı ḥaḳīkī ḥazretlerinüñ irade-yi İlähiyesi ḳullarınüñ niyyet-i ḥālīşe ve da'vet-i mütezarri'âne üzerine ta'alluḳ iderler cesed ve ḳalblerini şıfat-ı zemīme-yi ḥasedden taḥīr ve pāk ḳılar ihtār olunur ki ḥased vesā'ir şafāt ḡayr-ı marazīyeden herbiri ḡubāruñ āyīne şavfetine ḥā'il oldığı gibi ḳalb-i insānuñ şavfetine ḥā'il olub ne'üzubillāh Te'ālā ḳalbün ḳararmasına bā'ış olur zerre ḳadar bile olsa insān ḳalbinüñ pāsını taşfiye için Cenāb-ı Feyyāzdan nūr-ı tecellīye ve 'afv u maḡfirete nā'iliyyet zımnında bezl-i mesā'ī-yi 'ubūdiyyetkārāne itmelidir.

Hāk şev merdān-ı Hākrā zir-i pā

Hāk berser kun ḥasedrā hemçu mā

Me'al-i Beyt

Merdān-ı Hāḳkuñ ayağı altında ḥāk ol ḥasedden başına ḥāk döküb şū gibi ol ya'nī ehlullāhuñ ḥāk-i pāyı olarak kemāl-ı tevāzu've teslimiyyet ile iktisāb-ı feyż idüb ḥulūs ve şafvet-ı ḳalb ile ḥased vesā'ir rezā'il-i nefsanīyyeyi üzerine toprak dökerek defn ü maḥv it ve su gibi pāk ve şāfī ve nār ve ḡubār-ı ḥasedi muṭaffā ve muşaffā ol ihtār olunur ki 'anāşır-ı erba'adan i'tibār (57) olınan ḥāk ve āb-ı şerefi ve nār ve hevā zilleti ḥā'iz olub ādem şafīyullāhu şalavatullāhi 'alā nebīyyinā ve 'aleyh ḥāk u ābdan yār edildiği cihetle tevāzu' ile 'ulüvv-i menzilete nā'il oldı ve şeytān 'aleyhi *māyesteḥakk*⁴⁶ āteş ü hevādan maḥlūḳ olduğundan kibr ü ḥasedi cihetinden zillate giriftār oldı.

⁴⁵ Bu beyit Mehmet Özdemir'in Şifāyī şerhinde “Ger cesed hâne-y ḥased āmed bidān/ Ān cesedrā pāk kerd Allāh hān” şeklindedir (Özdemir, 2016a: s. 158).

⁴⁶“Hak ettiği şey.” anlamında Arapça bir ifade.

Şukr kun mer şākīrānrā bende bāş

Piş-i iŝān murde ŧev pāyende bāş

Mefād-ı Beyt

Şukr ile şākirine de bende ol bir ħayŧiyyetle ki ānlaruñ nazargāhlarında mürde ve bu meslekde sābit ve pāyende ol ya'nī 'aleliṭlāk ni'am-ı İlähiye şukr ile berāber envā'-i şükreden olduğı cihetle ħaḳīḳatde ehl-i kemāl olan şākirine terk-i i'tirāz iderek ħidmet ü teslimiyyet ehl-i ol zīrā onlar mezāhir-i envār-ı füyüzāt-ı İlähiyye olduğlarından hemişe şükran-ı ni'metde ve her ħāl ü ef'āle ṭarīḳ-i müstaḳīmde bulunurlar o meşelde ħavāşş-ı 'ibāduñ minindillāhi Te'ālā vücūdları ni'am-ı celīle-yi şamedāniyyeden olmağla meḫāsin-i aḫlāḳı kendilerinden iktisāb itmeliğür ki ħasbülbeşeriyye nefis-i emmāre tevābi'inden olan ħased vesā'ir aḫlāḳ-ı zemīme var ise biiznilMevlā sāyede zā'il olsun.

Mī rehend ervāḫ her ŧeb z'in ḳafes

Fāriġān nī ḫākim ü maḫkūm-ı kes

Ma'nā-yı Beyt

(58) Her gice rūḫlar bu ḳafesden ḳurtulurlar ebdāndan fariġler olub ne kimsenüñ ḫākimi ne de maḫkūmı olurlar. Ya'nī rūḫ-ı laṭīfüñ beden-i keşīfe ta'alluḳı gūyā bir ḳuşuñ ḳafesde bulunması gibidiđür ki ḳafes ḳuşuñ ṭareyānına ḫā'il olduđı mişillü rūḫuñ daḫı bedene ta'alluḳı cihetle istediđi anda seyerānına beden ḳafesi ḫā'ildiđür faḳaṭ ḳuş ḳafesden āzād olınınca cevvi-i hevāda uçduđı ve ḳafesle ülfeti var ise yine ḳafesine duḫūl itdiđi gice ḫālet-i menāmda rūḫ daḫı bāizn-i Rabbānī beden ḳafesinden 'ālem-i 'ulviye seyerān iderek ḳayd u tedbīrden ḫākimiiyyet ve maḫkūmiyyetden āzāde olur ve yine bāizn-i Ḥaḳḳ bedene intikāl ve ta'alluḳ idince ḳayd u tedbīr şıḳletine dūḫār olur Rūḫūlbeyān şāḫibi şāriḫ-i Meşnevī bu beyt-i laṭīfde Allāh Te'ālā ḫazretleri gice uyuduđuñızda ervāḫıñızı ḳabz ider gündüz kesb

itdigiñizi bilir şoñrā sizi gündüze ba’s u iķāz eyler ki ecl-i müsemmə kazā olma ma’nāsına olan āyet-i kerīmeye işāret vardur diyor.

73

Nī ğam u endiše-yi sūd u ziyān

Nī hayāl-i in fulān u ān fulān

Medlül-ı Beyt

(59) Beyt-i sâbıkda beyān olındığı üzere ervāh-ı abdān kafeslerinden fariğler olunca ne ğam ve ne de sūd u ziyān endişesi ve ne de bu fulān ve o fulānuñ hayāli kalır. Zīrā insānuñ taşavvurāt u hayālāt ile ibtilāsı rūhuñ cesede ta’alluķı sebebiyledür. Amā rūhuñ beyt-i sâbık şerhinde mezkūr oldığı vechle ‘alāka-yı bedniyeden ferāğıyla izāfāt ve kıyūd ve tedābīr-i zāhire ve māddiyyeden āzāde olacağı tabī’idür.

74

Hāl-i ‘ārif in buved bih’āb hem

Guft İzed hüm ruķūdun zīn merem

Me’al-i Beyt

Hāl-i ‘ārif bih’āb dağı böyle olur. Allāh Te’ālā “*Hüm ruķūdun*”⁴⁷ buyurdu bundan ürkme. Ya’nī nās hālet-i nevmde ğam ve endişeden āzāde olub ‘ārif-i billāh olan evliyā-yı kirām ise hāl-i yaķazada dağı öyledür ve Cenāb-ı Hāķķ aşhāb-ı kehf haķķında habībüm sen (60) onları gözleri açık oldığından dolayı uyanıķlar zann idersin hālbuki rāķid ve nā’imlerdür eger gidüb nazār iderek maţla’ olsa idüñ dönüb havfla ‘avdet ider idüñ buyurdu. Dimek olur ki aşhāb-ı kehfüñ gözleri açık göründiği ve onlar bihikmetihi Te’ālā muvaķķaten nā’imler oldukları cihetle hāl-i yaķazada rāķid ve nā’im gibi olmaķ ve taşavvūr u hayālden kırtulmaķ huşuşunda tezād var

⁴⁷ “Onlar yatmakta idi.” ayetinin tamamı şu şekildedir: “Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.” (DİB Kur’an-ı Kerim Meali, 2016: ayet 18:18)

diyerek inkāra şapma zīrā ehlullāh dahı hāl-i yakāzada nefis u hevā ve mülāhaza-i māsivādan bifeyzihi Te‘ālā fāriğ olmuşlardur.

75

Hufte ezahvāl-i dunyā rüz u şeb

Çun kalem derpençe-yi taqlīb-i Rab

Mefād-ı Beyt

Beyt-i anifülbeyānda mezkūr ‘ārif-i billah rüz u şeb ahvāl-i dünyādan uyumuşdur ki kalem gibi pençe-yi taqlīb-i İlahīdedür. Ya‘nī ehlullāh bu dünyānuñ ahvālinden hābda gibi gözlerini alāyış ve māsivādan şarf iderler ve kalb-i münevverleri kalem gibi Cenāb-ı müdebbir-i haqīqinüñ yedd-i taqlīb ü dest kudretindedür keyfe māyeşā taqlib buyurır.

76

Çun ki nūr-ı şubhdem ser berzened

Kerkes-i zerrīn-i gerdün per zened

Mefād-ı Beyt

(61) Vaqtāki nūr vaqt-i şubh bāş gösterür ve gerdünüñ āltün renk olan güneşi kerkes kuşu gibi kanād urur. İşbu beytün cevābı beyt-i ātīdür. Kerkes nesr denilen çok mu‘ammer cesīm bir kuş olub arz-ı hicāzuñ cibālinde bulunur “Yā ibn Ādem ‘aşq-ı māşi’yyet *feinnehülmevt mülekküm*⁴⁸ yolında şayha idermiş bu huşuş ba‘zı şurūhda muharrir bulunmuşdur.

⁴⁸ “Ne kadar yaşarsan yaşa ölümle karşılaşacaksın.” anlamındaki Arapça ifadeyle Kur’an-ı Kerim’de geçen iki ayete atıfta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi: “De ki: "Sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır. Sonra gaybı da, görünen âlemi de bilen Allah'a döndürüleceksiniz de, o size yapmakta olduklarınızı haber verecektir." (DİB Kur’an-ı Kerim Meali, 2016: ayet 62:8) diğeri ise: “Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.” (DİB Kur’an-ı Kerim Meali, 2016: ayet 29:57) şeklindedir.

Fālīku'1-işbāh İsrāfilvār**Cumlerā derşüret āred ān diyar****Medlül-1 Beyt**

Fālīkulişbāh olan Allāh Te'ālā İsrāfil 'aleyhi's-selām vārī cümle ervāhı ol diyārdan şürete getirür. Ya'nī şabāh nūrını gicenüñ karanlığından ayırub cihānı tenvīr iden Cenāb-ı Hakk giceleri ebdāndan ayırdığı rühları 'ālem-i melekūtdan bu 'ālem-i şüret ve melege i'āde iderek zevilervāhı ikāz ider.

Her ki bīdārest ü derh'ābter**Hest bīdāriş ezh'ābiş beter****Mefhüm-1 Beyt**

(62) Her kimse ki bīdārdur o ziyāde uykuşadur anuñ uyanıklığı onuñ uykusundan bedterdür. Ya'nī dünyāperest olan nevm-i gāfletde olacağından anuñ uyanıklığı uykusundan bedterdür. Zīrā yalnız meyl-i dünyā ü ittbā'-ı hevā ile gāfleti tezāyüd ider. Bu hāl mücerred dünyāya haşr-ı efkār iden kimsede mutaşavver olub ve illā ehl-i gāflet olmayub 'uqūl-ı kāmile aşhābı ile evliyā-yı kirām için menām u yağaza birdür maqşūd ve maqbūl olan gāfletden bīdār olmağdur ki hem 'ubūdiyyet ve 'ibādet ve hem de sa'y u gayret ve istiḥşāl-i ma'īşet ve bıkadarilistiā'a ebnā'-ı cinsine cemi'yyet-i beşeriyeye ibrāz-ı menfa'at ider.

Çun beHakk bīdār nebved cān-ı mā**Hest bīdārī çu derbend ān-ı mā****Ma'nā-yı Beyt**

Çünkü bizim cānımız Hakk ile bīdār olmaya uyanıklık bizim derbendlerimiz gibidür. Ya'nī h'āb-ı gāfletten uyanub rühımız (63) mülāhaza-i rubūbiyyet ve 'ibādet ve 'ubūdiyyet ile me'lūf olmadığı şüretde öyle bīdārлық derbendler gibi bize hā'ıldür. Tefekkür-i āşār-ı kudret-i Rabbāniyye ve teşekkür-i ni'am vālā-yı İlahiye tariķine sedd ü Hakk ile ifā-yı vecā'ib-i 'ubūdiyyete māni'dur.

Bişnev ezahbār-ı ān şadr-ı şudūr

Lā şalāte temmet illā bilhuzūr⁴⁹

Ma'nā-yı Beyt

Diñle ol şadr-ı şudūr aşfiyā sultān-ı enbiyā ü fahrürresul MuḥammedülMuştafā şalavatüllāhu Te'ālā 'alā beninā ü 'aleyhim ḥazretlerinüñ aḥbār eḥādīs-i şaḥīha-yı seniyyelerinden ki maẓmūn-ı celīli namāz tamām olmaz illa ḥuzūr-ı ḳalb ile tamam olur buyurulmuşdur.⁵⁰ Şāḥib-i Meşnevī Celāleddīn Rūmī ḳāddese sırrahüssāmī ḥazretleri ḥadīs-i şaḥīḥ-i nebevīden naql-i ma'nā ve iḳtibās ḳabīlinden olarak mışrā'-ı şāniyi bir vech-i muḥarrer īrād ve namāzuñ 'umde-yi aḥkām-ı İslāmiyye oldığı cihetle şānında vucūb-ı i'tināya ve ḥuzūr-ı ḳalb ile ifāya tenbīh ve irşād ider ḥuzūr-ı ḳalbden murād ḥuzūr ma'arrabb olub bu da namāzda māsivādan ḳalbi ferāḡa şarf-ı himmetle mümkündür faḳaḫ müşküldür ve ḥuzūr-ı ḳalbe melābis olmıyan namāz nāḳış ve ḳuşurlu olacağını ve ḥuzūr-ı ḳalbün mertebe-yi a'lāsı Ḥaḳk Te'ālā ḥazretlerini keenne rū'yet ider gibi ve mertebe-yi mu'tedilesi (64) Rabbiñ seni elbette görür i'tikādıyla 'ibādet itmek oldığı tefsīr-i Rūḥūlbeyāñ şāḥibi şāriḥ-i Meşnevī 'aleyhi raḫmetülbārī beyān idiyor ve ḥuzūr-ı ḳalb için ḥavātırı def ile ḳalbi taḫliye lāzımdur ve tilāvet-i Ḳur'ān-ı 'azīmüşşān vesā'ir evrād u ezḳār daḫı namāz gibidür ḥuzūr-ı dil icāb ider diyor. *Sübḫāneke mā 'abednāke Ḥaḳka 'ibādetike yā Ma'būd nevvir ḳulūbenā bilhuzūr yā ḡufā rüyā mescūd*⁵¹

⁴⁹ “Namaz, ancak kalp huzuruyla tamam olur.” anlamında Arapça bir ifade. Detaylı bilgi için bk. <https://www.mollacami.net/soru-ve-cevaplar-80.html> Son erişim: (10.05.2019)

⁵⁰ Bu beyitler ilgili Tahirü'l-Mevlevi'nin şerhinde şöyle bir açıklama yapılmıştır: “Namaz ancak kalp huzuru ile olur.” (Tahirü'l-Mevlevi, *Şerh-i Mesnevî*, C.1, s. 258).

⁵¹ “Ey ibadet edilen sana hakkıyla ibadet edemedik, huzurun(yani Allah'ın) nuruyla kalplerimizi nurlandır.” anlamında Arapça bir ifade.

Tā ileyhi teş'ad atyābu'l-kelim

Şā'idēn minnā ilāḥayṣu 'alim

Medlül-1 Beyt

Namāz ḥuzūr-ı kalbe mukārin olmalıdır. Tā ki atyāb-ı kelim ya'nī kelimāt-ı tayyibe ve 'ibādāt u ezkār-ı maḳbūle-yi 'acizāne biz kullarından bargāh-ı eḥādiyyete şu'ūd ide öyle bargāh-ı eḥādiyyet ki Cenāb-ı feyyāz-ı muṭlak ḥazretleri 'alīmdür.

Tertakī enfāsinā bilmutteḳā

Muthāfen minnā ilādāri'l-beḳā

Me'al-i Beyt

Biz kullarından ittiḳā ile ithāf ve ihdā olındığı ḥalde enfās-ı (65) 'abīdānemiz 'ālem-i lāhūta dār-ı beḳāya ḳadar irttiḳā ider. Ya'nī bifazlihi ve keremihi Te'ālā sezāvār-ı luṭf u ḳabūl-i İlāhī olur.

Şumme te'tinā mukāfātu'l-maḳāl

Žı'fu zāke raḥmeten minZilcelāl

Mefād-1 Beyt

Biz kullarına a'māl-i şāliḩe ile maḳālāt-ı tayyibemizūñ şu'ūdundan şoñrā mukāfātu Zülcelāl olan feyyāz-ı kerimūñ luṭf u merḩametiyle iki ḳat olarak gelir.

Şumme yulcinā ilāemsāliḩā

Key yenāle'l-'abdi mimmā nāliḩā

Me'al-i Beyt

Cenāb-ı feyyāz-ı kerimūñ iki ḳat mukāfātından şoñrā da bizi o kelimāt-ı tayyibenūñ emsaline ilcā buyurır ki kulları nā'il oldıkları mukāfāta müteväliyen nā'il olalar. Ya'nī Allāh Te'ālā ḥazretleri ḳulīnuñ 'ibādāt u ezkārına mukāfāt-ı muzā'afa

luṭf u iḥsān buyurmakla berāber kendüsünde zuḥūr iden şevḳ u feyz-i rūḥānī üzerine de kelimāt-ı ṭayyibe ve a‘māl-i ḥaseneye hemişe muvaffaḳ buyurub mücāhedesiz ve mükāfatsız bırakmaz.

85

Hākezā ta‘ruc u tenzil dā’imā

Zā felāzillet ‘aleyhi kā’imā

Mazmūn-ı Beyt

(66) Ebyāt-ı ānifede beyān olındığı gibi kelimāt-ı ṭayyibe dā’imā o dergāh-ı ḳabūle ‘urūc u mükāfātı faẓl u kerem-i İllāhī ile nüzul ider. Felihazā sende vecībe-yi ‘ubūdiyyeti ifāya ḳā’im olduḡuñ ḫālide zā’il ü tārik olmaduñ. Ya’nī zevḳ-ı rūḥānī ve şevḳ u şafā-yı vicdānī ile füyūzāt-ı İllāhiyye envārından istifāza için ‘ibādāt u kelimāt-ı ṭayyibātı i‘tiyād u elṭāf mükāfat-ı sübhāniyyeden hemişe istimdād idersin.

86

Pes sipās ūrā ki mārā dercihān

Kerd peydā ezpes-i pişīniyān⁵²

Ma’nā-yı Beyt

İmdi şükr o ḫallāḳ-ı Zülcelāle ki biz ḳullarını bu cihāna dahā evvel gelenleruñ zamānından şoñrā ḫāḳ u peydā ḳıldı. Ḥāzret-i nāzım-ı kitāb-ı Meşnevī bu beytle faḫr-i kā’ināt ‘aleyh efḫalüttaḫiyyāt efendimüz ḫāzretlerinüñ bi‘šet ü risālet-i seniyyelerine ḳadar gelen ümem-i (67) sālifeden şoñrā ümmet-i mes‘ūde-yi ḫātemül enbiyā olarak ḫāḳ olındığımız ni‘met-i cihān ḳıymetine ‘umūm-ı ümmet-i İslāmiyye tarafından bargāh-ı eḫādiyyete ‘arz-ı şükrān idiyor. Allāh derrāhu.

⁵² Bu kelime metinde “پیشنیان” şeklinde yazılmıştır. Fakat beyitte kullanılan kalıbın da uygunluğu açısından bu kelime Derya Örs ve Hicabi Kırılgaç’ın hazırladığı *Mesnevî-i Manevî* adlı eserde kullanılan şekliyle çalışmamızda kullanılmıştır (Derya Örs ve Hicabi Kırılgaç, 2015).

Tā şenīdīm ān siyāsethā-yı Hakk

Ber kurūn-ı māzīye ender sebak

Mefād-ı Beyt

Tā ki Cenāb-ı Hakkıñ kurūn-ı māzīye üzerine sebak iden siyāsetlerini işitdik. Ya'nī ümem-i sālifeden 'Ād ve Lūt ve Şemūd ve Nūh aqvāmı 'adem-i 'itā'atleriyle zulm ve 'işyānları üzerine müsteħak oldukları mucāzāt-ı dünyevīyeyi āyāt-ı beyyināt ile hāzret-i Resūl āhīrū'z-zamān efendimüzden işidüb 'ibret aldık her cihetle hāmd ü şükr ve şenā iderüz.

Ummet-i merhūme zān rū h'ānd mān

Ān Resūl-i Hakk u şādık derbeyān

Mefhūm-ı Beyt

Āhīr zamān peygamber-i zīşānī ümmeti oldīgumuz ni'met-i celīlesi yüzinden ol Resūl-i Hakk u şādıkūlbeyān efendimüz hāzretleri ümmetine ümmet-i merhūme 'unvān-ı vācibüşşükrānı ile tavşif buyurdu. 'aleyhi efđalüşşalavāt vetteslimāt.

Ezberāy-ı hakk-ı şöhet sālhā

Bāz gū hālī ezān hoşhālhā

Me'al-ı Beyt

(68) Nice yıllar şöhet hakkıçün ol hoş hāllerden bir hāl aç söyle. Güyā cesed-i rūha hıtab idüb diyor ki bunca zamānlar şöhetimizün hakkına ri'āyeten ol hoş hāllerden bahş ile şafāyāb olalum. Bu maqāmda şöhet rūhuñ cesede olan mülāzemetidür ve hāl kalb üzerine vārid olan bir şeydür. Aşhāb-ı hāl anlardır ki a'māl-i şālīhalarınıñ envārı Cenāb-ı feyyāzuñ luţf u keremiyle rūhlarına te'şir ider de zevk u şafā-yı rūhānī ve neticede ma'rifet-i İlähī zühür ider.

Tā zemīn ü āsmān ḥandān şevēd

‘Aql u rūḥ u dīde şad çendān şevēd

Ma‘nā-yı Beyt

Tā ki zemīn u āsumān ḥandān u ‘aql u rūḥ u dīdeden her bir şeyde şad çendān ya‘nī terakķī ve şafāda kāt kāt ziyāde ḥandān ola. Ḥazret-i nāzım dīdeyi ve bilalāka cesedi ‘ālem-i vücūduñ taḥtı (69) olan arza ve rūḥı ‘ulvī olan semāya teşbīh idüb feyz ile istifā‘de vücūd-ı insāniyyenüñ a‘zam-ı erkānından olan dīdeyi daḥı idḥāl itdi. Zīrā berekāt-ı rūḥ a‘zāya sārī ve mü‘eşşirdür feyz-i bārān ile zemīn nümā ve kıvām buldıḡı Feyz kuvvet-i rūḥla cesed daḥı istifāde ider ve ‘aql u rūḥ ve başiret kuvvāy-ı bātınanuñ a‘zamı olub a‘māl-i şāliḥa üzerine zevķ-i rūḥānī ile cümlesi ve bitte’şīr çeşm ü cism-i insānī münevver ü müstefiz olur.

EzḤudā cüyīm tevfiķ-ı edeb

Bīedeb maḥrūm geşt ezluḡ-ı Rab

Me‘al-i Beyt

Allāh Te‘ālā ve teḡaddese ḥazretlerinden edebe muvaffaķıyyet ricā ideriz ki bīedeb maḥrūm-ı luḡ-ı Rab olur. Erbābına setīr olmadıḡı üzere ‘abd-ı dünyevī ve uhrevī umūrında şāḥib-i istiķlāl olmayub tedbīrinde muvaffaķķıyyeti Ḥudādan luḡ u ‘aḡadur felihezā Cenāb-ı feyyāz-ı muḡlaḡdan dü dest-i niyāz ve tazarru‘ı açmaḡla feyz u tevfiķ-i edeb dilemek gerekdür. Edeb-i umūr-ı müstaḡseneye ri‘āyetde ve umūr-ı müsteḡbaḡadan iḡtirāzda muvaffaķķıyyetdür ki şāḥibine edīb dinür. ‘Ulūm-ı edebiye şāḥibine daḥı edīb itlāķ olunur. Ta‘rifāt-i seyyidde (70) edeb envā‘-ı ḡatādan mābihiliḡtirāzı ma‘rifetden ‘ibāretdür ma‘nāsıyla ta‘rif olunıyor.

Ezedeb purnür geştet in felek

V'ezedeb ma'süm u pāk āmed melek

Mazmün-ı Beyt

Edeb yüzinden bu felek pür nür oldı ve yine edeb yüzinden melek ma'süm ve pāk oldı. Ba'zı şurūhda beyān olundığı üzere semā emr-i İlähiye inkıyād sebebiyle edeble muttaşif olub āfitāb u kamer ve kevākible münevver oldı ve melā'ikenüñ ma'sümiyyeti dağı bir manṭūk āyet-i celīle evāmir-i illāhiyye muṭava'at ve me'murun bihi icrā ile edeblerine menbīdür ve kulüb-ı 'ārifinüñ nür müşāhede ile münevver olması tā'āt u 'ibādāt ve evrād u ezkārdā muḥāfaẓa-yı edeb-i 'ubūdiyyet üzerine zuhūr ve taḥaqquḳ idecegine bu beytde işāret vardur. Kelām-ı kibārda *“māvaşlulvāşuluñ illā biledeb”*⁵³ vārid olmışdur.

Çist ta'zīm-i Hudā efrāşten

Ḥ'ıştenrā ḥ'ār u ḥākī dāşten

Me'al-i Beyt

Ḥallāḳ-ı müte'ālī ḥāzretlerine ta'zīmi yukarı ḳaldırmaḳ nedür dir (71) iseñ kul ḳısmı kendini ḥ'ār ve ḥākī ve mütevāzī' tutmaḳdur. Ya'nī ma'būd-ı ehl-i arz ve semā olan zāt-ı kibriyā ḥāzretlerine ḥaḳkıyla kemāl-i ta'zīm insān kemāl-i 'acziñi müdrük olub her ḥāl ve tavırda kibirden ictināb iderek tavāzu' ve maḥviyyetle olur.

Çist tevḥīd-i Hudā āmūḥten

Ḥ'ışten rā piş-i vāḥid sūḥten

Mefād-ı Beyt

Tevḥīd-i bārīyi öğrenmek nedür dir iseñ insān kendi vücūdını vācibülvücūd ḥāzretlerinüñ naẓar-ı Celīl-i İlähīsinde sūḥte itmekdür. Ya'nī fānī ve 'aciz bilmekdür.

⁵³ “Ulaşanlar sadece edep ile ulaştılar.” anlamında Arapça bir ifade.

Ve hemîşe nūr-ı muhîṭ-i ‘azamet-i İlähiyyeyi mülâhaza ve kalbini celâlet ve ‘ulviyyet-i Rabbâniyyeye huşû‘ ile tahtgâh eylemekdür.

95

Pîş-i hest-i ũ bibāyed nîst bŭd

Çîst hestî pîş-i ũ kŭr u kebŭd

Me’al-i Beyt

Vâcibŭlvücŭd ḥallâḳ-ı ma’bŭd ḥazretlerinüñ varlığı öñinde ‘abd yok olmak lâyiḳ olur ki ānuñ varlığı pîşinde varlık (72) körlük ve gök rengdür ya’nî zŭlmet ve siyâhlık gibidür. Varlığı ifnānuñ ma’nāsı şudur ki cism-i insāna ta’alluḳ iden rŭḥ münāsebetiyle bir varlık hudŭş ider. İşte maḥv u ifnā idilecek vücŭd budur. Yoksa vücŭd-ı ḥāricî ve cism-i ḥādişi degildür. Zirā ifnā idilecek vücŭd-ı mecāzî şāhibine o mertebe ifnāya vuşŭl için vücŭd-ı ḥāricîsi maṭiyyedür ki rıfḳ ile mu’āmele ve muḥāfazaya şāyāndur. Vāşıl vücŭd birdür. Nitekim güneşüñ ziyāsı güneşle ḳā’im olmuş ve güneşde fenā bulmuşdur. İmdi vücŭd aşluñ fer’ine başka vücŭd virmek asıldan maḥcŭbiyyetdür ki varlık aşḥābı nazardan maḥcŭb kör gibidür. Sırr u vaḥdet ānlara ḡayr-ı münkeşifdür.

96

Ādem-i ḥākî ziḤaḳ āmŭḥt ‘ilm

Tā beheftum āsmān efrŭḥt ‘ilm

Me’al-i Beyt

Ḥākî olan Ādem ‘aleyhi’s-selām ‘ilm-i şerîfi Cenāb-ı Ḥaḳḳdan telaḳḳî ve o sāye-yi pāyede heft āsumāna ‘ilm ḥāşıl itdi. Ḥazret-i Mevlānā ḳaddese sırrahul a’lā bu beyt-i laṭîf ile şeref-i ‘ilmüñ a’lā-yı rŭteb⁵⁴ olduğunu ve insānuñ ‘ilm-i şerîfe şarf-ı mesā’î itmesini ve sāye-yi ‘ilmde dŭnyā ve āḫireti ma’mŭr olacağını tenbîh ve tefhîm buyuruyor.

⁵⁴ Bu kelime metinde “رنب” şeklinde yazılmıştır. Anlam gereği açısından bu kelime çalışmamızda, “rŭtbe” kelimesinin çoğulu olan “rŭteb” şeklinde okunmuştur.

Ger beyān-ı ma'nevī kāfī şudī

Halk-ı 'ālem 'ātıl u bātıl budī

Mazmūn-ı Beyt

(73) Eger mücerred beyān-ı ma'nevī kāfī olmuş olaydı bu 'ālem-i cismānīnūñ halkı 'ātıl u bātıl olmağ lāzım gelirdi. Hāzret-i nāzım-ı Meşnevī bu beyt-i ḥakīmāne ile 'ālem-i rūḥānī ve cismānī muḳtezā-yı ḥikmet-i Rabbānī olduğundan yalnız ma'neviyyāta 'atf-ı nazar-ı i'tidāl u im'ān itmelidir ki ifrāt u tefrīt dünyā ve āḥiretce maḳbūl olamaz. İkisine de mu'tedilāne sa'y u ğayret vācibdür. Cemi'yyet-i medeniyyede ma'neviyyāt ve māddiyyāt ile 'ādilāne şarf-ı mesā'ī bā'ış-i intizām olur. Qazāyā-yı meşrū'a ve ma'ḳūlesine işrāret buyurıyor.

Şev ḳalīlu'n-nevmi mimmā yehca'ün

Bāş dereshār ezyestağfirün

Ma'nā-yı Beyt

Hāfifce nā'imlerden ḳalīlü'n-nevm olarak vaḳt-i eşḥārda (74) müstağfirīnden ol. Hāzret-i nāzım bu beyt-i bedī'i āyet-i celīleden iḳtābasen nazm idüb fillḥaḳīḳa ḥadd-i kifāyeden ziyāde ḥ'āb menfa'at baḥş itmeyüb belki muzır olacağına ve güneş toğmadan seḥer vaḳtinde uyanub ḥasbül'ubūdiyye istiğfār-ı dünyevī ve uḥrevī müstelzim-i mükāfat-ı Cenāb-ı ğaffār olduğına telmīḥ buyurıyor.

Ġayret-i Ḥaḳ bermeşel gendum buved

Kāh-ı ḥürmen ğayret-i merdum buved

Mefhūm-ı Beyt

Ġayret-i Alāh buğdāy mişāli oldı. Ḳulun ğayreti ise ḥarmandaki şamān mişālidür. Ya'nī ğidā cihetiyle İḥsān-ı İlāhī ve medār-ı ḥayāt-ı benī Ādemī olan ḥınta cihānda ne mertebe fā'ideli ve 'umūmī bir ni'met-i celīle ise şamān bunuñ yanında pek dūn ḳalır bir şeydür. İşte ğayret-i Ḥaḳḳ 'umūma insānuñ ğayreti fāideli bir

ni'met-i ulyā olup binnisbe 'ādī kalır 'abd tedbīr ider Cenāb-ı Hakk taqdīr eyler ve gayret ve mesā'ī beşer gayret-i Hakkā muḳārin ve müstenid olursa muvaffaḳḳıyyet ve selāmet şübhesizdür.

100

Aşl-ı gayrethā bidānīd ezlāh

Ān-ı halkān fer'-i Hakk bīştibāh

Me'al-i Beyt

(75) Gayretlerūñ aşlını ancak gayūr şifat-ı celīlesiyle muttaşif olan Cenāb-ı Hakkdan biliñiz cemī'-i ḫalāyīḳuñ gayretleri cüzzi'yāt ve teferru'āt ḳabīlinden oldıḡı bīştibāhdur. Ya'nī insānlar yalnız bir irāde-yi cüzi'yye şāhibi olub bu ise irāde-yi külliye-yi Rabbāniyyenūñ ḫūkm ü te'sīri altında 'āciz bilinüb 'uḳūl ve efkārı irādāt-i İlahiyyeye tevcīh itmelidir ki istifāde ve istifāza ile fevz u felāh u muvaffaḳḳıyyet müyesser ola.

101

Cumle 'ālem z'ān gayūr āmed ki Hakk

Burd dergayret berīn 'ālem sebaḳ

Mefād-ı Beyt

Cemī'-i 'ālem ancak o gayūrdan geldi. Hakk Te'ālā öyle bir gayūr-ı gālibdür ki gayretde bu 'āleme sebaḳ ve teḳaddüm itdi. Ya'nī insānlarūñ sa'y u gayretleri Cenāb-ı Hakkūñ ezeli ve ḳadīmī olarak gayretde teḳaddüm itmesinden teferru' itdi. Gayret-i insānuñ fütürsüz ḳalışması ve nefsine müte'allıḳ ve hemcinsine 'ā'id muzırrāt ve seyyi'ātdan viḳāyesi (76) ve ḫaḳḳını fuzūlī başḳāsınuñ āḫzine mümāna'at ve müdāfa'a itmesi ma'nālarına İzāḫ olunur.

102

Ū ḳi cānest ü cihan kālbed

Kālbed ezcān pezīred nīk ü bed

Me'al-ı Beyt

O Ḥallāḳ-ı gayūr-ı cān gibidür. Cihān ise ḳalıbdur ḫālbuki ḳalīb nīk ü bedi cāndan rūḫdan taḫşīl ve telāḳḳı ve ḳabūl ider. Ya'nī bu dūnyā ḳalīb gibidür. İçindeki

halkuñ mesā'ī ve ğayretleri kā'inātuñ cān u rūhı gibi olan hallāk-ı kādīm-i ğayūruñ ğayret-i Rabbāniyyesinden huşulpezir olur. Teferru'at kabılindendür bu beyt beyt-i sâbıkı temşil ve izâh ider.

103

İn heme guftım lık ender pesiç

Bī'ināyāt-ı Hudā hiçim hiç

Mefād-ı Beyt

Anları ki hep söyledik lākin dünyā ve 'uqbāca Hakk yolında tedārik levāzımda 'ināyāt-ı Hudā olmaz ise hiç olurız hiç. Ya'nī nuşh ve pend ile Hakk yolında sa'y ve ğayrete ve taşşil-i 'ilme dā'ir nice ma'ānī (77) ve uşul-ı ādāb-ı insānī beyān olındı lākin 'ināyāt ve tevfiķāt-i İlahiyye olmayınca zāhirdeki tedārikāt u teşebbüsāt hiç hükmindedür. 'Ināyāt u tevfiķāt-ı Rabbāniyye için ol evvelbeevvel hüsn-i i'tikād u tehziḅ-i ahlāk ile berāber enbā-yı cins ile hüsn-i imtizāc ve mu'aşeret ve te'āruf ve ittiḥād huşuşlarına ihtimām icāb ider ki 'ubūdiyyet ve insāniyyetüñ erkān-ı aşliyyesidür.

104

Ey Hudā ezfazl-ı tū ḥācet revā

Bātu yād-ı hiç kes nebved revā

Me'al-ı Beyt

Ey bīnazir ḡālik ma'būdumuz ancak senüñ fazl u keremüñle ḥācet revā olur. Merḥamet u kudret ve 'azametüñ yanında hiçbir kimseyi yād u zikr itmek revā degildir. Ya'nī Cenāb-ı Hakkā rabṭ-ı kulüb ile tevfiķāt-i İlahiyye tazarru' itmelidir. Tevhīd-i ḥaḳikī budur. Ḥattā Resūlullāh şallallahū Te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimizüñ rūḡāniyyet-i celīlesinden ve ma'ahazā 'ilm ü kemālāt ile vereşeyi risāletpenāhileründen isti'tāf ü istimdād olunur ki bu da bilvāsıta istirḥām yolında tevessülden 'ibāret ve yine esāsen Cenāb-ı kādīr-i muṭlak ḥāzretlerine rabṭ-ı kalb dīmek oldığı vāsıl-ı meretebe-yi bedāhetdür.

Çatre-yi dāniş ki başşidî zipiş

Muttaşıl gerdān bederyāhā-yı h'îş

Mazmūn-ı Beyt

(78) Ey 'alīm ü kerīm evvelceden başş u 'atā buyurdıguñ bir çatre 'ilmi zāt-ı pākinūñ bīnihāye deryālarına ittşāl-i ni'met-i celīlesiyle de mütene'im buyur. Ya'nī (78) 'ālem-i ervāhda *elestü biRabbiküm*⁵⁵ hıtab-ı müsteṭāb-ı celīlinde ve ba'dehu bu 'ālem-i vücūdda mevhibe-yi İlähiyen bulunan çatre-yi 'ilm ü idrāk ve ma'rifetimizi merḥamet ve 'ināyet-i şamedāniyyeñle muḥiṭ ve bīnihāye olan ebḥār-ı 'ilm-i şerīfine ittisal ni'metiyle de bu kullarını müstağrak ve mes'ūd buyur.

İn kadar irşād tu başşendeyi

Tā bedīn bes 'ayb-ı mā pūşideyi

Me'al-i Beyt

Yā 'alīm yā kerīm bu kadar irşād ki başş idicisin tā ki bu āna degīn nice 'aybımızı pūşide kıldıñ. Ya'nī bize imān u İslām ve bilmedigimizi ta'līm ü irşād ile in'ām buyurub ḥasbülbeşeriyye nefsi emmāre yüzinden hevā ve heves vesā'ir 'uyūbumızı kemāl-i merḥamet (79)ve mağfıret-i şamedāniyyeñle settār ve muḥallibilkulüb vellebşār olduğıñ kullarına 'azīm ni'met ve mūcib-i taḥdīş ve maḥmedetdür.

⁵⁵“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” anlamındaki ayetin tamamı şu şekildedir: “Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir.” (DİB Kur'an-ı Kerim Meali, 2016: ayet:7:172)

Çatre-yi 'ilmest ender cān-ı men

Vārehāneş ezhevā vezhāk-i ten

Mefhūm-ı Beyt

Ey deryā-yı 'ilm-i şerīfine nihāyet olmiyan ma'būd-ı erhāmım bu kılınıñ cān ve rūhumda ihsān buyurdıgıñ bir çatre 'ilmini hevā-yı nefsi emmāreden ve beden-i insānı hāk-i melālete dūçār ve maḥv u berbād ve ızrār iden şehevāt-ı nefsāniyyeden rehāyāb u selāmet ve maḥzūziyyetle bu 'abd-i 'ācizini dūnyevī ve uhrevī ḥasenāt itā ve in'āmıyla feyzyāb eyle.

Yā Ğiyāşe'l- mustağışın ihdinā

Lā iftiḥār bil'ulūmi velğınā

Ma'nā-yı Beyt

Ey istimdād idenlere luḥf u imdād iden İllāhül'ālemīn bizi ihsān buyurdıgıñ hidāyetde şābit kıl-ı 'ilm ile şervet ile iftiḥār olunmaz ancak hidāyetüñ mücib-i iftiḥār ve şükrandur.

Kullu şey'in mā ḥalāllāh bātılun

İnne fazlallāhi ğaymun hātılun

Medlül-ı Beyt

(80) Ḥallāk-ı bākīden mā'adā her bir şeyi bātıl taḥkīkā fazl-ı İllāhī ğaym-ı hātıldur. Ya'nī dūnyā ve māfihā fānī ve ancak fazl-ı keremi bārān-ı feyżresān yağdırıcı olan feyyāz-ı kerīm dā'im ü bākīdür.

Nür-ı h̄'āhī musta'idd-i nūr şev

Dür h̄'āhī h̄'ış bīn ü dür şev

Mazmūn-ı Beyt

Bu beyt-i laṭīf ile nāzım-ı Meşnevī Celāleddīn-i Rūmī k̄āddese sırrahū's-sāmī ḥāzretleri ṭāleb-i ma'rifetden her birini buyuruyor ki eger ṭāleb-i nūr iseñ musta'idd-i nūr ol eger uzak olmak ister iseñ ḥodbīn olarak uzak ol. Ya'nī Nür-ı İlāhī ile ḳalbini tenvīre ve dünyā vü āḥiretce fevz ü mes'udiyeye nā'il olmak ister iseñ Cenāb-ı feyyāz-ı muṭlaḳ ḥāzretlerinüñ fermānı ve Perygamber-ı zīşānımızuñ teblīgī mevcūdiyyetincede hem dünyā ve hem de 'ālem-i 'uḳbā için çalış ve taşḫīḥ-i i'tikād ve tezḫīb-i aḥlāḳ ve 'ibādāt ü ṭā'āt ve evāmīr-i İlāhiyyeye imtişāl (81) ile iktisāb-ı ḳurbīyyet ve maḳbūliyyet ve nūrāniyyete musta'idd olarak münevver ol lākin 'aḳl u fikrini yalnız dünyāya hāşr idüp de nefis ü hevāya tab'īyyet iden kimseler nūr-ı İlāhīden dür ü maḳbūliyyet-i Ḥudādan mehcūr olur.

Bişnev īn pend Ḥakīm-i Ğaznevī

Tā biyābī derten-i kuhne nevī

Ma'nā-yı Beyt

Ḥakīm-i Ğaznevīden şadır olan bu pend ü naşīḫatı diñle ki köhne teninde yeñilik bulasın. Ya'nī müşārünileyhūñ nuşḥ ü pendini ḳarīn-i semm' ḳabūl idüb o yolda mu'āmele eyledigüñ şüretde eskimiş ten ü bedenüñ bir ḥayāt-ı cedīde nā'il olur. Ḥāzret-ı nāzımuñ emr ü tavşīye buyurdığı pend Ḥakīm-i Ğaznevī iki beyt-i ātīdür.

Nāzrā rüyī bibāyed hemçu verd

Çun nedārī gird-i bed ḥüyī megerd

Mefād-ı Beyt

Nāz itmege mānend-i verd bir yüz gerekdür eger sen öyle gül gibi (82) bir yüz tutmıyor isen bedḥüylük itme. İşbu beyt nāşīḫāne temşīl ṭarīḳiyle bildiriyor ki nāz

nāzenīne ḥüsn ü ān şart olduğu gibi fazl u kemāl ibrāzında nāz idecek zāt merātib-i mākbüle-yi ma‘neviyye iḥrāz itmiş bulunmağ gerekdür zīrā merātib-i ma‘neviyyeden bīnaşīb olanuñ iddi‘ā-yı kemālāt ile nāz ve tefāḥūri nābecādur bedḥuyluğdur.

113

Zişt bāşed rüy-ı nāzībā vü zerd

Saht bāşed çeşm-i nābīnā vü derd

Me‘al-i Beyt

Nāzībā ve zerd yüz çirkīn olur. Çeşm-i nābīnā saht u derd olur. Bu beyt daḥı temşil tariḳiyle bildiriyor ki zāten nāzībā ya‘nī güzel olmıyan ve ma‘ahazā şarılıklı olan yüz manzarası zişt ü çeşm-i nābīnā derd olduğu gibi bir kimse kendinde olmıyan ḥaşā‘il ü fezā‘ili iddi‘ā iderse anuñ manzarası daḥı çirkīn olur ehl-i kemāl ü ḥāl temeddūḥ ü tefāḥūr yerine kendisini maḥviyyet ve ‘aciz ü tevāzu‘yla maḥbūb u maḥbūl ider.

114

Edḥulu’l-ebvāte min ebvābihā

Ve’tlübu’l-erzāk min esbābihā

Medlül-ı Beyt

Büyüt u menāzile ebvābinden duḥūl ve erzākıñızı esbānından taleb (83) idiñiz. Ya‘nī dünyevī ve uhrevī menāzil-i maḥşūda vuşul için uşul u edeb ve cehle ebvābinden duḥūl itmek ve erzāk-ı cismāniyye ve rūḥāniyyeyi esbabına teşebbüsle taleb itmek muḳtezā-yı şer‘ ü ‘aql olarak medār-ı sa‘ādet ve selāmet ve ḥilāfı hareket mūcib-i nedāmet olur ḥāzret-i nāzım-ı Meşnevī bu beyt ile daḥı tariḳ vuşul-ı maḥāşıda irşād buyurıyor ve mışrā‘-ı evvel ile büyüte ebvābinden geliñiz ki felāḥ bulasıñız ma‘nāsına olan āyet-i celīleye telmiḥ vardır.

Hem muşerref der'ibādethā-yı ũ

Muştağil geşte beṭā'athā-yı ũ

Me'al-i Beyt

Menāzil-i maqşūda bāblarından duḥūl ve erzākı esbābından taleb itmekle berāber Cenāb-ı ma'būd-ı bilḤaqq kullarınıñ hem zāt-ı pakına 'ibādetlerle muşerref ve hem de ṭā'atlarla muştağil olmalarına irāde buyurır ve bu emr ü fermān-ı Rabbānī 'ibādınıñ fevz ü necāhına münḥaşır olub Zāt-ı ulūhiyyeti her şeyden ganīdür.

Ḥaḡ hemīḡā'hed ki her mīr ü faḡīr

Bār cā vü ḡāvf bāşend ü ḡazīr

Ma'nā-yı Beyt

Rabbil'ālemīn ḡazretleri öyle irāde buyurır ki herbir mīr ü (84) faḡīr zāt-ı kibriyāsından hemīşe ḡāvf u recā ile ḡazet idici bulınsunlar ya'nī Cenāb-ı Ḥaqqıñ luṭf u maḡfıretini recā vü ḡazabından ḡezar ü ittīkā itsünler.

Hem beummīdī muşerref mīşevend

Çend rūzī dersipāseş mīdevend

Mefhūm-ı Beyt

Hemde 'ibādāt ü ṭā'atda ümīd-i ḡabūl u maḡfıret ile muşerref olsunlar ve şu dünyā-yı fānīde istiḡşāl-i ecr ü şevāb ve rızā-yı ḡālik-i Vehḡāb içün çend rūz ḡükminde olan müddet-i 'ömürlerinde ḡıdmet-i 'ubūdiyyete ve şükrān-ı ni'met-i ḡıdāyet ü İslāmiyyete müsāra'at itsünler.

Guft Peygamber ki ey t̄alib ciri

Hān mekun bāhīç maṭlūbī mirī

Me'al-i Beyt

Peygamber 'ālīşānımız şallallāhu Ta'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri buyurdu ki ey t̄alib-i cerī ve cesūr şākin maṭlūb olan hīç bir 'arīf-i billāh ile cidal ve ben de bilirüm diyerek bir gūyā 'inād ü nizā' (85) itmese belki maṭlūb u 'indallāh maḥbūb olan ehl-i kemāl ü ḥālūñ güftārundan ve edeb-i meslek ü refṭārundan 'ibret alarak iktibās-ı feyz ile taṭbīq-i harekete ve zāhir ü bāṭını tenvīre çalış.

Çun kabūl-i Ḥaḳ buved ān merd-i rast

Dest-i ü derkārḥā dest-i Ḥudāst

Ma'nā-yı Beyt

Çünkü merd-i rāst maḳbūl-ı Ḥaḳ olunca o zāt-ı müstaḳīmüñ umurda yedi dest-i Ḥudādur. Ya'nī 'indallāh maḳbūl u maṭlūb mertebesine vāşıl olan merd-i rāstuñ eli yedd-i kudret-i İlāhiyyedür ki yedd-i iktidāriyle her neye mübāşeret itse hedef-i maḳşūda biizn-i Ḥaḳ işābet itdirir.

Ey mirī kerde piyāde bāsuvār

Ser neḥ'āhī burd eknūn pāydār

Mefhūm-ı Beyt

Ey piyāde olarak sūvārī ile 'inād itmiş olan insān ayağını pek şıķı tutsan da yine başa çıkamazsın ya'nī ma'neviyyāt u rūḥāniyyātdan henüz bībehre vü mebādī taḥşilde olub mānend-i (86) piyāde olan kimse şehvār meydān-ı ma'ānī ile yarışmaḳ ve 'ulūm-ı 'aḳliyye ve şerr'iyyede ve ḥaḳāyık-ı māddiyyāt u ma'neviyyātta cidāl ü iddi'āda bulunmaḳ ve noḳşānını 'adem-i idrāk ile ḥadnāşināslık ve 'irfānsızlıḳdur.

Çun neyî sabbāh⁵⁶ u nî deryāyiî

Dermeyefken h'ış ezḥodrāyiî

Medlül-1 Beyt

Eger deryāda yüzmek āšnāsı degil iseñ re'y-ı ḥoduñla kendini deñize atma. Ya'nî nefsi emmāreye maḡlūb ve ḥakāyık-ı maddiyāt ve ma'neviyyātdan maḥrūm olan ṭālib-i mübtedī ḥādiṣāt-ı 'ālem deryāsında yüzmeye ve baḥr-i 'ummān-ı kemālātda şināverlige kesb-i iktidār ve ibrāz-ı aşār itmemiş iken mücerred re'y ü hevāsıyla kendisini ḡavāmız-ı mesā'il ü ebḥāş-ı celā'il deryāsına atmamalıdır.

Ū ziķa'r-ı baḥr-ı gevher āverd

Ezziyānhā sūd-ı berser āverd

Me'al-i Beyt

Deryāda ḥakikāten sabbāḥ ḳa'r-ı baḥrdan gevher getirür ziyānlardan o yüzici baş üzerinden fā'ide getirür. Ya'nî mücāhedāt ü ma'ārif ü (87) kemālāt ile nefsi emmāreye ḡālib ü maḳbūl ü maṭlūb mertebesine vāşıl olan zāt baḥr-ı 'ummān-ı baḥş u 'irfānda ḡarḳāb olmayub belki ziyānlara bedel yedd-i Ḳudret-i şamedāniyye ile fā'ideler baḥş ider.

Seng [ü]⁵⁷ āhenrā mezen berhem guzāf

Geh zirūy-ı naḳl [u]⁵⁸ geh ezrūy-ı lāf

Mefhūm-1 Beyt

Ťaş ve demīri birbirine ḳarışdırub ba'zan naḳl ba'zan lāf yüzinden birbirine ḍarb itme. Ya'nî mücerred vaḳt geçirmek ve eğlenmek için muḥāvere ve müfāherede saḥt ü çetīn olan sözleri birbiri üzerine ḥalt itmek taş ile demīrūñ şiddet-i

⁵⁶ Bu kelime metinde "سياح" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷ Bu kelime metinde yoktur. Diğer şerhlerde olduğu ve beytin vezni gereği bu kelimeyi beyitte gösterdik.

⁵⁸ Bu kelime metinde yoktur. Diğer şerhlerde olduğu ve beytin vezni gereği bu kelimeyi beyitte gösterdik.

müşâdemesinden şerâre şıçradığı gibi olur ve bir kığılıcım ba‘zan küllî hasâra bâdî olabilir.

124

Z’ân ki târîkest [ü]⁵⁹ her şû penbe zâr

Dermiyân-ı penbe çun bâşed şerâr

Medlûl-ı Beyt

Seng u âheni yekdigesine urma çunki bu ‘âlem-i kevn fesâdda her taraf karanlık pamuk tarlası gibidür öyle olunca pamuk (88) miyânında şerâre naşıl olur. Ya’nî âteş ile pamuk imtizâc itmediği gibi yekdigere teẓâd ile guft u gûya bâdî olur derecede aḥvâl ve âr o güftâr-ı mefsedet intimâ tekevvün iderse bâ‘zı esbâb ve sū’-i te’şîrât ile zuhûr idecek şerâre-yi fiten ortalığı yaḫar felihâzâ bâdî-yi fitne ve fesâd olacaḫ cidâl ve aḫvâlden hezar u ittikâ vecibe-yi ‘uhde-yi ‘uḫâlâdur.

125

Zâlim ân ḫavmî ki çeşmân dühtend

Zân suḫanhâ ‘âlemîrâ sūhtend

Me’al-i Beyt

Zâlim ol bir ḫavimdür ki gözleri igne iplikle dikilmiş gibi idrâk-ı nîk ü bed itmezler de aḫvâl-i saḫîfe ve arâ-yı muzırralarıyla ‘âlemi yaḫarlar bu gibi ḫâlâlet ve cinâyet maḫzâ eşer-i cehâlet ve ḫayvâniyyetdür.

126

Çâh-ı muzlim geşt zulm-i zâlimân

În çunîn guftend cümle ‘âlimân

Ma’nâ-yı Beyt

Zâlimlerüñ zulmü muzlim ḫuyu oldı cümle ‘âlemler böylece söylediler. Ya’nî zulm idenler kendilerine karanlık ḫuyular mâddî ‘azâb-ı dünyevî (89) olarak sicn ve maḫbesler ḫâzırlamış ve ma’nevî ‘azâb u vicdânîye giriftâr olmuş olurlar ve ‘azâb-ı

⁵⁹ Bu kelime metinde yoktur. Diğer şerhlerde olduğu için ve beytin vezni gereği bu kelimeyi beyitte gösterdik.

uḥrevī dahā bed ü eşedd olacağı nice nuşūş-ı kâṭı ‘a ile şābitdür. Çünki Cenāb-ı ‘ādil-i muṭlaḳ Ḥazret-i Rabbilfelāḳ zālīmīni aşlā sevmez.

127

Her ki zālinter çeheş bāhevter

‘Adl fermüdest sulṭān-ı beşer

Mazmūn-ı Beyt

Her kim ki pek zālīmdür ānuñ kıyusu da pek maḥūf ve hevterdür sulṭān-ı beşer Ḥazret-i peygamber efendimüz ‘adl ile emir buyurmuşdur. Ya ‘nī zulm idene dünyevī ve uḥrevī ‘azābuñ derecātı zulmūñ derecātı nisbetindedür. Zālīmūñ cezāsı ve insānlaruñ zulümden ictināb ile ‘adālet iltizām ve icrāsı ve ‘adlūñ taḳvāya aḳrebiyyeti ile ecr ü mükāfātı āyāt-ı beyyināt ile manşūş ve muḥaḳḳaḳdur. Ve ‘adl ü iḥsān ḥaḳkında emr ü Fermān-ı İlähī mücib-i ‘ālīsince ḥayrülḥalk ü ‘adlülbeşer Resūlullāhulekber efendimüz ḥazretleri de nice Ehādīş-i şerīfeler ile ‘adl ü dādı tavşie ve tenbīh buyurmuşlardur.

128

Ey ki tū ezcāh zulmī mīkunī

Ezberā-yı ḥ’iş çāhī mīkenī

Mefhūm-ı Beyt

(90) Ey cā’iz-i cāh-ı manşīb olan zāt sen ki maḳām u manşībına maḡrūr olmaḳ cihetinden zulm ider iseñ kendūñ için bir kıyu yapmış olursun. Ya ‘nī ‘adl ü iḥsān ile me’ mūr oldıḡuñ ḥālde cevr u zulm eyler iseñ dünyā ve āḫiretde ‘azāb ve ‘uḳbāya giriftār olursun. Zīrā maḳām u mesned ve her bir manşīb ve me’ mūrriyyet ve ḥidmet-i devlet ü millet erbābı ‘adl ü istiḳāmet İfā ve icrā için intihāb ve naşb u ta’yīn olunur.

Ger za'îfî derzemîn h'âhed emân

Ġulġul ufted dersipâh-ı âsmân

Medlül-ı Beyt

Zulmdide bir za'îf rüy-ı zeminde amân dilerse 'asker-i semâda ġulgule düşer. Ya'nî bir âdem mazlûm olur da dūd-ı âhı âsumâna çıkar ve 'âdil-i muṭlağ olan ḡayrū'n-nâşirinden amân Rabbim bu ḡulına zulm ideni ve ḡaḡîḡat-i ḡalî bilirsin 'alîm ü dânersin 'adâletine (91) sığındum gibi münâcât ile tazallüm iderse Cenâb-ı ḡaḡkuñ 'asker-i âsumânî beyninde ġulgule ḡopar da bâḡudret ü Ġayret-i ilâḡiyye 'aḡıllara ḡayret virür şüretde o za'îf mazlûmuñ da'vât u münâcâtı müstecâb olub zâlim ḡahr u Ġazab-ı İlâḡiye giriftâr olur.

Hîn bemulk-i nevbetî şādî mekun

Ey tû beste-y nevbet âzādî mekun

Mefhûm-ı Beyt

Ey şâḡib-i mesned ü iḡbâl şaḡın nevbete mensûb olan mülk ü mesned ile şādîlûk itme ey nevbete merbut bulunan zât âzādîlûk itme. Ya'nî dünyâ mülk ü manşıbı münâvebe iledür. Bir zaman şādân olan ġamnâk olur ve elemnâk olan feraḡyâb olur. 'Uḡûl-ı kâmile erbâbı müteḡavvil ve mütebeddil olan bir şeyle izḡâr-ı sūrür ve iftiḡâr ve şâdmânî itmez çünki Cenâb-ı ḡaḡḡ muḡtâl faḡûrî sevmez.

În cihân kühest ü fi'l-i mâ nidâ

Sûy-ı mâ âyed nidâḡârâ şadâ

Ma'nâ-yı Beyt

Bu cihân bir küh ve bir cebeldür ve bizüm fi'îlimüz nidâdur nidâlaruñ (92) şadâsı ise bizüm tarafımıza gelir. Ya'nî ḡaḡlar arasında insânüñ nidâları 'ayniyle naşıl 'aks ider ise dünyâda bir âdem ḡayr u şerr ve nef' ü zârardan her ne ki söyler ve işlerse şâḡibine 'aks u 'avdet idüb söylediginüñ ve işlediginüñ mücâzât u mükâfâtını görür sözi ve fi'ili ḡayr ise şâḡibine ḡayr ve şerr ise şerr olur.

Mihr ü rik̄kat vaşf-ı insānī buved

Ḥaşm u şehvet vaşf-ı ḥayvānī buved

Medlül-ı Beyt

Mihr ü muḥabbet ve rik̄kat vaşf-ı insānī olur. Ḥıṣm u şehvet vaşf-ı ḥayvānī olur. Ya'nī muḥabbet ve rik̄kat evşāf-ı ḥasene-yi insāniyyeden ve ḥaşā'il-i memdūhadandır. Ḥıṣm u şehvet ise ḥayvāniyyet iktizāsındandır. Egerçi insanlar ḥayvān-ı nāṭık olduklarından kuvva-yi gāzabiyye ve şehvāniyyeden ḥālī degiller ise de kuvve-yi nāṭıka vü müfekkireleriyle ḥayvānāt-ı şā'ireden mümtāz olarak gāzab u şehvetlerini ta'dīl ve betahşīş 'uḳūl-ı kāmile vü selīme erbābı gāzab u şehvet yerine mihr ü rik̄kat ile tezeyyün-i zāt iderler ve gāzab u şehvete ašlā meyl ü inhimāk itmezler.

Taht-ı dil ma'mūr şud pāk ezhevā

Bervev er-Raḥmān 'ale'l-'arşi'stevā

Me'al-i Beyt

(93) Taht-ı dil hevādan pāk olarak ma'mūr ve münevver oldu. Bunuñ üzerine *erRaḥmānu 'ale'l-'arşi'stevā*⁶⁰ sırrı zāhir oldu. Ya'nī ḳalb-i mū'min 'arş-ı Raḥmān olub hevā-yı nefsdan pāk u münevver ve ma'mūr olduğda dā'imā o ḳalb nazargāh-ı İlähī ve tahtgāh-ı ma'ālī olur.

Şad hezārān nīze-yi Fir'avnrā

Derşikest ezMüsiyī bāyek 'aşā

Mefhūm-ı Beyt

Yüz biñlerce nīze-yi Fir'avn bir 'aşā-yı Mūsā yüzinden şikest oldu. Ya'nī fir'avnuñ celb ü cem' itdiği siḥirbazlarınuñ 'aşālarını bihāvlihi Te'ālā ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselāmuñ bir 'aşāsı kırdı geçirdi. Siḥirbāzān imāna geldi 'aşā ve taḡī ve

⁶⁰ "Raḥmān, Arş'a kurulmuştur." (DİB Kur'an-ı Kerim Meali, 2016: ayet 20/5)

ulūhiyyet da‘vāsıyla ‘anūd-ı cānı ve baġı Fir‘avn ve cünūdı ‘ākıbet ġark u maġv oldu. Şāriġ-i Meşnevī Rūġūlbeyān şāhibi bu beytūñ şerġinde bunda işāret vardır ki Fir‘avn nefsi-i emmāre ve kuvvā-yı şerīre-yi (94) nefsāniyye yüzinden her çend Mūsā-yı kâlbe bir ‘aşā-yı zıkr-i Ĥaġġānī ile cümlesin ibtāl ve eserlerin maġv u ifnā eyler el-ġāşıl ehl-i Ĥaġġ olanlar ‘azīz ve müntakim ve emşāli esmā’-ı İlāhiyye yüzinden a‘dā- yı zāhire ve bātınaya ġāliblerdür ve bunda kerāmāt-ı evliyāya daġı remz vardır. Zīrā enbiyā ‘aleyhimüsselām mu‘cizāt-ı kâhire ile elzem-i mükezzebīn etdikleri gibi evliyā daġı kerāmāt-ı bāhire ile kahr-ı münkirīn itmişlerdür. Ve kerāmāt-ı ‘uzmā işlāġ-ı nefsi idüb kuvvā-yı ŗabi‘iyye ve nefsāniyyenūñ āşārını izāle itmekdür diyor.

135

Şad hezārān tıbb-ı Cālīnūs būd

Pīş-i ‘İsā vü demeş efsūs būd

Ma‘nā-yı Beyt

Yüz biñlerce tıbb-ı Cālīnūs Ĥazret-i ‘İsā ve nefsi-i pişġahında ‘aciz oldu. Ya‘nī ‘İsā ‘aleyhisselāmuñ mübārek lafz u nefsi yanında eġıbbā-yı ġāzıķanuñ ba‘zı emrāz-ı müşkilenūñ izālesinde ‘aczleri maşġaralık oldu. Zīrā anlaruñ ‘aciz oldukları emrāzı ‘İsā ‘aleyhisselām nefġ-i Rūġānī ile izāle ider idi. Ezcümle oñma ki anadan a‘māyı ve beden-i insāna ‘arız olan baraş (95) ki beyāz lekeleri biiznillāhi Te‘ālā ŗayyib-i nefsi ü nazarı ile berī kılar ider.

136

Şad hezārān defter-i eş‘ār būd

Pīş-i ġarf-i ummiyeş‘ār būd

Medlül-ı Beyt

Yüz biñlerce defter-i eş‘ār birini ümmī ġuzūrında ġayb u ‘ār oldu. Ya‘nī ġātemülenbiyā ‘aleyhi efdālütteġyā efendimüz ġazretlerine şerefnāzil olan Ĥur‘ān-ı Celīlüşşānuñ faşāġat u belāġatına fuşāġā vü büleġā-yı ‘Arab ġayretlere dūġār ve anlaruñ defātir-i eş‘ārı ġuzūr-ı ma‘ālīmevfūr-ı risāletpenāhīde bā‘is-i ‘ār oldu ve nihāyet ve Ĥayy-ı celīl-i sübhāniyi taşdıķ ve feşāġat ü belāġat-ı furķāniyyenūñ mertebe-yi ‘ulyāsını taķdīs itdiler.

Bācunīn gālib Ḥudāvendī kesī

Çun nemired ger nebāşed ū ḥasī

Me'al-i Beyt

Öylece gālib Ḥudāvende eger bir kimse denī degil ise naşıl olur da teslimiyyet itmez ya'nī evşāf-ı 'aleyye-yi Rabbāniyyesi sebağ iden ve mālīk-i (96) cünūd-ı arz u semā vü gālib vardur ki ve kâhır-ı bīhemtā olan mālīkūlmülūk ve Ḥayy-ı lāyemūt ḥazretlerinūñ kudret-i Bālīga ve tāmmesine karşı cebābire-yi mülūkuñ bile mağlūb ve mağhūr olduklarını bilüb de niçün meyyit gibi teslīmiyyet ve inkıyādda bulunmaz vācib ü lāyık budur ki her kul ḥallāk u kadīrūñ taht-ı kudret-i gālebesinde kemāl-i 'acziñi idrāk u evāmīr-i Rabbāniyyesine inkıyād üzere ola ve illa Nemrūd-ı şeddād Fir'avn ve emşālī gibi iki cihānda ḥüsrāna giriftār ve 'azāb u 'iḳāba dūçār olur ehl-i 'aql u imān u iḳān hemişe ḥavf u recā ve teslīmiyyet ve o emr-i İlähiyyeye mutāba'at ile iktisāb-ı rızā-yı Rabb-ı raḥmān ider ve nā'il-i ğufrān-ı ḥazret-i Menān olur.

Şukr kun ğirre meşev bīnī mekun

Güş dār u hīç ḥodbīnī mekun

Medlül-ı Beyt

Şukr it ğāflet ve nisyān ile mağrūr-ı mütekebbir olmak kulak tut ve hīç ḥodbīnlik itme. Ya'nī şukr ü 'adem-i ğaflet ve tekebbür ḥaḳkıñdaki naşāyiḥ ve ihtārātı güş-ı kabūl ile istimā' ve kabūl idüb Ḥaḳkuñ in'ām u iḥsān buyurdığı ni'am-ı zāhire ve bāḫınaya ḥamd u şukr it ve ğāfil ve hīç mütekebbir ve ḥodbīn ve ḥodpesend olma.

Şad dirîğ u derd k'în 'āriyyetî**Ummetānrā dūr kerd ezummetî****Mefhūm-ı Beyt**

(97) Şad hāyf u derd ki bu āriyyetlük i'tikādsızluğ birçok ümmetleri ümmetlikden dūr itdi ya'nî ümem ü aqvām-ı sālīfe kendilerine in'ām u ihsān-ı İllāhî olan ni'metleri aşār-ı merḥamet-i İllāhiyye olduğunu idrāk u ifā-yı vecībe-yi şükran itmedikleri gibi peygamberlerinüñ teblīğāt-ı ḥayriyyesine ve 'uqalā ve ḥükemāsınuñ naşāyiḥ ve ihtārātına kulağ virmeyüb mücerred kendilerinüñ hevā-yı nefslerine ittibā' ve re'y ve kuvvetlerine iğtirār itdiklerinden ni'am-ı Rabbāniyyeden mahrūm ve rızā-yı ḥālīk-i lemyezelden mehcūr ve ümmetlikden dūr oldılar nāzım-ı 'ālī Meşnevî nāşih-ı ümmet-i Muḥammedî Celāleddīn-i Rūmî ḥazretleri bu iki beyt-i bedī'i dahı hem mūcib-i ḡayret ve hem de ḥayrḥ'āhāne ve mürşidāne naşihat olarak irād buyurmışlardır. Aqvām-ı sālifeden ezcümle kavm-i 'Ad ve Semūz ve kavm-ı Lūt ve Nūḥ kışşaları Kütüb-i tefāsīrde bertafşil mestürdür.

Ey birāder bertū ḥikmet cāriyest**Ān ziabdālest u bertū 'āriyest****Ma'nā-yı Beyt**

Ey birāder senüñ üzerine ḥikmet cereyān idicidür o ḥikmet (98) abdal-ı ḥıkdındur senüñ üzerine 'āriyettür. Ya'nî ihvān-ı dīn-i mübīnden olan ey mürīd-i dāderim? zātında āşārını müşāhede eyledigüñ ḥikmet ve ma'rifet ve 'ilm ve 'adl ve edeb ve ḥayr ile ülfet gibi ma'ālī üzerine maḡrūr ve ḥodpesend olma belki feyyāz-ı kerīm ve müsebbib-i ḥakīm olan zāt-ı kibriyāya ḥamd ü şenā ile berāber evliyāsına muḥabbet it zīrā abdāl ve ihvā'-yı Ḥudā hūmem-i Rabbāniyyeleriyle nā'il-i ni'am-ı tecelliyyāt ve füyüzāt olduğunu mülāḥaza ve te'emmül idüb maḡrūr ve mütekebbir ve ḥodbīn olma ki o ḥikmet ve ma'rifet saña 'āriyet ḥükminde olarak zā'il olmasın. Ḥazret-i nāzımuñ bu beyt ile ḥiṭāb-ı nāşihānesindeki kemāl-i tevāzu' ve nüvāziş-i āşār-ı kemālāt-ı mürşidāneleri cümle-yi mübeccelesinden olub bu da insānlara tevāzu' ve ḥüsn-i mu'āmele vucūbını ta'alīm ve tavşiyeye-yi pīrāneleridür.

Hîn meşev nevmîd ħodrâ şād kun

Pîş-i ân feryâdres feryâd kun

Me'al-i Beyt

Şakın nevmîd olmayub kendini şād ve o feryâdresüñ pîşinde feryâd it. Ya'nî ey ħikmet ve ma'rifete nâ'il olan birâder ni'met-i İslâm ve ĩmāna ve ümmet-i mes'ûdeyi Muħammediyeden bulunduğına ħamd u teşekkür (99) ve feryâdres-i 'ibād olan Ĥazret-i ma'bûdı tezekkür ve ħavf u recā ile tazarru' itdikce ve zevħ-ı rûħānî ile ĩfā-yı vecā'ib-i 'ubūdiyyetle şafāyāb oldıkca şādān olmaħ emr-i muħaħħaħdur.

Guft peygamber ki her ki sır nuhuft

Zūd gerded bāmurād-ı ħ'îş cuft

Mefhûm-ı Beyt

Peygamberimiz menba'-i ħükm efendimiz ħazretleri buyurdu ki her kimse ki ketm-i sır ider kendi murādına çābük ve serî' vāşıl ve nâ'il olur. Şārih-i Meşnevî şāhib-i Rûhûlbeyān bu beytüñ şerĥinde faĥr-i 'ālem şallallāhü Te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimiz ħazretleri sāl-i fetĥde ketm-i rāz idüb Mekke-yi mükerremeye ħabersizce vuşul ile bîmuĥārebe 'arūs-ı me'mûl-i cilveger ħuşul oldu nitekim kütüb-i siyerde mübîndür ve bunda işāret vardır ki tabî'atı şerî'at ve nefsi ħarîħat ve rûĥı ma'rifet ve sırrı ħaħîħat ile setr itmek lâzımdur ki maħşad-ı ħaħîħî ħāşıl ola zîrā tabî'atda zulmet-i şehvet ve nefisde zulmet-i hevā ve rûĥda telvîn-i ħayāl ve sırda telvîn vehm muzmerdür pes bu zulümāt ve telvînâtı şerî'at ve ħarîħat ve ma'rifet ve ħaħîħat ile izāle ve ifnā itmedikce temkîne ħadem başmaħ olmaz diyor.

Dāne çun enderzemīn pinhān şevēd**Sırr-ı ū sersebzi-i bustān şevēd****Medlül-ı Beyt**

(100) Dāne zemīn içinde pinhān ve anuñ sırr u lübbi sersebzi-i bustān olur. Ya'nī içinde mestur olan dānenüñ sırr u cevherinden zühür iden şey revnaķefzā olur. Şāriḥ-i müşārünileyh bu beytüñ şerḥi mündericātında sırr-ı dāneden murād dānede bilķuvve mündemic olan ağşān u evrāķdur nitekim sırr-ı ķader dirler ķaderden murād ķazā'-i İlāhī ve şān-ı ğaybī ve sırrından murād 'ayn-ı şābitenüñ muķteziyātındandır ki umūr-ı ḥāriciyye ve aḥvāl-ı zāhiriyyedür ve bunda işāret vardur ki sırr-ı İlāhī bir dāneye beñzer zemīn-i dilde pinhān olsa bustān-ı derünüñ revnaķ u nezāretine sebep olur zīrā bir nesnenüñ 'urūķı istiḥķām bulmağla furū'ı zühür ider pes zemīn içinde pinhān olmyarak vech-i arzda olan dāne bu ma'nādan maḥrūm olduğı gibi izḥār olunan sırr-ı İlāhī dahı nümādan memnū'dur ve anuñ nümāsı terāķiyyāt-ı ma'neviye ve mūkāşefāt-ı kalbiyye ve müşāhedāt-ı rūḥiyye ve mu'āyenāt-ı sırrıyedür diyor.

Zerr u nuķre ger nebūdendī nihān**Perveriş key yāftendī zīr-i kān****Ma'nā-yı Beyt**

(101) Eger zer ü sīm nihān u mestūr olmasalardı zīr-i kānda naşıl perveriş bulurlar idi. Ya'nī altun ve gümüş yer altında ma'den ocağında ḥarāret ve bürüdet ile terbiye olmamış olaydılar naşıl i'tibār bulurlar idi zīrā sīm ü zer şüretini ve 'ālemüñ i'tibārını biķudretihi Te'ālā yer altında nihān ve mestūr ve terbiye ile ma'mūr oldıķdan şoñra iktisāb iderler.

Evliyārā derderūn hem naǧmehāst

Ṭālibānrā zān ḥayāt-ı bībahāst

Medlül-ı Beyt

Evliyānuñ derūnlarında daḥı naǧmelerinden talibine bahā yetmez ḥayāt vardır. Ya ‘nī ḥazā’-in-i raḥmān olan ḳulūb-ı evliyāda meknūz öyle nefehāt-ı rūḥānī vardır ki naǧamāt-ı ‘ādiyye ve cevheriyye bu ḥāle nā’iliyyeti mekārım-i aḥlāk ve meḥāsin-i i’tikād ile ittışāflarına ve ḳalben kemāl-i ihlāşlarına mütevaḳḳıfdur ve illā naǧamāt ve nefhāt-ı ḳalbiyye işidilmez.

Ey heme pūsıde derkevn u fesād

Cān-ı bāḳışān nerüyıd u nezād

Mefhūm-ı Beyt

(102) Ey ‘ālem-i kevn ve fesādda heb çürümiş olanlar beḳā şānından olan rūḥ görünmedi ve toǧmadı. Ya ‘nī mürde diller kendilerinde ḳalb olduğundan baḥşile bizde nefhāt-ı ḳalbiyye-yi evliyāyı işidiriz diye iddi‘ā iderler ise cevāben evliyā-yı Allāh ma‘rūf olarak herkesce bilinemez ma‘māfiḥ çürümiş olan toḥm u dāne neşv ü nemā bulmaz ezhār u eşcār bitirmez olduğu gibi mürde dillerde nā’il-i feyz ve teraḳḳı olamaz. Her ḥālde enfās-ı ḥayāt ve efzā-yı ehlullāha nā’iliyyet için taşḫīḥ-i i’tikād ve tezhīb-i aḥlāk ile tenvīr-i ḳulūbe sa’y u ihtimām itmelidür diyerek tenbīḥ ve tavşiyecāb ider demek oluyor.

Güş-ı cān nezdīk kun k’ān dūr nīst

Līk naḳl-ı ān betū destūr nīst

Mefād-ı Beyt

Ey ṭālib-i naǧme-yi ma‘nevī ḳulaǧımı yaḳın tut ki o naǧme-yi rūḥānī (103) dūr degildür lākin onuñ saña naḳl u ḥikāyesine ruḥşat yoḳdur. Ya ‘nī feyz-i ma‘nevī taleb iden ibtidā aşār-ı eyliyāyı cān ḳulaǧıyla işitmeli ve mü’ellifāt-ı kibār ehlullāhi müṭāla‘a idüb te’emmül itmelidür zirā ḳalbede feyz-i rūḥāniyye isti’dād vardır faḳat

vaqtinden evvel ahvāl-i rūḥāniyye pek açık olarak naql u ifşā olunmaz bu da de' b ü hikmet-i ma'neviyyāt iktizāsındandır.

148

Hîn ki İsrāfîl-i vaqtend evliyā

Murderā z'îşān ḥayātest u nemā

Me'al-i Beyt

Āgāh ol ki evliyā İsrāfîl-i vaqtdür anlardan mürdelere ḥayāt ve nemā vardır. Ya'nî İsrāfîl 'aleyhi's-selām biiznihi Te'ālā nefhāt-ı rūḥāniyyesiyle emvātı ihyā ideceği gibi ehl-i Allāh daḥı dünyāda ma'nen mürde ve faḫaḫ inkār ve irtiyābdan āzāde bulunanları biizn-i Ḥudā nağmāt u nefhāt-ı rūḥāniyyeleriyle tarīḫ-i feyz ü reşāda şevḫ ü irşād u ḥayāt-ı ma'neviyye ile ihyā ider felihazā zāhir u mestūr 'aleliḫlāk evliyā-yı Allāh ḥaḫlarında ḥüsn-i zann u muḥabbet lāyıkdur.

149

Çun ḥakîmek i'tikādî kerdeyest

K'āsmān beyza zemîn çun zerdeyest

Ma'nā-yı Beyt

(104) Bir ḥakîm şöyle i'tikād itmişidi ki āsumān beyza ve zemîn zerdesi gibidür ya'nî teşbîḫ tarīḫiyle yumurḫanuñ beyāzı şarısını ihāḫa eyledigi gibi gökyüzi yeryüzini ortada ḫalmış oldıḫını bir ḥakîmcek i'tikād itmiş idi.

150

Guft sâ'il çun bemând in hâkdân

Dermiyân-ı in muhîṭ-i âsmân

151

Hemçu [in]⁶¹ kandîl-i mu'allak derhevâ

Nî beresfel mî reved nî ber'alâ

Mefhûm-ı Beyt

Bir sâ'il didi ki bu hâkdânun ya'nî küre-yi arzun senün i'tikâduñ gibi muhîṭ olan âsumânun ortasında kandîl-i mu'allak gibi ne aşağı ne de yukarı gitmeyüb havâda kalması nasıl olur zîrâ koca küre-yi arz bir şey'e merbûṭ u müstenid olmayarak havâda mu'allak olmak ma'kul mıdır.

152

Ân hakîmeş guft ezcezḫ-i semâ

Ezcihât-ı sitt bemând ender hevâ

Me'al-i Beyt

(105) Sâ'ilün o mes'ûlun 'anh olan hakîmi cevâbında bu küre-yi arzun muhîṭi âsumân miyânında bilâistinâd kalub durması cihât-ı sitden ya'nî taht u fevḫden şimâl u cenûbdan şark u garbdan kuvve-yi cāzibe iledür işte âsumân miyânında arzun istikrârı bu vechledür didi.

---

⁶¹ Bu kelime metinde yoktur.

153

Ān diger guft āsmān-ı bāşafā

Key keşed derḥod zemīn-i tīrerā

154

Belki def' aş mīkuned ezşeş cihāt

Z'ān bimānd endermiyān-ı 'āşifāt

Mazmūn-ı Beyt

Ondan diger bir ḥakīmden didi ki Āsmān-ı bāşafā öyle cism-i cesīm-i şaḳīl olan zemīni kendine naşıl çekdi mücerred ḳuvve-yi cāzibesiyile degildür belki cihāt-ı sitteden ḳuvve-yi dāfi'asıyla berāber küre-yi arzı tutdı ve bu iki ḳutlı yer yüzi miyān-ı 'āşifātda ya'nī hevā ve şiddetli rüzgārlar miyānında ḳaldı işte şu ebyāt-ı ḥikmet beyyinātdan müstebān (106) olıyır ki ḳuvve-yi cāzibe ve dāfi'a kā'idesi yeñi keşfiyyātdan olmayub ḳadīmen keşf olınmışdur zihī ḳudret-i Rabbāniyye.

155

Pes zidef' -i ḥāṭır-ı ehl-i kemāl

Cān-ı Fir'avnān bemānd ender ḳalāl

Me'al-i Beyt

İmdi semā-yı bāşafānuñ biḳudretihi Te'ālā berā-yı intizām-ı kā'ināt küre-yi arzı müdāfa'a itdigi gibi berā-yı ḥāṭır ehl-i kemāl-i ḳudret-i ḳāhire-yi İlähiyye fir'avnlaruñ cihān-ı insāniyyete bār-ı şaḳīl olan ḳulm u ḡadr ve fesādlarını 'ibādına merḥameten def' buyurmasından nāşı fir'avnlar ve emşālī cānı ḳalāletde ḳaldı.

156

Pes zidef' -i ĩn cihān u ān cihān

Māndeyend ĩn birehān biin ü ān

Mefhūm-ı Beyt

İşte bermuḳtezā-yı ḥikmet-i Rabbāniyye bu cihān ve o bir cihānuñ ya'nī cihān-ı maddī ve ma'nevīnūñ ḳuvve-yi dāfi'asından fir'avn ve emşālī ehl-i ḳalāl-ı dünyevī ve uḫrevī yolsız ve 'afv u maḡfired-i İlähiyyeye liyāḳatsız ḳaldılar.

Serkeşî ezbedegân-ı Zu'lcelâl**Dân ki dârend ezvucûd-ı tû melâl****Mefhûm-ı Beyt**

(107) Zülcelâl olan Allâhu Te'âlâ hazretlerinin bendegânına serkeşlük ider iseñ bil ki o ehl-i hâl u 'irfânun Tecellîgâh-ı sübhânî olan kulûbı senün vücûdından melâl tutarlar ya'nî kalben melûl ve maḥzûn olurlar ki encâmı hoş olmaz çünkü evliyâyâ serkeşlük Cenâb-ı Hâḫḫa râci'dür ve mâlik-i arz u semâ evliyâsını kuvve-yi câzibe ve dâfi'a ile in'âm u 'ilm ü 'irfân-ı ledünnî ile bekâm buyurmuşdur.

Guft peygâmbere ki Hâḫḫ fermüdeyest**Men neguncem hiç derbâlâ vü pest****Medlûl-ı Beyt**

Peygâmbere me'âlî eṣer 'aleyhi şalavâtullâhulekber efendimiz hazretleri didiler ki Hâḫḫ Te'âlâ ve teḫaddes hazretleri ben hiç bâlâ vü peste şıḡmam buyurdu ya'nî hazret-i nâzım-ı Meşnevî'nün bu beytiyle gelecek iki beytinün me'al-i münîfi bir hadîş-i ḫudsiyi beyândur ki Cenâb-ı Hâḫḫ (*Baḡa yaradığum arz u semâ vâsi' olmadı ve lâkin benüm mü'min [ve]* (108) *mütteḫî ḫulımuñ ḫalbi bana vâsi' oldı*) buyurduğunu telmîḫ ider.

Derzemîn ü âsmân u 'arş nîz**Mîneguncem in yaḫîn dâñ ey 'azîz****Mefhûm-ı Beyt**

Hallâḫ-ı kâ'inât buyurdu ki ben zemîn ü âsmâna ḫattâ 'arş-ı a'zama da şıḡmam ey 'azîz ḫabîbüm bu ḫuşuşı ya'nî arz u semânun baḡa vâsi' olmayub nazargâhum olan ḫalb-ı pâk vâsi' olduğunu 'ilmelyaḫîn bilesün.

Derdil-i mu'min beguncem ey 'aceb

Ger merā cūyī derān dilhā taleb

Medlül-1 Beyt

Şüretā ne 'acebdür ki arz u semāya sığmam da dil-i mu'mine sığaram ey t̄alib eger beni arar iseñ nazargāhım olan kulübda ara *“Dil bedest āver ki hacc-ı ekberest /Ezhezārān Ka'be yekdil bihterest” “Ka'be bunyād-ı Halil āzarest/ Dil-i nazārgāh-ı Celil-i ekberest”*⁶² kıt'a-yı garrāsı ne güzeldür *lillāhi derrülkā'il*.⁶³

Hod buzurgi 'arş bāşed bes medid

Lik şüret kist çun ma'nā resid

Me'al-i Beyt

(109) 'Arş-ı a'zāmuñ 'azameti isminden dağı nümāyān ve pek 'ayāndur lākin şüret kimdür çünkü ma'nā irişdi ya'nī şüret bahşi serbahş-i ma'nevī yanında geri kalır vākı'ā pürnür olan 'arş-ı a'zāmuñ vüs'at u kemāl-i azameti nuşuş-ı kıt'a ile s̄abit ise de mazmün-ı münifī bālāda revnaķtrāz şahife-yi suṭūr olan ḥadīs-i ḳudsi mūcibince minciheteülma'nā nazargāh-ı sübhānī olan kulüb-ı selīme-yi mūnevvere 'ind-i bārīde 'arşdan evsa' demek oluyor.

Ḳatre-yi dilrā yekī gevher futād

K'ān bederyāhā vü gerdūnhā nedād

Medlül-1 Beyt

Hallāḳ-ı arz u semā ḥazretleri cānından ḳatre-yi dile birlük gevheri düşdi ki o gevheri feleklere deryālara virmedi. Ya'nī merkez-i ḳalb-i ādeme bir gevher-i nūrānī

⁶² Molla Cami'ye ait olan bu kıtanın tercümesi şu şekildedir: “Bir gönül yapmak hacc-ı ekberdir. Binlerce Kabe yapmaktan bir gönül almak daha iyidir. Kabe Hz. İbrahim'in binasıdır, gönül ise yüce Allah'ın nazagâhıdır.” (<https://lisanifarisi.net/category/k-batanaydan-farsca-misralar-3/> Son erişim: (08.03.2018)

⁶³ “Allah için söyleme makâmı.” anlamında Arapça bir ifade.

‘ināyet-i Rabbānī oldu ki bu gevher-i rūḥ-ı revān u menba‘-ı ‘irfān-ı zemīn ü āsūmāna ve biḥār-ı bīpāyāna virilmedi.

163

Pādişāhānrā çunān ‘ādet buved

Īn şenīde bāşī ez⁶⁴yādet buved

Mefhūm-ı Beyt

(110) Pādişāhlaruñ ḡadīmen şöyle bir ‘ādetleri var idi ki eger yād u ḡāṭırgede ise o ‘ādet şü şüretle işidilmişidi.

164

Dest-i çepşān pehlevānān ĩstend

Z’ān ki dil pehlūy-ı çep bāşed bibend

Me’al-i Beyt

Pādişāhlaruñ şol elleri ṭarafında pehlevānlar ĩstāde-yi mevķi‘ ta‘zīm olurlar idi çünki dil pehlū-yı ḡalb-i insānī bedenūñ şol cihetinde muḡayyed ve merbūṭ u merkez-i ḡalb menşe‘-i metānet ve şecā‘atden ma‘dūd oldıḡı münāsebetle bu vaż‘iyyet i‘tiyād olunub erbāb-ı kuvvet ve zümre-yi şüc‘ān pādişāhlaruñ ḡalb ciheti olan şol ṭaraflarında intizām üzere bulunurlar idi.

165

Muşrif [ü] ehl-i ḡalem berdest-i rāst⁶⁵

Z’ān ki ‘ilm-i ḡaṭṭ u şebt ān dest-i rāst⁶⁶

Medlūl-ı Beyt

(111) Nāzır u ḡarīn ve ehl-i ḡalem pādişāhuñ dest-i rāstında ya‘nī şaḡ cihetinde āḡz-ı mevķi‘ iderler idi. Şü münāsebetden dolayı ki ‘ilm-i ḡaṭṭ şaḡ el ile olur ve nizār ve ḡurenā cümlesi şımf-ı ehl-i seyf muḡābili şımf-ı ehl-i ḡalem ‘add olunur.

⁶⁴ Bu kelime metinde “ر” şeklinde yazılmıştır.

⁶⁵ Bu mısra da eksilik vardır. “Muşrif ü ehl-i ḡalem berdest-i rāst” şeklinde yazıldığında tamamlanmaktadır. Şem‘î ve Ankaravî şerhlerine bakıldığında beytin bu şekilde olduğu görülmektedir.

⁶⁶ Bu mısra metinde “Z’ān ki ‘ilm-i ḡaṭṭ u ān dest-i rāst” şeklinde eksik olarak yazılmıştır. Çalışmamızda bu dizeyi Derya Örs ve Hicabi Kırlandıç’ın eserindeki hâliyle yazdık (Derya Örs ve Hicabi Kırlandıç, 2015).

Şūfiyānrā piş-i rū mevzi' dihend

K'āyine cānend u z'āyine bihend

Mefhūm-1 Beyt

Şūfilere 'ulemā zümresine pādişāhlaruñ piş-i rüyında müvācehe-yi şāhānede mevzi' virilir idi ki anlar āyine-yi cānāndur ve belki āyineden daha güzeldür. Ya 'nī o zevāt-ı şāfiye ma'nevī ve rūhānī 'ulūm ve ma'arifleri yüzünden mir'āt-ı muşaykal ve mücellā gibi oldukları i'tibāriyle piş-i rüda ve müvācehe-yi pādişāhīde bulındıkları şüretde kalblerinüñ nūrāniyyetleri ve şafā-yı rūhānileri pādişāhuñ dīde-yi başiretine 'aks iderek inkişāf-ı hātır u inşirāh-ı kalb-i ma'alīmezāhir hāşıl olur.

Sīne şaykālā zede derzīkr ü fikr

Tā pezīred āyine-y dil naqş-ı bīkr

Mefād-1 Beyt

(112) Şūfī-i 'ālem zīkr u fikr-i İlāhīde sīnesine şaykal u cilā urmuşdur ta ki āyine-yi dil naqş-ı bīkr u şāfiyi kābil ve mālik olsun bu beyt māqablindeki beyti tenvīr ider.

Her ki ü ezşulb-i fītrat hūb zād

Āyine derpiş-i ü bāyed nihā

Me'al-i Beyt

Her kim ki o şulb-i fītratdan hūb zāddur ānuñ pişinde āyine vaż' itmek lāyīkdur. Ya 'nī aşl-ı hīlkatde güzel yaradılmış için hūsn ü ānını görmek üzere āyineye nazar münāsib u müstahsen olub pādişāh ise aşl-ı fītratda güzel ve hūbzād olmağla⁶⁷ ba'zen mir'āt-ı muşaykal gibi kalb-i muşaffā şāhibleri bulunan 'ulemā-yi 'āmilīnün müvācehe-yi şāhānede bulunaraq rü'yet ve müşāhedesi pādişāhlar için pek münāsib ve lāyīk uşulden oldığı müstebān oluyor.

⁶⁷ Bu kelime metinde “وانواع” şeklinde yazılmıştır.

Çi̇st dünyā ezHudā gāfil buden

Nī kumāş u nukre vü ferzend ü zen

Ma'nā-yı Beyt

(113) Dünyā nedür Cenāb-ı Hakkdan gāfil olmağdur yoksa kumāş ve gümüş ve oğul ve zevce degildir. Ya'nī Cenāb-ı Hallāk-ı kā'ināta 'ubūdiyyet ve 'ibādetden gāfil olmağ ve ancak dünyāda meyl ü muhabbet itmek cā'iz degildir ve illā māl u evlād şāhibi olmağ ve Cenāb-ı mu'tī-yi haqīkīden gāfil olmayub bıkaderilimkān infāk-ı 'ā'ileye vesātet ve umūr-ı hayra hıdmet itmek 'ind-i bārīde mağbūl olur ve beyt-i ātī bunu tenvīr ider.

Mālra k'ezbehr-i Hakk bāşī hamūl

Ni'me mālun şālihūn guft ān resūl

Medlūl-ı Beyt

Mālı Hakk için hamūl olur iseñ ol Resūl buyurdu ki māl-ı şālih ne güzeldür. Ya'nī şüret-i meşrū'ada maldār ve ehl-i şervet olan ve hüsn-i isti'māl iden rızā-yı bārīye nā'il ve Resūlullāh şallallāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem efendimüz māl-ı şālih recūl-i şālih için güzeldür buyurdıklarına māşadağ olur.

Āb-ı derkeşti helāk-ı keştiyest

Āb-ı ender zir-i keşti puştıyest

Mağşūl-ı Beyt

(114) Şu gemi içinde geminūñ helākīdür altında gemiye kuvvetdür. Ya'nī sefinenūñ içine şu duğul ve nüfūz iderse mücib-i ġarğ ve helākī olur lākin şu girmezse altındaki şu zahīr ve sefinenūñ seyr ü hareketi sehl ü yeşir olur bunuñ gibi insān da şuda yüzer bir gemiye müşābih ve deryā-yı 'ālemde yüzer bir sābih olub māl-i dünyā mağabbetini derūnına imlā ve kendisini müstağrak-ı hubb-ı dünyā eylerse bu ġafletle kendisi ġarğ u helāk olur fağat böyle olmayub da mālı hayra ve

mevāzi'-i meşrū'aya şarf için taht-ı idāresinde bulundırırsa bu hūsn-i niyyet ü hıdmetle dūnyevī ve uhrevī nā'il-i fevz-i selāmet ve maqbūliyyet olur.

172

Cehd haqqast u devā haqqast u derd

Munkir ender nefy-i cehdeş cehd kerd

Ma'nā-yı Beyt

Sa'y itmek haqqdur ve derd ü devā da haqqdur münkir olan (115) inkār-ı cehd bahşinde cehd ü sa'y itdi mezheb-i cebriye şāhibleri mezheb-i ehl-i sūnnete muhālif olarak sa'y u cehdün te'sīri olmadığından bahşle çalışmayı nefy ü inkār şadedinde irād-ı delīl ile iddi'āda bulındılar ki bu mes'eledede muhālefete çalışmaları ile da'vā-yı bīma'nālarını tenākuş ile ihlāl itdiler her umūrda cehd u sa'y ezcümle mādđi ve ma'nevī derde devā emr-i Haqq ve meşrū'dur ve faķať halk u te'sīr ü tevfiķ hūsn-i tedbīr Hudādandur Cebriye mezhebinde bulunanları bu beyt-i Hakīmāne pek hoş ilzām ider.

173

Pes dehān-ı dil bibend ü mihr kun

Pur kuneş ezbed-ı 'ilm-i minledun

Me'al-i Beyt

İmdi dehān dili bend idüb mührle de qalbini 'ilm-i ledün nesīm-i mihr ü muhābbetinden pür eyle. Ya'nī insān kendini münhaşıran dūnyā māl u menālinüñ ve evlād u ihvānunuñ muhābbetiyle meşgūl itmeyüb qalbini ma'ārif-i ledüniyye ve ma'rifet ü muhābbet-i İlahiyye ile pür nūr itmege sa'y u ihtimām itmelidir. Yolında emr ü tenbīh-i mürşidāne ve hakīmānedür.

Her ki dād ü hūsn-i hodrā dermezād

Şad kazā-yı bed sūy-ı ü rū nihād

Ma'nā-yı Beyt

(116) Her kim ki kendi hūsnini mezāda viridi oña yüz kazā-yı bed yüz kodı. Ya'nī bir insān ki ārzū-yı şöhretle kemālāt ve esrārını ehl-i kemāl ü ma'rifetüñ gayretlerine de 'alel'umūm ifşā iderse bir çok müşkilāta ve aşhāb-ı agrāz ve hasedüñ hiyel ü desāyisine duçar olur ve her cihetden bed ahvāl yüz gösterür.

Çeşmhā vü haşmhā vü reşkhā

Bersereş rized çu āb ezmeşkhā

Mefhūm-ı Beyt

Çeşmler hışmlar ve reşk ve hasedler tulumlardan akan şu gibi anuñ başına akar dökülür saçılır ya'nī meftūn-ı şöhret olan işābet-i 'uyūna ve aşhāb-ı agrāzuñ reşk ü hasedi seyyi'āt ve şürūrına duçar olur hāşılı şöhret āfet olduğından ārzū olınacak bir hāl degildir. Fazl u kemāl erbābı yine ehl-i kemāl u erbāb-ı hūsn-i hāl ile müşāvere ve menāfi'-i 'umūmiyye yolında hālişāne hıdmet (117) himmet ile iktifā ve şöhret kazanmağdan ittikā itmelidir ki meslek-i 'uqālā budır.

Ü ki gāfil būd ezkişt ü bahār

Ü çi dāned kıymet-i ĩn rüzgār

Medlul-ı Beyt

O kimse ki bahār mevsiminde zirā'atden gāfil olur o bu rüzgāruñ kıymetini ne bilir. Ya'nī insān bahārāsā devr-i şebābında sa'y ve gūşiş itmeyüb de zamānını beyhūde imrār u izā'a ider de mezra'a-yı zihn ve qalbine 'ilm ü ma'ārif hubüb ve büzürünü ekmekte ihmāl ü gāflet eylerse vaqt-i haşād rüzgārınuñ qadr u kıymetini taqdīre müsta'id olamaz. Vaqt u hengām-ı şebāb isti'dādını gāfilāne boş geçirenler nesīm-i feyzezfā-yı luḫf-ı İlāhiden müstefiz ve müstefid olamayacağı derkardur

felihāzā insān mevsim-i bahārında ‘ubūdiyyet ve ‘ibādeti īfā iderek ‘ilm ü hünere sa’y idüb zamān-ı isti‘dādını zāyi’ itmemelidür.

177

Derpenāh-ı luṭf-ı Hāk bāyed girīht

K’ü hezārān luṭf berervāh rīht

Me’al-i Beyt

Penāh-ı luṭf-ı Hākka şıgınmaḡ lāzımdur ki o ma’būdun bilhākḡ ervāh (118) üzerine biñlerce luṭflar neşr itdi. Ya’nī insān için āfet şöhretten ve tazıyī’-i vaḡtden selāmet ü maḡfūziyyet ancaḡ imtişāl ü itā’at-i evāmir-i İlähiyye ile luṭf-ı şıyānet ve merḡamet-i İlähiyyeye ilticā ile müyesser olur.

178

Tā penāhī yābi ān ki çun penāh

Āb u āteş mer turā gerged sipāh

Mażmūn-ı Beyt

Tā bir penāh bulursañ ki o ḡaḡıḡaten penāhdur. Āb u āteş saña penāhdan sipāhdur. Ya’nī ḡubb u rızā-yı bārīye nā’il olunca āb u āteş cünd u sipāh olur. Bu beyt-i ḡākīmāne Nūḡ ve Mūsā şalavatullāhu ālānebiyyinā ve ‘aleyhimā ḡazerātına deryā ve tuḡānuñ biiznihi te’alā cünd-i İlähī ḡükminde yār u cümle a’dālarını ḡahḡār olduḡını ve ḡudā ḡazret-i İbrāḡīm ‘aleyhi’s-selāma āteş-i Nemrūdı berd u selām ve mānend-i ḡülzār ve nemrūdı tārmār eyledigini mütazammındur.

179

Hāk-ı Hākḡ ef’āl-i mārā mücidedst

Fi’l-i mā āşār-ı ḡāk-ı İzidest

Ma’nā-yı Beyt

Hāk-ı Hākḡ biz ḡullarınıñ ef’ālını müciddür bizüm fi’limüz āşār-ı ḡāk-ı (119) ḡallāḡ-ı kā’inātdur. Ya’nī ba’zı erbāb-ı i’tizālūñ zu’mı gibi ḡül fi’linüñ ḡālīḡi olamaz belki Allāh Te’alā ḡālīḡ-i külli şeyy’dür. Şu ḡadar var ki ‘abd irāde-yi cüz’iyyesiyle bir fi’li ihtiyār ve ‘azm u ḡaşd idüb Cenāb-ı Hākḡ ḡāk u icād ider. Bu mes’eleye

dā'ir Kāside-yi Emālī ve Nūniyye şerhlerimizde āyāt u eḥādīs-i celīle ve mebahış-i vāsi'a mūndericdūr.

180

Z'ān ki nāṭıḳ ḫarf bīned yā ğarāz

Key şevēd yek dem muḫīṭ-i du ğarāz⁶⁸

Medlūl-ı Beyt

Allāh Te'ālā bizüm fi' ilimizüñ ḫāliḳi oldığı şübhesizdūr. Çünki nuṭḳ iden bir insān mañṭūḳınuñ ḫarfini mi yā arāz ve ma'nāsını mı görür naşıl olur da bir demde nuṭḳ ānında hem ḫurūf u kelimātı ve hem de ma'nāsını ihāṭa idebilir elbette idemez. Ya'nī insān bir işi işler iken hem o işüñ fā'ili ve hem de ḫāliḳi olamaz belki bir işi irāde-yi cüz' iyyesiyle ḳaşd u ihtiyār ider de Cenāb-ı Ḥaḳḳ ḫalḳ ider ḫattā her niyyet ve ḳaşd itdiği şey' üñ ḫuşūlına irāde-yi İlāhiyye ta'alluḳ itmediği taḳdīrde muvaffaḳ olamaz çünki ḳaşd u ihtiyār 'abda 'ā'id ise de ḫalḳ u icād ancak meşiyet-i İlāhiyyeye mütevaḳḳıfdur.

181

Ger bema'nā reft şud ğāfil ziḫarf

Pīş u pes yek dem nebīned ḫiç ṭarf

Mefhūm-ı Beyt

(120) Īrād-ı nuṭḳ iden eger ma'nāyı mülāḫāzaya gitse ḫarf ve lafzdan ğāfil olur. Kezalik insān pīş u pesindeki şey'i bir demde göremez. Ya'nī nuṭḳ u kelām Īrād iden hem lafzı hem de ma'nāyı bir anda mülāḫāza ve zabṭ u ḫıfz idemez nitekim insān hem pīşende ve hem de pesindeki eşyayı bir demde rü'yet ve müşāhede eyleyemez. Beyt-i sābıḳda daḫı beyān olındığı üzere insān fi'linüñ hem fā'ili hem de ḫāliḳi olamaz. Ba'zı mu'tezilenüñ 'abd fi'linüñ ḫāliḳi olduğına dā'ir idd'āsı ğayr-ı şavāb u ḫatā olduğını ebyāt-ı meşrūḫa bildiriyor.

⁶⁸ Bu kelime metinde “عرض” şeklinde yazılmıştır.

Ḥaḡ muḥīṭ-i cumle ‘ālem ey beşer

Vā nedāred kāreş ezkār-ı diger

Mazmūn-ı Beyt

Cenāb-ı Ḥaḡk cümle ‘ālemi muḥīṭ oldığını ey gāfil bil ve o ḥallāḡ-ı kâ’ināt bir işini diger işden dolayı giri ūtmaz. Ya’nī her yerde ḥāzır ve her cihete nāzır ve her şey’i semmī’ ve başır olarak (121) nūr-ı cihān ārāsı muḥīṭ cümle ‘avālimdür ḡudret-i būlegā-yi Rabbāniyyesi muḥayyer-i ‘uḡıldur.

Nūr-ı nūr-ı çeşm ḡod nūr-ı dilest

Nūr-ı çeşm eznūr-ı dilhā ḡaşılest

Mefhūm-ı Beyt

Çeşmüñ nūrınuñ nūrı insānuñ kendi ḡalbinüñ nūrıdur. Zīrā göz nūrı kalberüñ nūrından ḡaşıldur. Ya’nī nūr-ı ‘ayn nūr-ı ḡalbden ve bu da nūr-ı muḥīṭ-i ḡallāḡuñ şümūl ve ta’alluḡından ḡaşıldur. Bu ta’alluḡ olmasa insānuñ çeşmi maḡsūsātı bile ḡaḡḡıyla ve lāyığıyla teşḡiş idemez ma’nāsı tefehhūm olunıyor.

Ey ki eznūr-ı Ḥudā gāfil şudī

Derzamāne bātıl u ‘ātıl şudī

Medlūl-ı Beyt

Ey nūr-ı Ḥudādan gāfil olan kimse bu ḡafletle zamānede bātıl ve ‘ātıl ḡalduñ. Ya’nī nūr-ı Ḥudādan biḡaber olan kimse ḡaḡāyığı fark ve temyīzden ‘āciz olarak dūnyānuñ mezra’a-yı āḡiret ve dūnyāda sa’y ve (122) ḡāyret ve bir ḡayra ḡidmet iki cihānda mūcib-i necāḡ ve sa’ādet oldığını ‘ārif olmayub bātıl ve ‘ātıl bir ḡalde ve belki ḡāyvānāt menziletinde ḡalır. Nūr-ı Ḥudādan gāfil olmıyan kimseler dūnyāda vūs’ ve ṫāḡati miḡdārınca lisāniyla ḡalemiyle malıyla bedeniyle ‘aḡlıyla fikriyle insāniyyetle ve ‘umūmuñ ḡayr u menfa’atine ‘āid ḡidmete ve muḡabbet-i vaṫaniyyenüñ ĩcāb itdiḡi cehd ū mu’āvenete ḡayret ve himmet ārzūsında bulunur. Bu beyt-i ḡaḡimāne mezḡheb-i Cebriyye mā’il olanları taḡṫı’e ve tenbīhi mūtaẓammındur.

Renc u ğamrā Hāḡ pey-i ān āferīd**Tā bedīn zıd hoşdılı āyed bedīd****Ma'nā-yı Beyt**

Cenāb-ı Hāḡḡ renc u ğamı halk itdi tā ki zıddı olan göñül hoşlığı kalb ferahı inkişaf iderek zuhūra gele. Ya'nī bermuḡtezā-yı hikmet-i Rabbāniyye dünyāda insānlara renc u ğam olmamış olsa kalbde rāhat ve meserret naşıl zāhir olur idi ki her şey'ün ḡadr u kıymeti zıddıyla bilinür. Nitekim insān bažen bir 'arıza ile rāhatsız olur da şihḡatinün büyük ni'met oldığını her vaḡitden ziyāde taḡdīr iderek ḡamd u şenāda bulunur. *“Olmayınca hasta ḡadrün bilmez ādem şihḡatün”*⁶⁹ beyti o cümledendir.

Nūr-ı Hāḡrā nīst zıddī dervucūd**Tā bezıdd ūrā tuvān peydā numūd****Me'al-i Beyt**

(123) Nūr-ı Hāḡḡ bu 'ālem i vücūdda zıdd yoḡdur ki anuñ zıddını zāhirde irā'eye imkān ve iḡtidār peydā olsun. Ya'nī nūr-ı arz u semā olan Cenāb-ı Hāḡḡkuñ nūrının zıddı 'adīmülimkān olduğundan nūr-ı İlähīyi ḡissiyāt-ı zāhire ile idrāk ü temşil aşlā mümkün degildir. Münevver-i semāvāt ve arzın olan ḡallāḡ-ı lemyezel muḡīḡ-i kā'ināt olan nūr ile dilediği ḡulına hidāyet ve ma'rifet baḡş u iḡsān buyurur.

Mā çu çengi⁷⁰ ü tu zaḡme mīzenī**Zāri ezmā nī tu zārī mīkunī****Mefhūm-ı Beyt**

İlähī biz ḡullaruñ çeng gibiyüz o çenge zāt-ı pākūñ şadā virmek için zaḡma zen olur zārī idersiñ. Ya'nī ey zāt-ı kibriyā biz bir ālet-i şavt u şadā gibi olub bizüm zār u fiḡānımız sendendür her ne vech ile irāde-yi (124) şamedāniyyeñ şudūr iderse o zāhirde bizden ve nefsülemrde nezd-i ulūhiyyetiñdenvehiyyetüñden şadır olur ve

⁶⁹ Fıtnat Hanım'a ait bu beytin tamamı şu şekildedir: *“Bilmedin zevk-ı visālin çekmeyince firkatın/ Olmayınca haste ḡadrin bilmez ādem şihḡatin”*

⁷⁰ Bu kelime metinde “چنگيم” şeklinde yazılmıştır.

halk u icād buyurılır. Bu ve māba'dı ebyāt-ı şerīfe cebr-i mütevassıtı ĩmā ile insānlarda cebr-i küllī olmadığını ve insān her umūrına şarf eylediği ihtiyār ve irādesini ħüsn-i netīceye mazhariyyet ve muvaffaķıyyetini Cenāb-ı mü'essir ve müdebbir-i ħaķīķinūñ luṭf u 'ināyet-i Rabbāniyyesini mülāḫaẓa ve recā iderek şarf u a'māl itmesini ve mücerred kendi 'aql u tedbīrine i'timād u iġtirār itmemesini telmīḫ ve tavşıye ider.

188

Mā çu nāyīm u nevā dermā zitust

Mā çu kūhīm u şadā dermā zitust

Medlül-1 Beyt

Yā Rabb biz kullaruñ nāy gibiyüz ve bizde nevā zāt-ı ulūhiyyetüñdendür biz cebel gibiyüz bizdeki şadā daḫı zāt-ı pākuñdandır. Ya'nī şavt u şadā gerçi şüretā neyden zühür ider va taġlardan 'aks-i şadā zāhiren bizüm şüretimüzdendür ħaķīķatde ise bu şadālar heb muḫīṭ-i kā'ināt olan vācibülvücüd ḫazretlerinūñ irāde-yi Rabbāniyyesiyle halk u icād buyurılarak zühür ider.

189

Mā çu şaṭrancīm ender burd u māt

Burd u māt-ı mā zitust ey ḫoşşıfāt

Mefhüm-1 Beyt

(125) İlähī biz kullaruñ ġālibiyyet ve maġlūbiyyetde şaṭranc gibiyüz şu iki ḫālde herbiri irāde-yi İlähiyyenūñ te'sīründendür ey ḫoş şıfāt Rabbimüz. Ya'nī şaṭranc oyununda şüretā oynayanlaruñ taḫrīk itdiği ālāt gibiyüz ki oyunun netīcesinde ġālib ve maġlūb olmak nevsülemrde muḫarrik ve müdebbir-i ħaķīķī olan Cenāb-ı Ḫallāķ-ı lemyezeldendür.

Mā ki bāšīm ey tū mārā cān-ı cān

Tā ki mā bāšīm bātū dermiyān

Me'al-i Beyt

Ey rūhımızuñ rūhı biz kim oluyoruz ki zāt-ı vācibūlvücūduñ ile miyānda olalum. Ya'nı lisānımızda kendümize vücūd virüb bir ta'bır idiyoruz faķaķ bu ta'bır ile böyle kendümüze vücūd virmek ḥaķıķat degildür zīrā cānımızuñ cān ve rūhı Rabbil'ālemīndür bizüm varlıģımız maḥzā vücūd-ı vācibūlvücūd sāye-yi feyyāzānesindendür.

Mā 'ademhāyīm u hestihā-yı mā

Tu vücūd-ı muṭlaķī fānīnumā

Mazmūn-ı Beyt

(126) Biz ḳullaruñ 'ademplerüz ve dünyāda varlıģımız da öyledür zāt-ı bāķī ve ḳadīmūñ bir vücūd-ı muṭlaķdur ki cihānı fānī irā'e idicidür. Ya'nı kāffe-yi ḥalā'yıķuñ 'ademden ḥaķ u ĩcādı ve terbiyye ve isti'dādı ḳudret-i bāliģa-yı Rabbāniyye iledür felihāzā insānlar vesā'ir bilcümle maḥlūķāt ol vücūd-ı muṭlaķa göre ma'düm ḥükmindeür ef'āl u aṣār-ı beṣeriyye ise mü'eṣṣir-i ḥaķıķī olan Cenāb-ı Ḥaķḳuñ ḥaķ u ĩcadından sāḥa-yı vücūdda rünümün olur bu 'ālemde vücūd-ı maḥlūķāt vücūd-ı muḳayyedür vücūd-ı muṭlaķ olmasa vücūd-ı muḳayyed ḥıḳdür vācibūlvücūd ḥazretlerinüñ esmā-i ḥüsnāsına nazaren mevcūdāt-ı mümkinē āyīnedeki suretlere teṣbīḥ olunabilir meṣelā vücūd-ı muḳayyed olan bir insān āyīnede görünür çekilince görünmez olur ve insāndan ḥayr zuhūr iderse 'ināyet-i Rabbāniyyenüñ eṣeridür ve ṣer zuhūr iderse ḳahr-ı Rabbāniyyenüñ eṣeridür ve her şey' hālik ve zā'il olur ancaķ Vech-i İlāhī zāt-ı kibriyāsı hālik olmayub dā'im ve bāķīdür.

Lezzet-i hestî numūdî nīstrā**‘Āşık-ı hōd kerde būdî nīstrā****Mefhūm-ı Beyt**

(127) Yā Rabbilālemîn zāt-ı pākūñ yoqlıq ‘ālemine varlıq lezzetini gösterdik de o ‘ālem-i ‘ademi kendine ‘āşık kılduñ. Ya ‘nī bālāda dañı beyān oldıǵı üzere vücūd-ı muṭlaq Haqq yanında vücūd-ı muḳayyed ve muvaqqat olan halk-ı ‘ālem hiç hükminde iken ḥallāq-ı kerīm ‘ālem-i ervāhı kendine ‘āşık kılarak varlıq lezzetini gösterdi.

Mā nebūdīm ü teḳāzā mān nebūd**Luṭf-ı tū nāgufte-yi mā mişunūd****Maḥşul-ı Beyt**

Yā İlāhil ‘ālemîn biz ḳullaruñ nābūd iden ve teḳāzā ve ṭaleb ve⁷¹ ibtigāmuz dañı ma‘dūm idi faḳat zāt-ı pākinūñ luṭfı bizüm söyliyemedigimizi semmî ve ‘alīm idi. Ya ‘nī Cenāb-ı Haqquñ elṭāf ve merāḥim-i Rabbāniyyesi dahā bizi bu ‘ālem-i şehvete getirmezden evvel ‘ilm-i ezeli Rabbāniyyesiyle ihtiyācāt-ı beşeriyemizi ve su‘āl u ṭālebimizi bilerek ba‘delhalk in‘ām u i‘ṭā buyırdu.

Uṭlubu’l-ma‘nā mine’l-furḳān ve ḳul⁷²**Lānufferiḳ beyne eḥādi’r-rusul⁷³****Me’āl-ı Beyt**

(128) Ey Ṭāleb-i ḥaḳīḳat ma‘nāyı Ḳur’ān-ı Kerīmden ṭaleb ü rūsul-ı kirām ḥaḳqında olan Ḳavl-i ilāhīye nazaran biz aḥād-ı rūsul beytini tefriḳ idemeyiz diye söyle ya ‘nī kāffe-yi rūsul-i ‘izām Şalavātullāh ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhim ḥazarātı

⁷¹ Bu kelime metinde yoktur. “Hata ve Savab” cetvelinden hareketle bu kelimeyi metin içerisine ekledik.

⁷² “Manayı Kur’an-ı Kerīm’den talep et ve resüller arasında ayırım gözetmeyiz de.” Anlamında Arapça bir ifade.

⁷³ Bu beyit diğerk çalışmalarda ve Derya Örs ve Hicabi Kırılancık’ın eserinde yoktur (Derya Örs ve Hicabi Kırılancık, 2015).

tebliğ-i emr-i İlahî ve ta'lîm-i tevhid-i Rabbânî vazîfe-yi celîlesinde müttehidlerdür felihâzâ beynerrusul merâtib ü derecât 'âliye hakkında ma'ânî-yi haqqîyi Qur'an-ı 'azîmü'ş-şândan taleb ve taḥarri eyle.

195

Derme'ânî kısmet ü a'dād nîst

Derme'ânî tecziye'v efrād nîst

Maḥşül-1 Beyt

Ma'ânîde taḥsîm ve a'dād ve tecziye ve efrād yokdur. Ya'nî ma'ânî tecezzî ve inḳisâmı ḳâbil degildür belki cüzz'-i lâyetecezzâ gibi ğayr-ı münḳasım ve cevher-i ferd gibi ğayr-ı mütecezzîdür zîrâ tecezzî ve inḳisâm elfâz ve ecsâmuñ ḥavâşundandır 'âlem-i ma'nâya göre bu maḳûle i'tibârât olamaz ma'nî 'âlem-i vaḥdete nâzır ve şüret 'âlem-i kesrete dâ'irdür (129) şüretde keşret-i ma'nâda vaḥdete muḥâlif degildür ve keşretde vaḥdet-i mu'teber ve maḳbûldür.

196

İttiḥād-ı yâr bāyārân ḥoşest

Pây-ı mâ'nâ ğır şüret serkeşest

Medlül-1 Beyt

Yâruñ yârân ile vifâḳ u ittiḥâdı ḥoşdur ya'nî mâ'nî ayağını tut ki şüret serkeşdür. Ya'nî ittiḥaduñ muḳtezâsı bir maḳşad-ı ma'nevîde ittifâḳdur ki keenne cümle yârân ve muşâhibân bir ğiribân miyânında baş göstermemişlerdür imdi 'irfânuñ var ise 'âlem-i vaḥdete nâzır olan ma'nâyı tut ki anuñ zabt u rabtı sehl u âsândur zîrâ 'âlem-i mâ'nâda ayrılık ğayrılık yokdur kısm-ı vâhid ḥükmimdedür egerçi şüretde de ma'nâ vardır lâkin her ehl-i şüret ğaflet-i ḥaylûletiyle ma'nâya muḫtali' olamaz ve ittiḥād-ı tecellî-yi İlahî ile zuhûr ider.

Şüret-i serkeş gudāzān kun berenc

Tā bibīnī zīr-i ū vaḥdet çu genç

Mefād-ı Beyt

Şüret-i serkeşti renc ü zaḥmet ile erit tā ki şüret (130) altında ḥazīne gibi vaḥdet göresin. Ya'ni sa'y ve ictihād idüb şüret u keşret-i serkeşi maḥviyyete ḳalb eyle ki taḥtında defīne gibi mergüb olan vaḥdet göresin ma'nā şüret altında nihān vaḥdet keşret içinde pinhāndur ol ḥalde kuvva-yı rūḥāniyyeye nā'iliyyetle bekām ve ma'nevī 'ālīmaḳām olmaḳ müyesser olur bu beytden münfehīm olur ki şüret serkeş oldığı gibi ehl-i şüret daḫı serkeş ve ehl-i ma'nāya ḡayr-ı münḳāddur ve muṭāla'a-yı vaḥdetden a'mādur zīrā ḥodbīnūñ nefsi muṭāla'a-yı vaḥdete ḥā'ıldür.

Ver tu ne'gdāzī 'ināyethā-yı ū

Hem gudāzed ey dilem mevlā-yı ū

Mefhūm-ı Beyt

Ve eger ey mücāhid kendi renc ü ta'b ve zaḥmetüñle şüret-i serkeşi eridemez isen Cenāb-ı Ḥaḳḳuñ 'ināyetleri anı eridür ey benim cān u dilüm anuñ ḳul ve bendesidür. Ya'nī sen 'ubūdiyyet ve 'ibādetde şābit ol mücāhede-yi nefside ḳuşūr itme eger şüret-i serkeşi eridüb maḥviyyete münḳalib idemez isen ḳalbūñde īmān ve ihlāşuñ şābit oldığı ḥalde 'ināyet-i Rabbāniyye irişür ve 'ubūdiyyet tāmme-yi ḳalb-i tecellī-yi İlāhī ile ḥāşıl olur ve bāṭına tecellī-yi Rabbānī olunca zāhir daḫı maḫḫar-ı ḥuşū' olub zāhir ve bāṭın irtibāṭ-ı tām bulur.

'Āḳıl ezser bi'nhed īn hestī vü bād

Çun şenīd encām-ı Fir'avnān u 'Ād

Ma'nā-yı Beyt

(131) 'Āḳıl olan kimse Fir'avnlaruñ ve ḳavm-i 'Ādüñ encāmını işīdince bu varlığı ve hevā-yı nefsānisini başından bırakır ya'nī ḥodbīnligini ve kibr ü sū-yi aḫlāḳını terk ider.

V'er binenhed dīgerān ezhāl-i ū

‘İbretī gīrend ezidlāl-i ū

Medlül-1 Beyt

Eger ‘âkıı-ı enāniyyetini ĥodbīnligini ve hevā-yı nefsāniyyesini başından terk itmez ise anuñ ızlālından şoñra dīgerleri ‘ibret tutarlar. Ya’nī ‘âkıı olan kimse ümem-i māziyeden nice ehl-i tuğyān ve erbāb-ı kibr ve ‘işıyān gelmiş ve cehl ü delālet ve ‘inād ve nahvet yüzinden şanādīd ve zulme ve aķviyāsı bile ‘âkıbet ġazab ve ķahr-ı Rabbāniye duġār olmuş olduklarını her ‘âkııı tefekkür ve mülāġaza iderek müsāvī-i aġlāķını ve ĥuşıyile enā’iyetini terk ve maĥv itmelidir eger itmez ise kendisi de mużmaĥill ve dīgerlerine ‘ibret olur.

Guft Nūġ ey serkeşān men men neyem

Men zicān murdem zicānān zindeyem

Maġşül-1 Beyt

(132) Ĥazret-i Nūġ ‘aleyhisselām didi ki ey serkeşler ben “ben” degilüm ben cāndan mürde ve cānān ile zindeyim. Ya’nī ħavminuñ mütekebbirīn ve serkeşānına ĥiġāben ben nefis ü hevāya tābi’ olmayub bendeki rūġ-ı ĥayvānī mürde ve ma’nevī rūġım ma’būd-ı ezeli ve maġbüb-ı ebedī olan Cenāb-ı Ĥallāķ-ı kā’inātuñ ‘aşķ u muġabbeti ile zindedür her ne ki size teblīġ idersem irāde-yi Rabbāniyye olarak vācibülittibā’dur.

Cumle mā vu men bepīş-i ū nihīd

Mulk mulk-i ūst mulk ūrā dihīd

Mefhüm-1 Beyt

Biz ve ben gibi enāniyeti Ĥudānuñ pīşine nihāde idiñiz mülk onun mülkidür mülki malikine viriñiz. Ya’nī elfāz ve aĥvālden kibr ve enāniyyete delālet iden şeyleri bırakıñız ve Cenāb-ı Ĥaķķuñ ħıllarına baġşāyiş-i Rabbānisi olan cism ü cān

ve ‘aql u cinān ve māl u emlākdan cümlesini mālîk-i haqîkîsinüñ emr ü rızâ-yı ‘ālîsine tevfiķen hüsn ü isti‘māl idiñiz.

203

Çun fakîr āyîd ender rāh-ı rāst

Şîr u şayd-ı şîr hod ān-ı şumāst

Maḥşûl-ı Beyt

(133) Faķîr olarak toğru yolda gelirsenez ārslān ve anuñ şaydı bile siziñdür. Ya‘nî kibr ü enāniyyeti târik olub tarîķ-i müstaķîmi iltizām idenleri yed-i ķudret-i şamedāniyye nice nice ni‘metler ve muvaffaķiyyetlere nā‘il ider. Cenāb-ı Haķķ mütevāz ‘în ve ḥāşî‘îni sever cezîlûleltāfdur.

204

Her şikâr u her kerāmâtî ki hest

Ezberāy-ı bendegān-ı ān şehest

Ma‘nā-yı Beyt

Her şikâr ve her kerāmât ki vardur ol şeḥûñ bendeleri içündür ya‘nî ḥallāķ-ı lemyezel ḥazretlerinüñ ḥalk u icād buyurmaķda oldıķları envā‘ ni‘am ve elṭāf ve cümle iḥsānuñ ve kerāmāt-ı zāt-ı kibriyāsına rabṭ u teslîm-i ḳalb idüb ṭā‘at u ‘ibādâtına ve ifā-yı vezā‘if-i ‘ubūdiyyete sa‘y iden ḳullarına lâyiķ ve şâyān olur gerçi ḥazret-i raḥmān münkiirlere de dünyāda ni‘am-ı Rabbāniyyesini mu‘ṭidür. Faķat haqîķatde anlar mes‘ūd olmayub ‘āķibetleri nedāmet ve ḥüsrāndur.

205

Ān ki devlet āferîd ü du serā

Mulk ü devlethā çi kār āyed verā

Mefhûm-ı Beyt

(134) O ḥallāķ-ı kâ‘ināt ve mürebbî-i mevcūdāt ki devlet-i mülk ve mālî dünyā ve ‘uķbāyı yaratdı imdi mülk ve devletler o āfrîninde-yi dücihāna ne kār getirür zîrā zāt-ı aķdesi ğaniyyun‘anil‘ālemîndür. Ya‘nî Haķķ Sübḥānehu ve Te‘ālā ḥazretleri hiç bir şey’e muḥṭāc olmayub kâffe-yi maḥlûķāt zāt-ı kibriyāsına dā‘imā muḥṭāc

oldığına ve envā'-ı ni'am-ı dünyevîyi kâffe-yi 'ibād ve ḥalā'yiki için ma'rifetullāh sırr u ḥikmetine binā'en ḥalk buyurdığını tefekkür ve mülāhaza itmelidir.

206

Piṣ-i subḥān bes nigeḥ dārīd dil

Tā negerdīd ezgumān-ı bed ḥacil

Me'al-i Beyt

Rabbil'ālemīn olan Ḥazret-i Subḥān ḥuzūrında ḳalbiñize naẓar tutuñız tā ki bedgumāndan ḥacil olmayasınız. Ya'nī insān hemīşe divān-ı ḥazret-i ma'būdda bulunduğundan naẓārgāh-ı İlāhī olan ḳalbiñize ḥiçbir vechle reyḅ ü gumān 'arız olmamasına im'ān-ı naẓar (135) itmek muḳteẓā-yı 'ubūdiyyetdür. Zīrā insānda ḥālīḳına karşı bedgumān ve sū'-i ẓann-ı cinān sebep-i ḥacālet ve ḥüsrāndur. Şāyed ḥasbülbeşeriyye zihni insāna ednā mertebe ba'zı evhām u gumān-ı ḥulūl itse bile derḥāl ḳabūl itmeyüb redd iderek imān u İslāmında ḳavlen ve ḳalben ṣābit ve tā'āt ve 'ibādātında fi'ilen ve 'amelen müdāvim olunca o insān nefsi müvesvisine ve efkār-ı seyfi'esine ḥaḳīḳaten mücāhid olduğundan 'ind-i İlāhīde pek makbul ḳullardan olacağı bīreyḅ ve gumāndur.

207

Ān ki ū bīnaḳş sādesīne şud

Naḳşhā-yı ḡaybrā āyīne şud

Medlūl-ı Beyt

O kimse ki bīnaḳş olarak sāde sīne oldı onun ḳalbi mir'āt olur. Ya'nī bir insān nūr-ı imān ile vicdānı münevver ve bīḡill u ḡiṣṣ ḳalbi selīm olub da ḥavātır-ı fāsīdeyi redd ü izāle ider ve ifā-yı vezā'if-i 'ubūdiyyet ve 'ibādeti ihmāl itmeyüb sa'y u ihtimām eyleser ḳalbi maẓhar-ı füyūzāt ve tecelliyāt-ı İlāḥiyye olarak mübeşşerāt ile 'ārīfından olur ve 'aksi ḥalde nā'il-i feyz-i Rabbānī olamaz.

Āstān şadr dermā' nā kucāst

Mā vü men k'ü ān taraf k'ān yār-ı mās̄t

Mefhūm-ı Beyt

(136) Āsitān ve şadr ta'birleri nirdedür söyle ki onlar ve biz ve ben gibi ta'birāt o tarafdandır ki o bizüm yārimuzdur. Ya'nī aşāğı ve yukārı ben ve şu ve bu gibi işārāt ve ta'birāt-ı muhtelifē maḥzā dünyāca ta'ayyübün şahşıyyāt ve hüvviyāt için kullanılır. Faḫaḫ cihet-i vahdetde ta'ayyünāt ve ihtilāfāt hīç yokdur.

Ender ĩn reh mīterāş u mīḫarāş

Tā dem-i āḫir demī fāriğ mebāş

Ma'nā-yı Beyt

Şāḫib-i niyāz ve münācāta bir tenbīhe-yi ma'nevī olarak diniliyor ki ey mürīd-i niyāzmend rāh-ı Ḥaḫḫda yontulmalı ve zahmet çekmeli ki tā dem-i nihāyete kadar çalışmaḫdan bir ān fāriğ olmamalı. Ya'nī Cenāb-ı feyyāz-ı muḫlaḫ ḫāzretlerinden münācāt ve da'avatıñızuñ is'āf ve mükāfātı ilāāḫiril'ömr tarīḫ-i Ḥaḫḫda bezl-i mesā'ī ile müyesser olur felihāzā bīkadrilimkān hīçbir vaḫt sa'y u ḫidmet ve gayretten fāriğ olmayub muḫtezā-yı edeb ve 'ubūdiyyetde şebāt itmeliğür.

Tā dem āḫir dem-i āḫir buved

Ki 'ināyet bātu şāḫib-i sır buved

Medlül-ı Beyt

(137) Tā āḫir demde āḫer bir dem olur ki 'ināyet-i Ḥaḫḫ saña şāḫib-i sır olur. Ya'nī ey şāḫib-i niyāz ve münācāt müddet-i 'ömrinde mübeşerrāt-ı ma'nevyede bir ḫāl-i rūḫānī saña tecellī itmemiş olsa bile şoñ nefese kadar rızā-yı bārī ḫuşulına vesīle olacak reh-i Ḥaḫḫda sa'y u ictihād it ki 'ināyet-i Rabbāniyye ve fazl u merḫamet-i sübhāniyye ile ḫüsn-i ef'āl ve a'mālūñ sebebiyle āḫir demünde ḫurretül'ayn olacak bir sır-ı İläḫī ve tecellī-yi Rabbānī sanā şāḫib ve müdedres olur.

Ez' ademhā sūy-ı hestī her zamān

Hest yā Rab kārvān derkārvān

Mefhūm-ı Beyt

Yā Rabb 'ademlerden sūy-ı hestīye her zamān kārvān kārvānī ta'ķīb itmekdedür. Ya'nī yā ķādir-i muṭlaķ külli yevm her ān baħr u berde lāyu'ad ve lāyuhşā envā' maħlūķāt-ı 'ālem vücūd geliyor kezālik ħayvānātdan ve nebātātdan ve benī ādemden milyonlarca miķdārı 'ademe gidiyor (138) teselsül ve tevālī-i kārvān gibi gelüb gidiyor bu cereyān-ı dā'imī ve bilāfāşıla bu iyāb u zehāb ve tedāvül-i mütevālī muķtezā-yı salṭanat-ı Rabbāniyyeñdür.

'İlm çun berdil zened yārī şeved

'İlm çun berten zened bārī şeved

Ma'nā-yı Beyt

'İlm ķalb ve rūħ üzerine urursa yār olur. 'İlm ten üzerine urursa bār olur. Bu beyt-i bedī' ũñ nükte ve mezāyāsı beyt-i bedī' -i ātī ile anlaşılır.

Hīn mekeş behr-i hevā ān bār-ı 'ilm

Tā bibīnī derderün enbār-ı 'ilm

Maħşul-ı Beyt

Şaķın bār-ı 'ilmi ārzū-yı hevā için çekme tā ki derūnda enbār-ı 'ilm oldığını göresin. Ya'nī insān 'ulūm ve fūnūnı maħż hevā-yı nefsanī için taħşil itmeyüb belki şuver-i meşrū'ada şarf u isti'māl iderek hem kendini hem de bulunduđı cem'iyet-i medeniyyede ebnā'-yı cinsini müstefid ve müstefiz itmek niyet-i ħālīşe ve (139) maķāşid-ı ħayriyyesiyle taħşil itmeli ki ol vechle ħāşıl olan 'ulūm ve fūnūn hem şāħibine yār ve nāfi' hem de ebnā'-yı cinse fā'idesi şāmil ve tedricen vāsi' olur. Ve bu tariķ-i eslem ile ħazā'in-i 'ulūm-ı 'āliyye-yi İlāhiye derūnda inkişāf ve incilā ider.

Tā ki berrehvār-ı ‘ilm āyī suvār

Ba‘d ezān ufted turā ezdūş bār

Me‘al-i Beyt

‘İlmi niyyet-i hālişe ile taḥşīl ve isti‘māl it tā ki ‘ilmüñ esb-i rehvarı üzere suvār olub ondan şoñra sen yükiñi döşinden düşürtürsün. Ya‘nī ‘ulūm-ı zāhireyi taḥşīl ḥuşūşında sa‘y ile zaḥmet çekileceğinden ba‘dettaḥşīl ḥüsn-i isti‘māl oldığı şüretde maḥşül-ı ‘ilm şāhibine yār olur da esb-i suvār gibi rāḥat ider. Çekdiği bār-ı taḥşīlden ḥalāş olarak mādđi ve ma‘nevī nā‘il-i fevā‘id ve feyyüzāt olur.

Ḥ‘iṣrā şāfi kun ezevşāf-ı ḥod

Tā bebīnī zāt-ı pāk-i şāf-ı ḥod

Mefhūm-ı Beyt

Zātıñı ḥodbīnlük evşāfundan şāfi kıl tā ki kendini pāk-i (140) şāf göresin. Ya‘nī insān evşāf-ı zemīmeye olan ḥodpesendlikden vesā‘ir aḥlāk-ı seyyi‘eden zātını pāk iderse kendisini ḳalbi selīm ve şāf bulur. Ve bu cühetle feyz-i bārī ile dāreynde fevz ü sa‘ādete nā‘il olur.

Guft Peygāmbere ki hest ezummetem

K‘ū buved hem gevher ü hem himmetem

Medlūl-ı Beyt

Peygamber-i ma‘ālīşer efendimüz ḥazretleri buyurdı ki ümmetimden zātlar vardur ki o hem gevherüm ve hem himmetümdür. Ya‘nī ümmetimden bir zümre-yi ḫayyibe vardur ki ḳalbleri Nūr-ı İlāhī olan benüm nūrımla pürnür ve himmet ve sa‘y ve sīret ve a‘mālleri sīret ü sünnetime tevāfuḳ idüb ‘ind-i samedāniyyede maḳbūl ve meşkürdür.

Mer merā z'ān nūr bīned cānīṣān

Ki men īṣānrā hemī bīnem bedān⁷⁴

Mefād-ı Beyt

Onlaruñ rûhı benî o nūr-ı İlāhīden görürler ki ben dağı onları hemīşe o nūr ile müşāhede iderem. Ya'nî kâlbleri münevver olanlar zāt-ı (141) ma'ālīṣıfāt-ı risāletpenāhīyi haqqıyla taqdīr ve taḥiyyāt ve ta'zīmāt-ı lāyıkā ile tebcīl iderek nūr-ı İlāhī olan nūr-ı nübüvveti görürler 'aleyhisṣalātü vesselām efendimüz ḥazretleri de nūr-ı sübhānī olan rûh-ı pürfütûh-ı Nebevīleriyle Şālihīn-i ümmet-i mes'üdesini müşāhede ve Haqq-ı eḥaqq-ı sa'adetlerindeki taḥiyyāt ve teslimāt ve tebcīlāt mukābilindedür selām u celb-i rızā-yı Rabbilenām ile mükāfat buyururlar.

Hemçu ĩn du çeşme-yi çeşm-i revān

Hest derḥukm-i dīl ü fermān-ı cān

İki çeşme-yi revān gibi olan çeşm-i insān ḳalbūñ ḥükminde ve cān-ı rûhuñ fermānındadır. Ya'nî insānuñ ḳalb ü 'aḳlı ve cān ve rûhı ne vechle ārzü ve irāde iderse gözleri ol vechle nazar ider.

Ger biḥ'āhed reft sūy-ı zehr-i mār

Ver biḥ'āhed reft sūy-ı i'tibār

Eger dīl ü cān isterse insānuñ gözleri zehir ve mār cānibine gider. Ve eger isterse i'tibār cihetine gider. Ya'nî insānuñ ḳalb u 'aḳlı menhiyyāt ṭarafına meyl iderse iki çeşmi de o cānibe 'atf-ı (142) nazar ider. Ve eger ḳalb u 'aḳlı muḥarremāta meyyāl olmayub ef'āl u 'māl-ı meşrū'a ve müstaḥseneye meyyāl ise gözleri dağı meşrū' ve ma'ḳül olarak i'tibāra şāyān cihetlere nazar eyler.

⁷⁴ Bu kelime metinde “عیان” şeklinde yazılmıştır.

Ger biḥ'āhed sūy-ı külliyyāt rānd**V'er biḥ'āhed ḥabs-i cuzviyyāt mānd****Mefhūm-ı Beyt**

Eger alb ve rūḥ insān isterse gzleri külliyyāt cihetine sev ider ve eger isterse cüz'ıyyāta ḥabs ider. Ya'nı erbāb-ı 'aql u dāniş isterse gzlerini maḥlūātda ve 'alelḥuşuş insānlarda ve arz u semāda olan aşār-ı külliye-yi udret-i İlāhiyye tefekkür ve müşāhedesine sev ider ve kemāl-i 'azamet ve salṭanat-ı 'umūmiyye-yi Rabbāniyyenūn ma'rifetiyle zevyāb olur da cūzi'ıyyāt u şahşıyyāt-ı maḥdūdeye ātf u ḥabs-ı naar itmez.

Ger biḥ'āhed sūy-ı maḥsūsāt reft**V'er biḥ'āhed sūy-ı melbūsāt reft****Medlūl-ı Beyt**

Eger isterse gzler maḥsūsāt cihetine gider. Ya'nı insānūn (143) alb ve rūḥı ārzū iderse nı ü bed 'alel'umūm maḥsūsāta naar ider isterse ba'zı hem cinsinūn seyri'āt ve 'uyubını libās-ı setr ile mestūr ve taḥarrı ve tecessüden şarf-ı naar eyler.

Hemunın her penc ḥis un nāyize**Bermurād [u]⁷⁵ emr-i dil şud cā'yize****Mefād-ı Beyt**

İşte onuñ gibi her beş ḥis bermurād emr-i dil cereyan idici oldu. Ya'nı ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhire olan uvve-yi bāşıra uvve-yi sāmı'a uvve-yi zā'ıa uvve-yi şämme uvve-yi lāmise insānūn dil ü rūḥı naşıl ārzū iderse ol vechle mu'āmele ider herbiri emr-i dile tābi'dür eger insān bu uvvā-yı zāhireyi maḥall-i meşrū' ve müstaḥsene şarf u isti'māl iderse dūnevı ve uḥrevı nā'il-i mūkāfat olur.

⁷⁵ Bu kelime ( ) metinde yoktur. Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç'ın *Mesnevı-yi Manevı* adlı eserinde köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir (Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç, 2015).

223

Ger biḥ'āhed ber'adū māri şevēd

V'er biḥ'āhed ber velī yāri şevēd

Mefhūm-1 Beyt

Eger insānuñ ḳālb u rūḥı isterse eli düşmen üzerine yılān olur ve eger isterse velī ve muḥib üzerine yār olur.

224

Peñç ḥissī ezbirūn meysūr-1 ū

Peñç ḥissī ezderūn me'mūr-1 ū

Medlūl-1 Beyt

(144) Zāhiri ḥavāss-1 ḥamse ḳalb u rūḥuñ müysūr ve maḥkūmlarıdur derūnı ḥavāss-1 ḥamsede o ḥākimlerūñ me'mūrlarıdur. Ya'nī bālāda izāḥ olınan ḳuvvā-yı ḥamse-yi zāhire ḳalb ve rūḥuñ maḥkūmları oldığı gibi ḥavāss-1 bātına olan ḳuvve-yi müfekkire ḳuvve-yi zihniyye ḳuvve-yi vehmiyye ḳuvve-yi ḥāfıza ḳuvve-yi 'ilmiyye daḥı ḳalb ū rūḥuñ me'mūrlarıdur.

225

Hīn megū ferdā ki ferdāhā guzeşt

Tā beküllī neg'zereḍ eyyam-1 kişt⁷⁶

Mefhūm-1 Beyt

Āgāh ol şaḳm ferdā söyleme zīrā ferdālar geçer tā ki eyyām-1 kişt ve zirā'at bilkülliyeye geçmeye ya'nī insānuñ 'ibādet u maḥmedet ve şükrānī vaḳtinde gerekdür te'ḥīr idüb ferdāya bırakma nitekim zirā'at mevsiminde lāzımdur ki maḥşūl vire ve her işt vaḳt ū zamānında olursa nāfi' olur.

⁷⁶ Bu beyit birinci ciltte olmayıp ikinci ciltten alınmıştır.

Ey Hudā-yı bā'aṭā-yı bāvefā

Raḥm kun ber'omr-i refte dercefā

Me'al-i Beyt

(145) Ey vefā ve 'aṭā ṣāḥibi ḥāliḳ ü mālīküm ma'būd ve müste'ānüm mucīb-i kerīmüm bu 'abd-ı 'ācizinüñ dünyāda cefā ile geḩen 'ömrine merḩamet buyur.

Bu'gzerān ezcān-ı mā sū'ı'l-ḩazā

Vā meber mārā ziiḩvān-ı ṣafā

Maḩşül-ı Beyt

Yā Rabbī bizüm cānımızdan sū'-ı ḩazāyı def' ü ṣarf idüb seyyi'atımızdan tecāvüz buyur ve iḩvān-ı ṣafādan bizi ayırma dūr ü mehcūr buyurma.

Ger tū ṭa'ne mīzenī berbendegān

Mer turā ān mīresed ey kāmrān

Me'al-i Beyt

İlāhī eger zāt-ı pāküñ ḩullaruñ üzerine ṭa'ne urur iseñ o saña maḩşüş ḩaḩḩ-ı rubūbiyyetdür ey kāmrān. Ya'nī ḩanıyyün'anil'ālemīn (146) olan Hudāmuz ḩullaruñ pürḩuşūr ve zāt-ı pāküñ bīḩuşūrdur. Eger ḩullarınuñ taḩşīrāt u seyyi'ātına ṭa'ne ve cezā ider iseñ o ḩaḩḩ-ı ulūhiyyetüñdür. Şān-ı velīl-i rubūbiyyetüñ ise maḩfıret ve merḩametdür. *Yā erraḩmānürraḩimīn.*⁷⁷

⁷⁷ “Bütün merhamet edenlerden daha merhametli olan (Allah).” anlamında Arapça bir ifade.

Mā çu maşnū‘īm [ü]⁷⁸ şāni‘ nīstīm

Cuz zebūn u cuz ki k̄āni‘ nīstīm

Biz⁷⁹ maşnū‘laruz şāni‘ degilüz zebūndan ğayr-ı k̄āni‘den başka bir şey degilüz ya‘nī biz ‘aczimizi bilirüz çünki maḥlūk u maşnū‘laruz şāni‘-i ḥaḳīḳī ancak zāt-ı ulūhiyyetüñdür biz zebūn u muṭī⁸⁰ ve k̄āni‘ kullarıñuz bundan ğayri⁸¹ bir şey degilüz.

Şabr āred ārzūrā nī şitāb

Şabr kun vallāhu a‘lem bişşavāb

Me‘al-i Beyt

Ārzū-yı şabr getirür şitāb getirmez şabr it ki Allāh Te‘ālā teḳaddes ḥazretleri a‘lem bişşavābdur ya‘nī dünyevī ve uhrevī ārzūları ‘acele getirmez ancak Cenāb-ı feyyāz-ı kerīm müyesser kılar felihāzā şabr it ki her şey’üñ şavābı ve ḥayr u icābı Ḥudā ‘alīm-i dānāterdür Ḥazret-i Mevlānā ḳaddese sırrahul (147) ‘alā efendimiz bu beyt-i ḥakīmāne ile Meşnevī-yi şerīfe ḥüsn-i ḥitām viriyor zīrā şabrda çok kerāmet ḥattā Kur‘ān-ı ‘azīmüşşānda şabr ḥaḳḳında müte‘addid emr ü āyet vardur şabr ile ḥüzn ve kederden meserrete ‘usrden yūsre za‘afdan ḳuvvete cehlden ‘ilme ‘adāvetden muḥabbete müşkilātdan teysīrāt ve teshīlāta vuşul müyesser kerde-yi Rabb şabūr olur faḳaṭ sa‘y ve ümīd ile berāber evāmir⁸²-i İlāhiyyeye imtişāl ve ferā‘iz-i ‘ubūdiyyeti ifā ve icrāya ve taḥşīl-i ‘ilme ihtimām şartdur ve ‘ubūdiyyet ve insāniyyetde şabr u sa‘y her⁸³ vechle ve şebāt sebab-i fevz ve necātdur pīr-i müşārünileyh bālāda şerḥ olınan ba‘zı ebyāt-ı şerīfede sa‘y u ğayret şükr-i ni‘met ve şükrān bā‘iş-i izdiyād-ı ni‘met olacağını ve taḥşīl-i ‘ilm ve icrā-yı meşveretüñ fevā’id ü menāfi‘-i ḥuşūşiyye ve ‘umūmiyyesini ve ḥürriyet ve müsāvāta insānlar ḥalken

⁷⁸ Bu kelime (و) metinde yoktur. Diğer şerhlerde olduğu ve beytin vezni gereği metinde köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

⁷⁹ Bu kelime metinde “نيز” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁰ Bu kelime metinde “مطبع” şeklinde yazılmıştır.

⁸¹ Bu kelime metinde “غير” şeklinde yazılmıştır.

⁸² Bu kelime metinde “ارامر” şeklinde yazılmıştır.

⁸³ Bu kelime metinde yoktur. “Hata ve Savab” cetvelinden hareketle bu kelimeyi metin içerisine ekledik.

nā'il olduklarını ve 'adl ü ihsānuñ muḳtezāsı emr-i İlāhī ve Nebevī olduğımı beyān ile irşād buyurdılar.

231

Şabr eger telḥest velākin 'āḳıbet

Mīveyeş bāşed şifā ve 'āḳıbet⁸⁴

Ma'nā-yı Beyt

Şabr egerçi acıdur velākin meyvesi 'āḳıbet-i şifā ve 'āfiyetdür Hāzret-i Mevlānā minküllilvücūh olan şabrı bir şecere-yi müşmireye teşbih buyurıyorlar ki meyvesi biḳudretihi Te'ālā şifā ve 'āfiyet-i baḥşādur.

Elḥamdülillāh filibtidā' ve ihtitām⁸⁵

---

⁸⁴ Bu beyit diğerk ciltlerde yoktur.

⁸⁵ Başlangıçta ve sonunda Allah'a şükürler olsun.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ŞERH SÖZLÜĞÜ

Çalışmamızın bu bölümünde Müntehabât-ı *Mesnevî*'de tespit edebildiğimiz kelime anlamları ile murat edilen kelimelerin anlamlarını bir sözlük biçiminde ifade etmeye çalışacağız. Muhammed Şükrü Efendi, burada tespit edebildiğimiz kadarıyla toplamda 14 (on dört) kelimenin anlamını vermiştir. Biz de bu kelimeleri elimizde her harften yeterli sayıda kelime olmadığı için alfabetik sıraya göre değil de şerh edilen beyitlerin sırasına göre vereceğiz. Sözlüğümüzde yer alan her kelime anlamının sonunda bu kelimelerin rahat bir şekilde bulunabilmesi amacıyla şerh edilen beytin sayısı, *Müntehabât-ı Mesnevî*'deki sayfa numarası ve çalışmamızda yer alan sayfa numarası şeklinde kaynak da verdik. Sözlüğü oluştururken kelime anlamı ve murat edilen anlam şeklinde bir sınıflama yapmadık. Bunun sebebi ise metinde tespit ettiğimiz kelime sayısının böyle bir sınıflama oluşturabilecek bir sayıda olmayışıdır.

ŞERH SÖZLÜĞÜ

‘İlm-i hikmet: ‘İlm-i hikmetden murād hikmet-i İslāmiyyedür [5/ 9 / 44]

Bahr: Bahr ile qalb-i münevver-i mü'mine işāret oldığı gibi qalb-i enverüñ tecellī-yi İlāhī ile vüs‘at-i ma‘nevīyyesi bahr u berden ve şems-i kamerden evsa‘ u efḍal ve feyz u kerem-i feyyāz-ı kerīm ile şems u kamer ve seḥāb u bahr gibi cūd u seḥā ile muttasıf olduğına telmīh vardur [14/ 15 / 48]

Bahr-Bārān: Bārān ile feyz-i İlāhīye ve bahr ile deryā-yı dilede işāret buyurılıyor ki bahr dürefşān oldığı gibi deryā-yı qalbe daḥı feyz-i İlāhī ta‘alluk idince dūrer-i ma‘ārif u ḥaḳāyık zuhūr ider ve bilcümle kemālāt feyz-i bārī ile olub şu kadar ki umūr-ı kesbiye insānuñ sa‘y u ceddiyle zuhūr ideceginden zāhiren insāna te’şīr ü icād ü tevfiḳ ü ‘aṭā Hudāya maḥşūşdur [20/ 21/ 51]

‘Ālem: ‘Ālemden murād-ı dünyā ise anuñ ḥaddi semāvāt-ı seb‘adan taḥtüşserāya kadardur ki cümlesi ‘ālem-i kevn ü fesāddur eger muṭlakā zāt-ı ḥaḳka ‘ilm ü nişan olan mevcudat ise mecmū‘-i cismāniyyāt ve rūḥāniyyātı müştēmildür ‘avālim-i

keşīredür şöyle ki dünyā o ‘avālimden bir ‘ālemdür. [22/ 21/ 52]

Rev: Rev kelimesi sa‘y ve kūşiş ma‘nāsına olmaḳ gerekdür [31/ 28/ 57]

Şīr: Süt ma‘nāsına olan şīr arslān ma‘nāsına da gelen şīr kitābetde birbirinüñ nazīridür. [33/ 29/ 58]

Namāz: Namāz cenāb-ı Ḥaḳka ‘ibādāt ve münācāt ve niyāzdur [46/ 39/ 64]

Burd: Fārisī olub birkaç ma‘nāya gelür ancak bu beytde gālebe ma‘nāsınadır ki dest-i burd ya‘nī yed-i gālib demek olur [47/ 39-40/ 65]

Māt: Satranc iştilāḥından olarak maḡlūbiyyet dimekdür [47/ 40]

Kerkes: Nesr denilen çok mu‘ammer cesīm bir kuş olub arz-ı ḥicāzuñ cibālinde bulunur [76/ 61/ 79]

Ḥuzūr-ı qalb: Ḥuzūr-ı qalbden murād ḥuzūr ma‘arrabb olub bu da namāzda māsivādan qalbi ferāga şarf-ı himmetle mümkündür faḳat müşküldür ve ḥuzūr-ı qalbe melābis olmıyan namāz nāḳış ve kuşūrlu olacağını ve ḥuzūr-ı qalbüñ mertebe-yi a‘lāsı Ḥaḳk Te‘ālā ḥazretlerini keenne rū‘yet ider gibi ve mertebe-yi

mu'tedilesi Rabbiñ seni elbette görür
i'tikâdıyla 'ibâdet itmek oldığı [80/ 63/
81]

Dâne: Sırr-ı dânededen murâd dânedede
bil kuvve mündemic olan ağşân u
evrâğdur nitekim sırr-ı kader dirler
[143/ 100/ 105]

Qader: Qaderden murâd kazâ'-i İlâhî
[143/100/ 105]

Şân-ı ğaybî ve sırrı: Şân-ı ğaybî ve
sırrından murâd 'ayn-ı şâbitenüñ
muqtezıyâtındandır [143/ 100/ 105]

SONUÇ

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si dünyaca ünlü bir eserdir. Bu eserle ilgili bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır ve bu çalışmalar günümüzde de yapılmaya devam edilmektedir. Bununla birlikte çeşitli kütüphanelerde çalışılmayı bekleyen birçok eserin varlığından da bahsetmemiz gerekmektedir. *Mesnevî* gibi bu eserlerde edebiyatımıza ve ilim dünyasına ilmî neşirleri yapılarak kazandırılması oldukça önemlidir. Biz de böyle bir eseri gün yüzüne çıkartıp araştırmacıların faydalanabileceği bir eser olarak sunmaktan dolayı son derece mutluyuz. Bu eseri çalışmaya başlarken oluşan tereddütlerimiz yahut “ Bu metinden neler çıkarabilir?” gibi sorularımız başta da ifade ettiğimiz gibi bizi kısmen olumsuz etkilese de zamanla metne hâkim olup danışman hocamızın da destekleyici ve gücüleyici hamleleriyle bu olumsuzlukları üzerimizden kolayca attık. Burada Muhammed Şükrü Efendi ve *Müntehabât-ı Mesnevî* ile ilgili yaptığımız birkaç tespiti ifade etmek istiyorum.

Metin ve şarih ile yaptığımız araştırmalarda özellikle şarih Muhammed Şükrü Efendi ile ilgili çok az ve birbirini tekrar eden bilgilere ulaştık. Bu durum bizi endişeye sevk etse de yaptığımız planlı ve yoğun çalışmalar sonucunda Muhammed Şükrü Efendi'nin hayatı ve ilmî dünyasına yönelik araştırmacıların da istifade edebileceği kaynaklara ulaşabildik. Bununla beraber *Müntehabât-ı Mesnevî*'de şerh edilen beyit sayısı ile Muhammed Şükrü Efendi'nin eserin Dîbâce bölümünde ifade ettiği beyit sayısı birbirini tutmaması yine bizde şüphe ve endişe uyandırdı. Fakat yine yaptığımız kütüphane taramalarında elimize geçen metinlerde de şerh edilen beyit sayısının aynı olduğu sonucuna ulaştık. Burada bahsettiğimiz iki tespiti bu konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacıların bunları göz önünde bulundurmaları açısından ifade etmeyi uygun bulduk.

Mesnevî ile ilgili yapılan şerh çalışmaları eseri daha iyi anlamak ve anlatabilmek için yapılmıştır. Kimi araştırmacılar *Mesnevî*'nin bütününe yönelik şerh çalışmaları yaparken kimi araştırmacılar ise *Mesnevî*'nin bir kısmına yönelik yani intihâb yoluyla şerh çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmaların da bir kısmı manzum bir kısmı mensur şekilde oluşmuştur. Sonuç olarak da Muhammed Şükrü Efendi'nin *Müntehabât-ı Mesnevî*'si 1328/1910-1911 yılında basılan intihâb yoluyla yapılmış bir *Mesnevî* şerhidir.

Müntehabât-ı *Mesnevî*, İstanbul'da 1328'de Şems Matbasında bastırılmıştır ve bir nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi BB22248/3 numarasıyla kayıtlıdır. Bu yapıt 148 sayfadan oluşmuş ve eserin sonuna hata-savab cetveli verilmiştir. Aynı zamanda elimizde bulunan ve çalışmamızın özünü oluşturan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Osm_K.06095 demirbaş numarasıyla Muhammed Şükrü b. Ahmed Atâ adına kayıtlı olan metni inceledik.

Müntehabât-ı Mesnevî, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin birinci cildinden seçilen 231 beytin şerhini içermektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu sayının eserin Dîbâce bölümünde 270 olduğu belirtilmişse de elimizdeki metinler ve yaptığımız taramalar sonucunda bu sayıyı bizim tespit ettiğimiz gibi 231 beyit olduğunu doğrulamıştır.

Muhammed Şükrü Efendi, beyitleri Farsça olarak verdikten sonra kısa bir tercümeyle şerh işlemine geçmiştir. Genellikle de “*ya 'nî*” ifadesiyle beytin anlamı üzerinden açıklamalar ve yorumlar getirmiştir. Bunları yaparken de ayet, hadis ve *Mesnevî*'den yararlanmışır. Yaptığımız tespitler ışığında kimi beyitlerde kelime anlamları üzerinde duran Muhammed Şükrü Efendi kimi beyitlerde de kelimelerin murat edilen anlamlarını izah etmiştir. Bu durum özellikle çalışmamızın sözlük bölümünün oluşmasına imkân sağlamıştır. Muhammed Şükrü Efendi ayrıca Müntehabât-ı *Mesnevî*'yi yazmaya başlamadan evvel okuduğu diğer *Mesnevî* şerhleri ve şarihlerinden hareketle onların eserlerinden de faydalanmıştır. Eserin Dîbâce bölümünde isimlerini zikrettiği *Konevî*, *Bursevî*, *Ankaravî*, *İbrahim Gülşenî*, *Satı Abdullâh Efendi* gibi zâtların kendisini etkilediği ve eseri yazmadaki psikolojik güç ve motive edici bir husus olarak da belirtebiliriz.

Müntehabât-ı Mesnevî'de anlam bütünlüğünü sağlayan açıklamalar yapan Muhammed Şükrü Efendi, eseri okuyanların eserden faydalanması adına tercümelerini kısa cümlelerle sınırlı tutarak açıklama ve yorumlarını yine anlamsal bütünlük çerçevesinde ve beyitlerin yöneldiği anlamlar açısından yapmıştır.

Çalışmamızda da belirttiğimiz gibi metin üzerinde inceleme yaparken dikkatimizi çeken hususları elimizden geldiğince vermeye gayret ettik. İntihâb yoluyla oluşturulan *Müntehabât-ı Mesnevî* 'nin gün yüzüne çıkarılarak incelenmesi ve aynı zamanda eserin şarihi olan Muhammed Şükrü Efendi'nin hayatı ve ilmî dünyası hakkında sahip olacağımız bilgiler edebiyat tarihimiz açısından önemli

olacaktır. Bu çalışmada elbetteki gözümüzden kaçan hususlar olmuştur tüm bunların araştırmacılar tarafından tamamlanmasını temenni ederiz. Eksiklikleri bizim güzellikleri edebiyat sahamızın olsun.

KAYNAKÇA

Albayrak, Sadık (1981). *Son Devir Osmanlı Ulemâsı* (C. 4-5), İstanbul: Millî Gazete Yayınları.

Aslan, M. (2017). Nâbî Mektebine Mensup Bir Şair Olarak Fitnat Hanım. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 6/ 14, s. 7-21.

Ayan, Hüseyin (1993). “Cevrî İbrâhim Çelebi” *İslâm Ansiklopedisi* (DİA) (C. 25, ss. 460-461). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Avşar, Ziya (2007). Rûhu'l-Mesnevî de *Mesnevî*'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi, *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/ 3, Summer, Doi Number: 10. 7827/TurkishStudies.114, s. 59-72.

Avşar, Ziya (2008). Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall, s. 59-95.

Bediüzzaman Fûrûzanfer (2004). “Mevlana Celâleddin”, çev. F. Nafiz Uzluk, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bursalı Mehmed Tahir Efendi. (t.y.). *Osmanlı Müellifleri* (C. 1). İstanbul: Meral Yayınevi.

Bursalı Mehmed Tahir. (1333). *Osmanlı Müellifleri* (C. 2). İstanbul: Matbaa-yı Âmere.

Ceyhan, Semih (2004). “*Mesnevî*”, *İslam Ansiklopedisi*(DİA), (C. XXIX, s.325-334.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ceyhan, Semih (2005). *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Çelik, İsa (2002). Mevlânâ'nın *Mesnevî*sinin Tercüme ve Şerhleri. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (19), s. 71-93.

Çınarcı, Mehmet Nuri (2011). *Mustafâ Şem'î'nin Şerh-i Dîvân-ı Şâhî Adlı Eseri (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Çınarcı, Mehmet Nuri (2015). XVI. Yüzyıl Şarihlerinden Şem'î'nin Şerh-i *Mesnevî*'nin İlk Cildinde Ahlaki Değerlerin Anlatımına Yaklaşımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 12, Haziran 2015, s. 181-191.

Dağlar, Abdülkadir (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (1. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Dağlar, Abdülkadir (2012). Şem'î'nin *Mesnevî*'yi Lafzen Okuma Teklifleri, *Sufî Araştırmaları-Sufî Studies*, Sayı 2, s. 55-72.

Demirel, Şener (2007). Mevlânâ'nın *Mesnevî'si* ve Şerhleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (10), s. 469-504.

Devellioğlu, Ferit (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 29. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.

Elhâc Muhammed Şükrü İbn Esseyyid Ahmed 'Atâ, "*Müntehabât-ı Mesnevî*" <http://ktp.isam.org.tr/risaleosm/liste.php?skip=2100&-max=10>

Eren, Cüneyt (2015). Osmanlı Dönemi Müfessirlerinden Mehmed Şükrullah Gelenbevî ve Tefsirciliği. *Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* (C. 2), Aksaray 2015, y. 2(3), ss. 137-150.

Gök, Taner (2014). Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 25-I, Summer I, Doi number <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2237> s. 411-426

Gölpınarlı, Abdülbâki (Çev.). (1990). *Mesnevî: Tercemesi ve Şerhi* (14. bs, C. I-II. cilt). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Güleç, İsmail (2006) Mevlânâ'nın *Mesnevî'sinin* Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler. *İlmî Araştırmalar*, 22, s. 135-154.

Güleç, İsmail (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, 1. Baskı, İstanbul: Pan Yayıncılık.

Güleç, İsmail (2010). *Mesnevî Üzerine Araştırmalar*. Ankara: H Yayınları.

Gündoğdu, Cengiz (2005). Mevlânâ'nın *Mesnevî'sinin* Türkçe'ye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdulmecîd-i Sivâsî'nin *Mesnevî* Üzerine Çalışmaları. *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 25 (Güz 2005), s. 103-123.

İşbilir, İbrahim (2018). Es- Seyyid El-Hac Muhammed Şükri İbn Ahmed 'Atâ'nın Müntehabât-ı Mesnevî'si. *Mecmua- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 5, ss. 77-84.

Kanar, Mehmet (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük* (2. bs.). İstanbul: Say Yayınları.

Karaismailoğlu, Adnan (2015). *Mesnevî* (14. bs). Ankara: Akçağ.

Kılıç, Atabey (2012). Mevlevîlik Kültürüne Katkı Mesnevî Şerhleri Projesi, *Sufî Araştırmaları-Sufî Studies*, Sayı 2, Yıl: 2012, s. 13-23.

Koçoğlu, Turgut (2008). Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall, s. 488-198.

Koçoğlu, Turgut (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Koçoğlu, Turgut (2012). Mesnevî Şârihi Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh Yöntemi ile Walter G.Andrews'un Sözdizimsel Metin Yorumlama Yöntemi Arasındaki

Benzerlik, *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları*, Volume 7/4, Fall, Doi Number:10.7827/TurkishStudies.4021, s. 2249-2258.

Kürkçüoğlu, Kemal Edip (1973). *Tahirü'l-Mevlevi, Edebiyat Lügati*, İstanbul.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (2015). *Mesnevî-i Ma'nevî*. (Çev.: D. Örs ve H. Kırlangıç) (1. bs, C. tk.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*. (Haz. M. Öztürk- D. Örs). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Örs, Derya ve Kırlangıç, Hicabi (Çev.). (2015). *Mesnevî-i Ma'nevî* (1. bs, C. 1). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Özdemir, Mehmet (2016a). *Dervîş Muhammed Şifâî - Mesnevî Şerhi (Eş-şerhu'l-Kitâbi'l-Mesneviyyi'l-Ma'neviyyi'l-Muhtasar)*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Özdemir, Mehmet (2016b). *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (11/20 Fall), s. 461-502.

Özdemir, Mehmet (5-6 Mayıs 2016). “*Mesnevî Şarihi Dervîş Muhammed Şifâî'nin Biyografisi Hakkında Bilinmeyen Hususlar [Bildiri]*”. II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyası Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Nizip.

Özdemir, Mehmet (2017). Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divanının Sonunda Bulunan Mensevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi. “*İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*” “*Journal of the Human and Social Sciences Researches*”, c. 6, sayı: 1, ss. 368-382.

Öztürk, Furkan (2008). Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çeviri Yazı Tercihleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall, ss. 511-520.

Öztürk, Şeyda (2007). *Şem'î'nin (15-16. yy.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Parlatır, İsmail(2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (5. Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.

Şahin, Oğuzhan (2012). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Şemsettin Sami (1999). *Kâmûs-ı Türkî*(14. Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.

Tâhirü'l-Mevlevî (t.y.). Şerh-i *Mesnevî* Tâhirü'l-Mevlevî (2. Baskı, C. 1). İstanbul: Şamil Yayınevi.

Tâhirü'l-Mevlevî (t.y.). Şerh-i *Mesnevî* Tâhirü'l-Mevlevî (C. 4). İstanbul: Şamil Yayınevi.

Tâhirü'l-Mevlevî (t.y.). Şerh-i *Mesnevî* Tâhirü'l-Mevlevî (C. 3). İstanbul: Şamil Yayınevi.

Tâhirü'l-Mevlevî (t.y.). Şerh-i *Mesnevî* Tâhirü'l-Mevlevî (C. 5). İstanbul: Şamil Yayınevi.

Tanyıldız, Ahmet (2007). Süreli Yayınlar Bağlamında Bazı Çevriyazı Sorunları. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer, s. 535-534.

Tanyıldız, Ahmet (2009). *Mesnevî* Şerhlerinde Sözden Ma'nâya Yorum Farklılıkları. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 Fall, s. 408-426.

Tanyıldız, Ahmet (2010). *İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Taştan, Erdoğan (2009). *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme*. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Temizel, Ali (2009). *Mevlânâ Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler* (1. bs). Konya: S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Top, H. Hüseyin (2001). *Mevlevî Usul ve Adabı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Top, H. Hüseyin (2011). *Mesnevî-yi Ma'nevî Şerhi* (C. 1-9). Konya: Rûmî Yayınları.

Topal, Ahmet (2007). *Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri. A. Ü.*

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, Erzurum.

Türkçe Sözlük (2011) (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ünver, İsmail (2008). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall, s. 1-46.

Yalap, Hakan (2014). *İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Niğde.

Yeniterzi, Emine (1997). *Mevlânâ Celaleddin Rûmî*. Ankara: TDV.

Yilter, Sait (2017). Şemî Şemullâh'ın Şerh-i *Mesnevî* de Râfîzîlik Meselesine Bakışı. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl: 3, Sayı: 6, ss. 150-160.

Genel Ağ Kaynakları:

DergiPark (2013). Erişim: 12.05.2019, <http://dergipark.gov.tr>

Ganjoor (2010). Erişim: 12.05.2019, <http://ganjoor.net>

Lisanıfarisi (2007). Erişim: 12.05. 2019. <http://lisanıfarisi.net>

Molla Cami Dini Soru ve Cevaplar. (2004). Erişim: 10.05.2019, <http://www.mollacami.net>

Semazen (2005). Erişim: 10.05.2019, <http://dosyalar.semazen.net>

Bilgisayar Uygulaması:

DİB Kur'an-ı Kerim Meali. (2016). Kur'an-ı Kerim (Versiyon 3.0) [Windows].

Diyanet Yayınları. Bağlantı adresi: <http://kuran.diyanet.gov.tr/>

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim İşbilir 1991 yılında, Adana; Seyhan'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Adana'da gördü. 2009 yılında Trakya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim görmeye başlayan ve 2013 yılında lisans öğrenimini bitiren İbrahim İşbilir, aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnterdisipliner Balkan Çalışmaları Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Bu alandaki öğrenimini tez aşamasında yarıda bırakmak zorunda kalan İbrahim İşbilir, 2016 yılında Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. İbrahim İşbilir, küçük yaşlarda başladığı tiyatro oyunculuğuna ve müzik ile ilgili olan çalışmalarına devam etmektedir. Hâlen Eskişehir'de Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği yapan İbrahim İşbilir, aynı zamanda tiyatro oyunculuğu yapmakta ve edebiyat dergilerinde öykülerini yayınlamaktadır.

El-mek: ibrahimisbilir91@gmail.com